

Høgskolen i Hedmark

CAMPUS RENA

AVDELING FOR ØKONOMI, SAMFUNNSFAG OG INFORMATIKK

BENT GUNNAR NÆSS

VICTORIA DEL CARMEN ORTEGA

EN KVANTITATIV ANALYSE
AV KOMMUNENE SIN ØKONOMI

**HVORDAN VIL EN RENTEOPPGANG
PÅVIRKE KOMMUNENE SIN ØKONOMI**

HOW WILL AN INCREASE IN INTEREST RATES AFFECT MUNICIPALITY'S ECONOMY

MASTER OF PUBLIC ADMINISTRATION

2014

Samtykker til utlån hos høgskolebiblioteket JA X NEI

Samtykker til tilgjengeliggjøring i digitalt arkiv Brage JA X NEI

Forord

Denne masteravhandlingen inngår som en del av mastergradstudiet i Offentlig Ledelse og Styring ved Høgskolen i Hedmark, avdeling for økonomi og ledelse.

Hensikten med oppgaven har vært å bidra i debatten om hvordan en renteoppgang vil påvirke kommunene sin økonomi. Denne oppgaven er forhåpentlig med og gir et godt bilde av hvordan kommunene sin økonomi er og hvordan den vil bli påvirket av en renteøkning.

Vi vil benytte anledningen til å takke vår hovedveileder Bjarne Jensen for gode innspill til oppgaven.

Vi vil også takke Kommunalbanken som har bidratt med stipend til gjennomføring av oppgaven. Det har vært inspirerende at noen eksternt har hatt interesse for at dette temaet blir belyst.

I det kompliserte temaet som har med pensjon har vi fått verdifulle innspill fra KLP og Finanstilsynet. Det har vært nyttig for å kunne få oversikt over temaet og kunne gjøre de vurderingene som en trenger.

Det har vært krevende å jobbe med masteravhandlingen ved siden av full jobb. Vi har samarbeidet om alt i oppgaven og utarbeiding av problemstillinger. Victoria har hatt hovedansvaret for den delen av oppgaven som har gått på struktur og metodologi (kapittel 3) og teoretisk referanseramme (kapittel 4) og Bent Gunnar har hatt hovedansvaret for å hente inn data og bearbeide dem (kapittel 5). Analysen og konklusjon er gjort i fellesskap.

Vi vil også takke familiene våre som har gitt oss mulighet og tid til å gjennomføre oppgaven. Spesielt vil vi takke Alexandra og Kari for god hjelp med korrekturlesing.

Bergen, mai 2014

Victoria Ortega og Bent Gunnar Næss

Sammendrag

Problemstillingen i oppgaven er hvordan en renteøkning vil påvirke økonomien til kommunene. Vi har hatt et lavt rentenivå over lang tid og kommunene sin gjeld har økt. Det har gitt noen bekymringer om hva som vil skje med kommunene sin økonomi dersom rentenivået stiger, noe som er forventet selv om det har blitt forskjøvet ut i tid.

Data fra SSB/KOSTRA viser at kommunene sin gjeld har økt. Et gjennomsnitt for årene 2010 – 2012, viser at bare 1/3 av kommunene har hatt et tilfredsstillende netto driftsresultat over 3 % slik det er anbefalt. Kommunene har generelt et for dårlig økonomisk utgangspunkt for å takle en mulig negativ effekt av en renteøkning.

For å analysere om en renteoppgang vil være positiv eller negativ har vi kartlagt de ulike virkningene en renteoppgang vil ha på følgende økonomisk faktorer: lånegjeld, bank og obligasjoner, selvkost og pensjonsutgifter. Det er hentet ut data fra SSB/KOSTRA på kommunenivå som vi har bearbeidet videre og brukt i våre analyser.

Langsiktig lånegjeld til kommunen er redusert med formidlingslån og «kvoten» som kommunen får rentestøtte for, det gir oss netto rentebærende lånegjeld som det er beregnet netto økte renteutgifter av. Inntektssiden/reduksjon i utgifter ved en renteoppgang er:

- ✚ Økte renteinntekter på bankinnskudd og etter hvert også økt avkastning på obligasjoner
- ✚ Økte inntekter på selvkostområdene fordi de kalkulerte kapitalkostnadene øker og det gir grunnlag for økte inntekter til kommunen
- ✚ Pensjonsutgiftene blir redusert fordi pensjonsselskapene får høyere avkastning på sin kapital og det reduserer behovet for innbetaling fra kommunene.

Nettoeffekten av en renteoppgang har vi beregnet til å være om lag 0,14 % av driftsinntektene. Det betyr en moderat til ingen nedgang i netto driftsresultat når en ser på total effekten for kommunene. Men når en ser på kommunenivå vil det være store variasjoner i effekten på økonomien, både positive og negative. Litt over halvparten av kommunene vil få en negativ effekt av en renteoppgang og i den gruppen vil det være en større andel av de kommunene som har svak økonomi fra før.

Slik at en renteoppgang se ut til og ville forsterke forskjellene som er i kommune sin økonomi. Forenklet kan en si at de som er «rike» vil bli «rikere» og de som er «fattige» vil bli «fattigere». Alle kommuner bør derfor gjøre en konkret analyse av hvordan en renteøkning vil slå ut for sin økonomi. Ut i fra den analysen bør de vurdere om det er behov for å gjøre endringer i sine planer og strategier og eventuelt sikre seg mot en renteøkning.

Abstract

The main question of this thesis is how an interest rate increase will affect municipality's economy in Norway. For an elongated period, the interest rate level has been rather low and thus municipal debt has increased. This has caused growing concern as to what will happen to the municipalities economy if the level of interest is raised, which is expected to occur despite having been pushed forward in time several times in the past years.

Data from SSB/KOSTRA demonstrate that municipal debt has increased. An average for the years 2010-2012 show that a mere third of the municipalities have had a satisfactory net operating profit above the recommended three percent. In general, the municipalities have a poor economic foundation in terms of handling a negative effect due to an interest rate increase.

In order to analyze whether or not an increase in interest rate will have a positive or negative effect, we have explored how the various effects on debt, banking and bonds, full cost services, and pension benefits. We have extracted data from SSB/KOSTRA at the municipal level which we have processed and used in our analysis.

Regarding long term-debt, we have subtracted intermediary loans which the municipalities handle, as well as the "quota" for which they are awarded interest compensation from the state. This provides us with a net interest-loans debt that allows us to calculate net operating increase in interest expenses. Income/the reduction in expenses associated with an increase in interest rate are:

- ✚ Increased interest income on banking deposits and subsequently additional earnings on bonds
- ✚ Increased income for the full cost services due to an increase in calculated capital costs, which provides the municipality with an increase revenue.
- ✚ Pension expenses are reduced because the pension companies get higher profits on their capital, thus reducing the need for payments from the municipalities.

We have calculated the net effect of an increase in interest rate to be about 0.4 billion NOK, which amounts to about 0.14 percent of the net operating income. This means a moderate to non-existent decrease in the total net operating income for the municipalities as a whole, but this will differ for the individual municipalities – some negative and some positive. Just over half the municipalities will experience negative effects of an increase in interest, and in this half we will find a larger share of those municipalities who already have a "weaker" economy as of today. This entails that the differences between various municipal economies will grow and in simple terms we argue that "the rich" will get richer and "the poor" will get poorer. All municipalities will need to make a concrete analysis as to how an increase in interest will affect their economy, and building on that basis, consider whether they need to make changes and thereby possibly cover their assets in the event of increased interest.

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Sammendrag	3
Abstract	4
1 Innledning	11
1.1 Bakgrunn	13
1.2 Tema	17
2 Problemstilling og avgrensing	19
2.1 Hovedproblemstilling og avgrensing:	19
2.2 Under problemstilling 1:.....	20
2.3 Under problemstilling 2:.....	21
2.4 Under problemstilling 3:.....	22
2.5 Under problemstilling 4:.....	22
2.6 Under problemstilling 5:.....	23
2.7 Under problemstilling 6:.....	24
3 Oppgavens struktur og metodologi	25
3.1 Metodologi.....	25
3.2 Oppgavestruktur	30
4 Teoretisk referanseramme og utarbeiding av beregningsmessige modeller	33
4.1 Definisjoner av sentrale begrep og teoretisk referanseramme.....	34
4.1.1 Sentrale definisjoner	34
4.1.2 Teoretisk referanseramme	37
4.1.3 Regresjonsanalyse	40
4.2 Hvordan en endring i rentenivået vil påvirke kommunene sin økonomi	42
4.2.1 Gjeld	45
4.2.2 Finansielle aktiva.....	55
4.2.3 Skatteinntekter.....	59
4.2.4 Pensjonskostnadene.....	62
4.2.5 Selvkostområdene	67
4.3 Datakilde og analyse av kommunenes økonomiske status	70

4.3.1	Netto driftsresultat	70
4.3.2	Disposisjonsfond	74
4.3.3	Kommunene sitt inntektsnivå	76
5	Data - virkning av en renteøkning	82
5.1	Gjeld	82
5.2	Finansielle aktiva	89
5.3	Pensjonsutgiftene	91
5.4	Selvkostområdene	93
5.5	Totaleffekten	94
5.5.1	Har inntektsnivået noe å si?	97
5.5.2	Har tidligere oppnådd netto driftsresultat noe å si?	98
5.5.3	Har avsatt fond noe å si?	99
5.5.4	Er de «svake» kommunene mer utsatt?	101
6	Analyse og tolkning av resultater	103
7	Konklusjon	108
8	Litteraturliste	110
	Vedlegg	

Figuroversikt

FIGUR 1: RENTERISIKO VURDERT UT IFRA BALANSEN (KILDE: KITTELSEN, 2011)	11
FIGUR 2: STYRINGSRENTE- FOLIORENTE I NORGE FRA 2007 - 2013	14
FIGUR 3: UTVIKLINGEN AV RENTENIVÅET: STYRINGSRENTE OG FOLIORENTE (3 MND. NIBOR).....	15
FIGUR 4: ANSLAG PÅ STYRINGSRENTEN GITT AV NORGES BANK I 2012 OG 2014 (KILDE, NORGES BANK)	16
FIGUR 5: % LÅNEFINANSIERING I % AV BRUTTO INVESTERINGER HOS KOMMUNENE FRA 2003-2012, KILDE BEARBEIDDE DATA FRA KOSTRA/SSB	17
FIGUR 6: NETTO DRIFTSRESULTAT, BRUTTO DRIFTSRESULTAT (EKS AVSKRIVINGER), RENTER, AVDRAG, NETTO INVESTINGER OG OVERSKUDD FØR LÅN I % AV TOTALE DRIFTSINNTEKTER. KOMMUNENE UTENOM OSLO SORTERT ETTER NETTO DRIFTSRESULTAT I 2012. KILDE TBU NOV 2013.	20
FIGUR 7: NETTOFINANSINVESTINGER (NEGATIVE), NETTOGJELD OG NETTO GJELDSØKNING I KOMMUNEFORVALTNINGEN. % AV INNTEKTER	21
FIGUR 8: STATENS PENSJONSFOND ÅRLIGAVKASTNING FRA 2004-2013, (KILDE NBIM, 2013 s. 9)	44
FIGUR 9 KOMMUNENES GJELDSVEKST, INNLANDS BRUTTO GJELD I MILLIONER AV KRONER	46
FIGUR 10: FORMIDLINGSLÅN I MILL. KR SOM ER LÅNT UT AV KOMMUNENE, KILDE BEARBEIDDE DATA FRA KOSTRA/SSB.....	50
FIGUR 11: HISTORISK RENTENIVÅ PÅ NORSKE STATSOBLIGASJONER FRA 1996- 2014, KILDE NORGES BANK.....	57
FIGUR 12: SAMMENSETNING AV KOMMUNESEKTORENS SAMLEDE INNTEKTER 2013, KILDE (TBU)-RAPPORT, NOV, 2013)	60
FIGUR 13 MAKSIMAL BEREGNINGSRENTE SAMMENLIGNET MED RENTE PÅ NORSKE STATSOBLIGASJONER OG 60 % AV RENTEN PÅ STATSOBLIGASJONENE, KILDE NORGES BANK.	64
FIGUR 14 PENSJONSUTGIFT OG PENSJONSKOSTNAD OG UTVIKLINGEN I AKKUMULERT PREMIEAVVIK I MILL. KR, KILDE BEARBEIDDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	65
FIGUR 15: RENTE PÅ STATSOBLIGASJONER MED 3 ÅRS GJENSTÅENDE LØPETID, GJENNOMSNITT FOR ÅRENE FRA 2009 TIL 2013, KILDE NORGES BANK.....	68
FIGUR 16:KALKULERT RENTEKOSTNADER VAR FRA 2009 TIL 2012 I MILL. KR, KILDE BEARBEIDDE DATA FRA KOSTRA/SSB.....	69
FIGUR 17: KOMMUNENE MED FORSKJELL I NETTO DRIFTSRESULTAT I ÅRENE 2010 – 2012, KILDE BEARBEIDDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	71
FIGUR 18: GJENNOMSNITTLIG NETTO DRIFTSRESULTAT I ÅRENE 2010-2012 OG ANTALL KOMMUNER I DE 1 % POENG OMRÅDENE, KILDE BEARBEIDDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	71
FIGUR 19: FORDELING AV KOMMUNENE ETTER GJENNOMSNITTLIG NETTO DRIFTSRESULTAT I ÅRENE 2010-2012, KILDE BEARBEIDDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	72
FIGUR 20: DISPOSISJONSFOND I % AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER DELT INN I ULIKE GRUPPER OG PROSENTVIS FORDELING AV KOMMUNENE I DE ULIKE GRUPPENE, KILDE BEARBEIDDE DATA FRA KOSTRA/SSB.....	74

FIGUR 21: DISPOSISJONSFOND I % AV BRUTTO DRIFTSINNT EKTER SETT I FORHOLD TIL NETTO DRIFTSRESULTAT, KILDE BEARBEID EDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	76
FIGUR 22: ANTALL KOMMUNER FORDELT PÅ FORSKJELLIGE GRUPPER AV KORRIGERTE FRIE INNT EKTER I 2012, KILDE BEARBEID EDE DATA FRA KR D.	77
FIGUR 23: NETTO DRIFTSRESULTAT I % VS. KORRIGERTE FRIE INNT EKTER I 2012, KILDE BEARBEID EDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	79
FIGUR 24: TOTAL LÅN, FORMIDLINGS LÅN, RENTEKOMPENSASJON ”KVOTE” FOR 2012 I MILL. KR FOR KOMMUNENE, KILDE BEARBEID E DATA FRA KOSTRA/SSB.	83
FIGUR 25: FORHOLDET MELLOM GJENNOMSNI TT LIG NETTO DRIFTSRESULTAT (X-AKSEN) OG ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT (Y-AKSEN) PÅ GRUNN AV ØKNING I 1 % POENG PÅ NETTO RENTEBÆRENDE LÅNEGJELD, KILDE BEARBEID E DATA FRA KOSTRA/SSB.	85
FIGUR 26: FORHOLDET MELLOM NETTO DRIFTSRESULTAT (Y-AKSEN) OG NETTO RENTEBÆRENDE LÅNEGJELD (X-AKSEN) I % AV BRUTTO DRIFTSINNT EKTER FOR KOMMUNENE I 2012, KILDE BEARBEID E DATA FRA KOSTRA/SSB.	86
FIGUR 27: FORHOLDET MELLOM DISPOSISJONSFOND (Y-AKSEN) OG NETTO RENTEBÆRENDE LÅNEGJELD (X-AKSEN) FOR KOMMUNENE I 2012, KILDE BEARBEID E DATA FRA KOSTRA/SSB.	87
FIGUR 28: ENDRING I MRD. KR I INNT EKTER OG KOSTNADER FOR KOMMUNENE DERSOM RENTEN STIGER MED 1 % POENG - 2012, KILDE BEARBEID E DATA FRA KOSTRA/SSB.	94
FIGUR 29: ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT I % POENG FOR KOMMUNENE UTEN EFFEK TEN (VENSTRE) AV REDUSERTE PENSJONSUTGIFTER OG MED EFFEK TEN (HØYRE) – 2012, KILDE BEARBEID E DATA FRA KOSTRA/SSB.	95
FIGUR 30: ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT I % POENG (Y-AKSEN) FOR KOMMUNENE DERSOM RENTA STIGER MED 1 % POENG SETT I FORHOLD TIL NETTO RENTEBÆRENDE LÅNEGJELD (X-AKSEN), KILDE BEARBEID E DATA FRA KOSTRA/SSB.	95
FIGUR 31: ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT I % POENG (Y-AKSEN) FOR KOMMUNENE DERSOM RENTEN STIGER MED 1 % POENG SETT I FORHOLD TIL NETTO RENTEBÆRENDE LÅNEGJELD – REDUSERT MED VERDI EN AV MIDLENE I BANK, SERTIFIKATER OG OBLIGASJONER I % AV BRUTTO DRIFTSINNT EKTER (X-AKSEN), KILDE BEARBEID ET DATA FRA KOSTRA/SSB.	96
FIGUR 32: ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT I % POENG DERSOM RENTEN ØKER MED 1 % POENG VS. KORRIGERTE FRIE INNT EKTER, KILDE BEARBEID E DATA FRA KOSTRA/SSB OG KR D.	97
FIGUR 33: TOTAL ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT (Y-AKSEN) SOM FØLGE AV 1 % POENG HØYERE RENTE SETT I FORHOLD TIL KOMMUNENE SITT GJENNOMSNI TT LIG NETTO DRIFTSRESULTAT (X-AKSEN), KILDE BEARBEID E DATA FRA KOSTRA/SSB.	99
FIGUR 34: TOTAL ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT (Y-AKSEN) SOM FØLGE AV 1 % POENG HØYERE RENTE SETT I FORHOLD TIL KOMMUNENE SITT DISPOSISJONSFOND I % AV BRUTTO DRIFTSINNT EKTER (X-AKSEN), KILDE BEARBEID E DATA FRA KOSTRA/SSB.	100
FIGUR 35: TOTAL ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT PÅ KOMMUNENE SIN ØKONOMI – POSITIV ELLER NEGATIV – FORDELT DE «SVAKE» (175) OG RESTEN OG TOTALT, KILDE BEARBEID E DATA FRA KOSTRA/SSB.	102

Tabelloversikt

TABELL 1: STYRINGSRENTER I NORGE FRA 14.03.2012 TIL 14.12.2013.....	13
TABELL 2: BALANSE KONTOKLASSE FOR KORT- OG LANGSIKTIG GJELD I KOSTRA KAPITTEL	46
TABELL 3: KOMMUNENES NETTO LÅNEGJELD OG AVDRAG I MILL. KR OG I % AV GJELD OG BRUTTO DRIFTSINNTEKTER, KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB.	48
TABELL 4: RENTEKOMPENSASJON 2012- 2013(KILDE KMD PROP 1 2013-2014)	51
TABELL 5: UTVIKLINGEN I LÅNEGJELDEN TIL KOMMUNENE OG BEREGNING AV NETTO RENTEBÆRENDE LÅNEGJELD FRA 2009 – 2012 I MILL. KR OG I % AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER, KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB.....	54
TABELL 6: OMLØPSMIDLER I KOMMUNENE - 2012 FINANSIELLE AKTIVA I MILL. KR, KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB.....	58
TABELL 7: KOMMUNENES BANKINNSKUDD, OBLIGASJONER OG SERTIFIKATER (MILL. KR) I FORHOLD TIL ANDEL AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER I %, KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB.	58
TABELL 8: KOMMUNENES FINANSINNTEKTER (MILL. KR) I PST. AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER, KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB.	59
TABELL 9: ANDELER AV PENSJONSMIDLER I KOLLEKTIVPORTEFØLJEN I KLP OG ANDRE PENSJONSSKAP FOR KOMMUNENE I 2012 OG PLASSERINGER SOM HAR EN RENTE AVHENGIG AVKASTNING, KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB OG KLP.	66
TABELL 10 ANDEL AV PENSJONSMIDLENE I % SOM HAR EN RENTEAVHENGIG AVKASTNING OG EFFEKTEN I AVKASTNING DERSOM RENTEN ØKES MED 1 % POENG.	66
TABELL 11: NETTO DRIFTSRESULTAT OG MVA KOMPENSASJON I INVESTERING I MILL KR OG REDUKSJON I % AV NETTO DRIFTSRESULTAT UTEN MVA KOMPENSASJON FRA INVESTERING FOR ÅRENE 2010 -2012, KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB.	73
TABELL 12: DISPOSISJONSFOND I % AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER I ULIKE GRUPPER (LODDRETTE) OG GJENNOMSNIITTLIGE NETTO DRIFTSRESULTAT I ULIKE GRUPPER, KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB.....	75
TABELL 13: RELASJON MELLOM FRIE INNTEKTER OG GJENNOMSNIITTLIG NETTO DRIFTSRESULTAT FOR DE 423 KOMMUNER SOM ER MED I ANALYSEN, KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB.	80
TABELL 14: DISPOSISJONSFOND I % AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER FOR DE ØKONOMISK SVAKE KOMMUNENE,....	80
TABELL 15: FORDELING AV KOMMUNENE UT I FRA NETTO RENTEBÆRENDE LÅNEGJELD I % AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER - UTVIKLING FRA 2009-2012, KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB.	84
TABELL 16: KOMMUNENE SIN NETTO RENTEBÆRENDE LÅNEGJELD I MILL. KR FORDELT UT I FRA ANDEL I % AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER OG ANDEL KOMMUNER - 2012, KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB.....	84
TABELL 17: ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT DERSOM RENTEN PÅ LÅNEGJELDEN STIGER MED 1 % POENG SETT I FORHOLD TIL OPPNÅDD GJENNOMSNIITTLIG NETTO DRIFTSRESULTAT FOR KOMMUNENE , KILDE BEARBEIDETE DATA FRA KOSTRA/SSB.	85

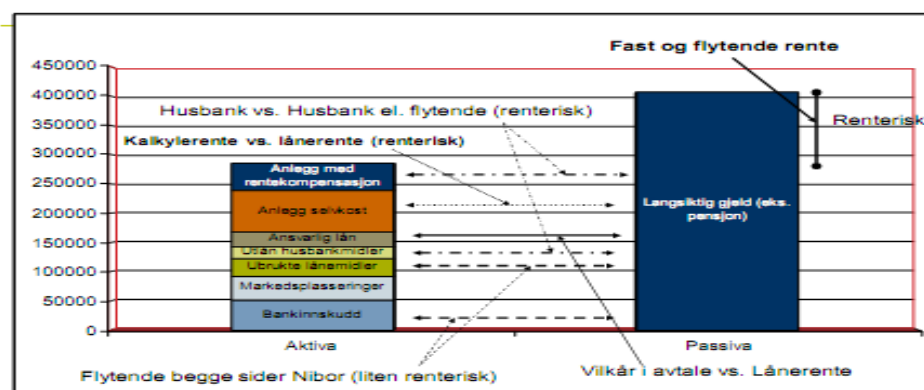
TABELL 18: ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT SOM FØLGE AV EN ØKNING I 1 % POENG PÅ NETTO RENTEBÆRENDE LÅNEGJELD FORDELT Å KOMMUNENE UT I FRA KORRIGERTE FRIE INNTEKTER I 2012 , KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB OG KRD.	88
TABELL 19: ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT SOM FØLGE AV EN ØKNING I 1 % POENG PÅ NETTO RENTEBÆRENDE LÅNEGJELD FOR DE «SÅRBARE» KOMMUNENE I 2012 , KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB.....	88
TABELL 20: BANKINNSKUDD, SERTIFIKATER OG OBLIGASJONER I MILL. KR OG 1 % AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER FOR ÅRENE 2009 - 2012, KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	89
TABELL 21: BANKINNSKUDD, SERTIFIKATER OG OBLIGASJONER FORDELT PÅ KOMMUNENE UT FRA ANDEL AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER I MILL. KR OG 1 % AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER FOR ÅRENE 2009 - 2012, KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB.....	90
TABELL 22: ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT SOM FØLGE AV 1 % POENG HØYERE RENTE PÅ BANKINNSKUDD, SERTIFIKATER OG OBLIGASJONER FORDELT PÅ KOMMUNENE UT FRA GJENNOMSNIITTLIG NETTO DRIFTSRESULTAT, KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	90
TABELL 23: ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT SOM FØLGE AV 1 % POENG HØYERE RENTE PÅ BANKINNSKUDD, SERTIFIKATER OG OBLIGASJONER FORDELT PÅ KOMMUNENE UT FRA KORRIGERE FRIE INNTEKTER - 2012, KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	91
TABELL 24: ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT I % POENG SOM FØLGE AV 1 % POENG HØYERE AVKASTNING PÅ PENSJONSMIDLENE I 2012. FORDELT PÅ KOMMUNENE UT FRA OPPNÅDD GJENNOMSNIITTLIG NETTO DRIFTSRESULTAT OG GRUPPERT PÅ EFFEKTEN PÅ NETTO DRIFTSRESULTAT. KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB.....	92
TABELL 25: ENDRING I ANDEL KOMMUNER I DE FORSKJELLIGE GRUPPENE FOR NETTO DRIFTSRESULTAT AVHENGIG AV HVOR STOR EFFEKT EN RENTEENDRING PÅ 1 % POENG VIL HA PÅ AVKASTINGEN TIL PENSJONSMIDLENE, KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	92
TABELL 26: ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT SOM FØLGE AV 1 % POENG HØYERE AVKASTNING PÅ PENSJONSMIDLENE FORDELT PÅ KOMMUNENE UT FRA KORRIGERTE FRIE INNTEKTER - 2012, KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB OG KRD.....	93
TABELL 27: TOTAL ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT SOM FØLGE AV 1 % POENG HØYERE RENTE FORDELT I GRUPPER OG PÅ GRUPPER AV KOMMUNENE UT FRA KORRIGERTE FRIE INNTEKTER - 2012, KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB OG KRD.....	98
TABELL 28: TOTAL ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT SOM FØLGE AV 1 % POENG HØYERE RENTE FORDELT I GRUPPER OG PÅ GRUPPER AV KOMMUNENE UT FRA GJENNOMSNIITTLIG NETTO DRIFTSRESULTAT, KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB.....	98
TABELL 29: TOTAL ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT SOM FØLGE AV 1 % POENG HØYERE RENTE FORDELT I GRUPPER OG PÅ GRUPPER AV KOMMUNENE UT FRA DISPOSISJONSFOND I % AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER, KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	100
TABELL 30: TOTAL ENDRING I NETTO DRIFTSRESULTAT SOM FØLGE AV 1 % POENG HØYERE RENTE FORDELT I GRUPPER OG PÅ GRUPPER AV KOMMUNENE UT FRA DISPOSISJONSFOND I % AV BRUTTO DRIFTSINNTEKTER, KILDE BEARBEIDE DATA FRA KOSTRA/SSB.	101

1 Innledning

Norske kommuner har økende lånegjeld og denne gjelden utgjør en voksende andel målt opp mot kommunenes brutto driftsinntekter. Denne gjeldsveksten har ført til betraktelig spekulasjon angående kommunenes økonomiske fleksibilitet og hva som vil skje når renteøkningene blir et faktum i fremtiden.

Regnskapsdata for alle norske kommuner er gjort tilgjengelig ved Statistisk Sentralbyrå (SSB). Vi har sett på perioden fra 2009 til 2013 og den viser at netto lånegjeld, inklusiv ubrukte lånemidler har økt med 22 % i denne perioden. Netto lånegjeld inklusiv ubrukte lånemidler utgjør 71 % av kommunenes brutto driftsinntekter, mot 69 % i 2009. Ifølge Kittelsen (2011), var denne gjeldsveksten allerede en trend før 2009.

I samme periode har kommunenes renterisiko, som anslår konsekvenser for driftsresultatet økt betydelig ved eventuelle endringer i rentenivået. Medier og flere profilerte personer blant annet Stein Kittelsen i Nordea Markets, som har laget Figur 1, har sett på denne problemstillingen. Han uttrykte bekymring for situasjonen så tidlig som i 2010¹. I denne oppgaven ser vi nærmere på hvilke faktorer som kan påvirke kommunenes økonomiske bærekraft ved en renteøkning. Oppgaven tar for seg relevante deler av den rådende faglitteraturen, samt eksisterende økonomiske retningslinjer, for utøvelsen av en stabil økonomisk politikk. Vi tar utgangspunkt i kommunestrukturen slik den var definert for året 2012.

Figur 1: Renterisiko vurdert ut ifra balansen (Kilde: Kittelsen, 2011)

¹ Kilde: DN 2010; Klassekampen 2011; Nordlys (2013)

Kommunene representerer demokratisk utøvelse av praktisk politikk og velferdstjenestetilbud på et nivå hvor en stor andel av Norges innbyggere kontinuerlig er involvert. I oppgaven har vi valgt å utelate fylkeskommunene. Dette gjør at oppgaven ikke blir for omfattende med hensyn til data og omfang. Likevel vil de problemstillingene som vi tar opp her være overførbare til fylkeskommunene. Vi har også valgt å utelate hovedstaden, fordi den er både kommune og fylkeskommune. I tillegg er Oslo over dobbelt så stor som den nest største kommunen (Bergen) når det gjelder antall innbyggere, og vil dermed påvirke resultatene tilsvarende. Av same grunn er det derfor i rapporteringsverktøy *Kommune-Stat-Rapportering* (KOSTRA²) også vanlig å presentere datasett hvor Oslo ikke er inkludert. Vi har fjernet Oslo Kommune for at vi skal kunne få mest mulig sammenlignbare datasett.

Videre har vi sett oss nødt til å utelate en håndfull kommuner hvor komplette datasett ikke har vært tilgjengelige for bruk i vår analyse i den aktuelle tidsperioden – dette på grunn av inkonsekvent innrapportering til Kommunal og Regionaldepartementets (KRD)³ via rapporteringsverktøy (KOSTRA). Disse kommunene er: 1723 Mosvik kommune (til og med 2011), 1729 Inderøy kommune (til og med 2011), 1756 Inderøy kommune (fra og med 2012), 1857 Værøy kommune, 1874 Moskenes kommune, 1928 Torsken kommune, og 1929 Berg kommune. Det betyr at vi opererer med 423 kommuner i denne oppgaven når vi refererer til kommunene under ett. Når vi bruker begrepet kommunene i denne oppgaven er det de 423 kommunene vi viser til dersom ikke annet er angitt.

² Kilde: (KRD)Definisjonskatalog: KOSTRA (Kommune-Stat-Rapportering) er et nasjonalt informasjonssystem som gir styringsinformasjon om kommunal virksomhet. Informasjon om kommunale tjenester og bruk av ressurser på ulike tjenesteområder registreres og sammenstilles for å gi relevant informasjon til beslutningstakere både nasjonalt og lokalt. Informasjonen skal tjene som grunnlag for analyse, planlegging og styring, og herunder gi grunnlag for å vurdere om nasjonale mål oppnås. KOSTRA skal forenkle rapporteringen fra kommunene til staten ved at data rapporteres bare en gang, selv om de skal brukes til ulike formål (Hentet: www.regjeringen.no/upload/kilde/krd/rus/.../164957-vedlegg_8.doc).1

³ Fra og med 16.10.2013 skiftet KRD navn til Kommunal- og Moderniseringsdepartementet [KMD] når det forhenværende Fornyings- og Administrasjonsdepartementet (FAD) ble slått sammen med Kommunal- og Regionaldepartementet. Vi kan likevel ikke se at akronymet er endret, og har derfor valgt konsekvent å benytte akronymet [KRD] i oppgaven.

1.1 Bakgrunn

Bakgrunnen for vår interesse i hvordan en renteøkning vil påvirke *kommuneøkonomien* illustreres effektivt av datamaterialet fra kommuneregnskapene i Norge; som viser et vedvarende underskudd i norsk kommuneforvaltning. I følge SSB sitt datamateriell⁴ ser vi at det i kommuneforvaltningen har vært et betydelig underskudd, målt ved netto finansinvesteringer. I 2012 var dette underskuddet på om lag 17 milliarder kroner, som ble finansiert ved økning i både obligasjonsgjeld, lån, og annen gjeld. Ved utgangen av 2012 var kommuneforvaltningens nettogjeld i overkant av 150 milliarder kroner, hvor samlede fordringer summerte seg til 263 milliarder kroner og gjelden var på om lag 415 milliarder kroner⁵, videre påpeker (SSB) at:

Kommuneforvaltningen har økt både inntektene og utgiftene med knapt 6 % i 2013 sammenlignet med året før og underskuddet er anslått til 18 milliarder kroner, om lag på samme nivå som de to foregående årene. De sju siste årene sett under ett har sektoren hatt et underskudd på nærmere 140 milliarder kroner. Et høyt investeringsnivå over tid har bidratt til dette, noe som har ført med seg en sterkt økende gjeld (SSB, Offentlig forvaltnings inntekter og utgifter, 2013).

Rente- møte	14.03. 2012	10.05. 2012	20.06. 2012	20.08. 2012	31.10. 2012	19.12. 2012	14.03. 2013	08.05. 2013	20.06. 2013	19.09. 2013	24.10. 2013	15.12. 2013	27.03. 2014
Styrings- rente	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %

Tabell 1: Styringsrenter i Norge fra 14.03.2012 til 14.12.2013⁶

Norges Bank har holdt uendret styringsrenten i Norge på 1,5 % siden 14.03.2012 og frem til rentemøtet avholdt den 27.03.2014, som vist i Tabell 1. Dette er et lavt nivå og det har holdt seg uendret over en lang periode. Norges Bank bruker begrepet foliorente⁷ for å benevne styringsrente⁸ i Norge og det danner rentegulvet i det norske markedet, og den tar sikte på å

⁴ Kilde: Statistisk Sentralbyrå: <http://www.ssb.no/offentlig-sektor/statistikker/offinnut/aar/2014-02-21#content><http://www.ssb.no/offentlig-sektor/statistikker/offinnut/aar/2014-02-21#content>

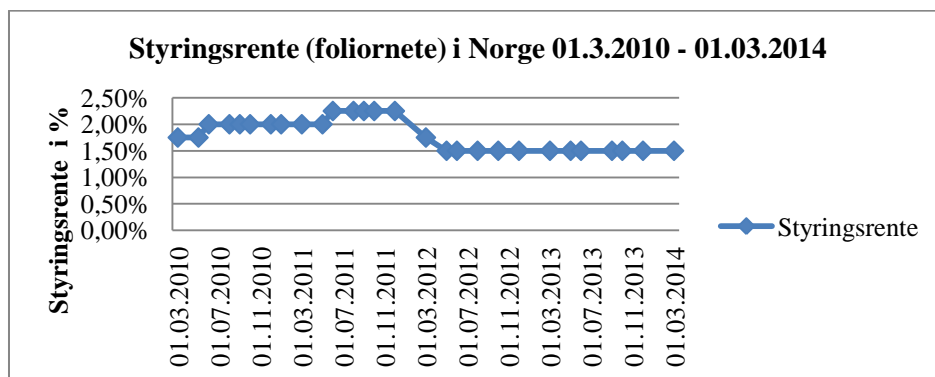
⁵ Kilde: Statistisk Sentralbyrå: <http://www.ssb.no/offentlig-sektor/statistikker/offinnut/aar/2014-02-21#content><http://www.ssb.no/offentlig-sektor/statistikker/offinnut/aar/2014-02-21#content>

⁶ Kilde: NB(2014): Endringer i styringsrenten

⁷ Foliorente: Renten bankene får på sine innskudd fra en dag til den neste i Norges Bank. Foliorenten er det viktigste virkemiddelet i pengepolitikken. [Hentet fra Ord og uttrykk <http://www.kommunepartner.no/>]

⁸ Styringsrente: Sentralbankens sentrale rente i utøvelsen av pengepolitikken. I Norge er dette foliorenten. (Kilde AF Kommunepartner fra Ord og uttrykk <http://www.kommunepartner.no/>)

påvirke inflasjon⁹ (KBN dialog 3/2013). Samtidig er det en målsetning å unngå finansiell ubalanse, så vel som store svingninger i produksjon og sysselsetting.

Figur 2: Styringsrente- foliorente i Norge fra 2007 - 2013¹⁰

Den lave foliorenten eller styringsrenten i Norge og utvikling av risikopåslaget i pengemarkedet som vist i Figur 3, skyldes blant annet den økonomiske uroen som fremdeles preger USA og Europa, og da spesielt Eurosonen. En bedring i europeisk økonomi vil sannsynligvis medføre en økning i rentenivået. Det er et paradoks at vi i Norge nyter godt av krisen i Europa med et lavt rentenivå, samtidig som vi har lav arbeidsledighet. I Norge har man forventet en renteøkning i lengre tid, men den har stadig blitt forskjøvet. For å kunne ha noen formening om rentenivået fremover, og hvor uvanlig lav styringsrenten faktisk er per i dag, kan det derfor være nyttig å se litt tilbake på hva rentenivået har vært.

Både Figur 2 og Figur 3 viser at styringsrenten i dag er omtrent på samme nivå som den var i september 2009. Den lave renten i 2009 kan sees som konsekvens av «finansboblen» som sprakk i 2007. Krisen hadde sitt utspring i at prisen på mange gjeldspapirer, særlig knyttet til det amerikanske boligmarkedet, hadde blitt for høy og mange av investorene var forretnings- og investeringsbanker, pensjonsfond og såkalte Hedgefond¹¹. Misforholdet mellom reelle og noterte verdier viste seg først i de såkalte subprime-lånene¹² høsten 2008 og det var dette som

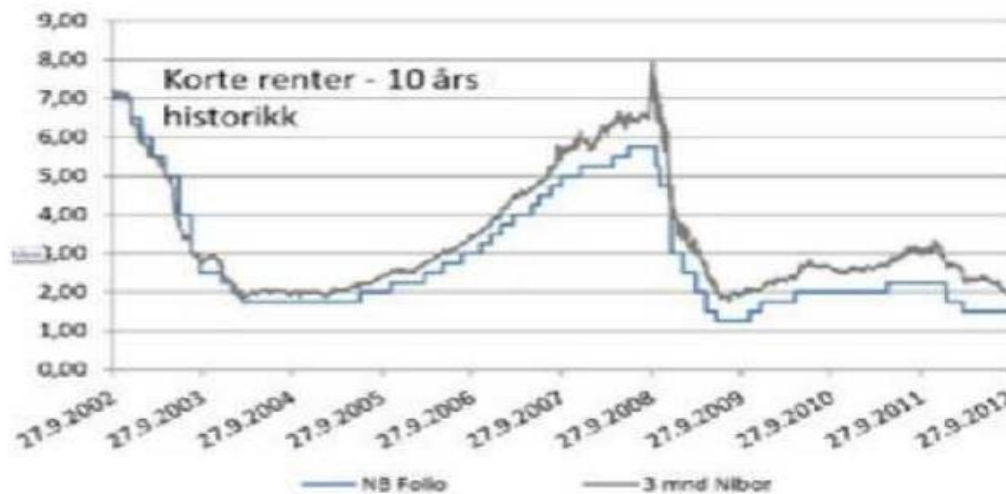
⁹ KBNdialog(3/2013), Budsjettrenter 2014-2017

¹⁰ Kilde: Norges Bank (NB) datamateriale.

¹¹ Hedgefond: En samlebetegnelse på verdipapirfond der forvalterne søker å ta posisjoner i ulike retninger for å unngå en ensidig risikoeksponering i porteføljen. Aktivt forvaltede fond med meget frie investeringsrammer. Kan investere i aksjer, rentepapirer, valuta og råvarer. Har mulighet til å "shorte" verdipapirer, dvs. låne verdipapirer og selge dem i markedet med håp om å kjøpe dem tilbake til en lavere kurs når låne skal gjøres opp. Har i motsetning til vanlige verdipapirfond mulighet til å lånefinansiere sine investeringer. Slik "gearing" øker potensiell opp side, men også risikoen.[Jørgensen 2010]

¹² Subprimelån: lån der låntakeren ikke oppfyller ordinære lånekriterier kilde NOU (2011:1):Finanskrisen 2007–2010, Kap 4.3

gjorde at deler av det internasjonale finansmarkedet brøt fullstendig sammen, da mange av verdens største forretningsbanker kviet seg for å låne hverandre penger¹³.

Figur 3: Utviklingen av rentenivået: Styringsrente og foliorente (3 mnd. Nibor)¹⁴

Som et tiltak for å stabilisere situasjonen har derfor de fleste land sett behovet for å foreta offentlige inngrep i økonomien. Blant annet er det lansert flere såkalte redningspakker for å bidra til og «løse» på forholdene i pengemarkedene, slik at bankene igjen blir villige til å låne hverandre penger¹⁵. I forbindelse med disse tiltakene, reduserte Norges Bank styringsrenten kraftig i Norge, noe som illustreres i Figur 3 og i en uttalelse fra sentralbanksjef i Penge politisk Rapport 2/2012 som skrev følgende:

Hovedstyret vedtok på sitt møte 20. juni å holde styringsrenten uendret på 1,5 prosent. Skulle usikkerheten avta og utsiktene for vekst og inflasjon i norsk økonomi ta seg opp, **kan renten bli satt opp**. Hvis uroen internasjonalt tiltar og utsiktene for vekst og inflasjon i norsk økonomi svekkes, **kan styringsrenten bli satt ned**.¹⁶

Sitatet over demonstrerer hvor kontekstavhengig en eventuell opp- eller nedjustering av styringsrenten er i relasjon til økonomiske faktorer utenfor vårt land. Samtidig er det enda en indikator på at renten før eller siden vil oppjusteres til et høyere nivå etter hvert som økonomisk vekst internasjonalt gradvis blir «friskmeldt».

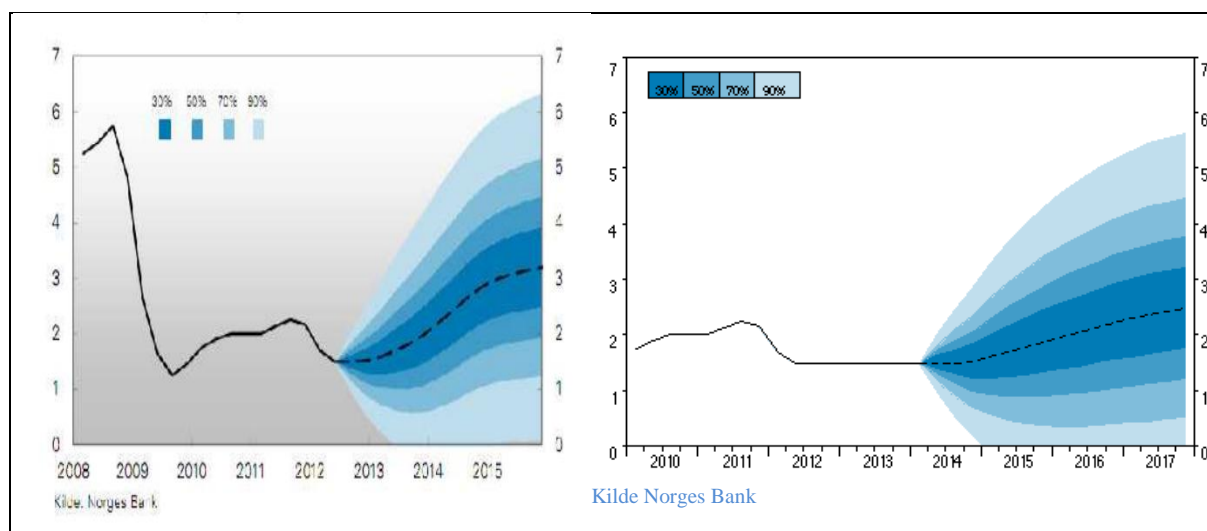
¹³ NOU (2011:1): Finanskrisen 2007–2010, Kap 4

¹⁴ NB(2013) Utvikling av rentenivået

¹⁵ NOU (2011:1): Finanskrisen 2007–2010, Kap. 4

¹⁶ NB(2012): Penge politisk rapport 2/12 juni, side 9

I korte trekk kan vi oppsummere at «det eksisterer en forventning om at rentenivået skal og kommer til å stige», men at det er stor usikkerhet knyttet til når denne renteøkningen faktisk kommer. Oppjusteringen av rentenivået i Norge har allerede blitt utsatt i forhold til tidligere prognoser som vist i Figur 4, hvor den første grafen representerer sannsynlighetsfordeling i % i tidsintervallet (2012 - 2015) og den andre grafen viser nyere anslag på styringsrente i nærmeste fremtid med en sannsynlighetsfordeling i tidsintervallet (2013 - 2017). I 2012 var prognosen en litt brattere økning på rentenivået som beregner at den vil være på cirka 3 % i løpet av 2015. Nå i 2013 er prognosen litt slakkere og det antas at rentenivået i løpet av 2016 kan øke med 1 % poeng til 2,5 %. Det ligger midt i det intervallet som det er 50 % sannsynlighet for, men den kan også bli høyere eller lavere.

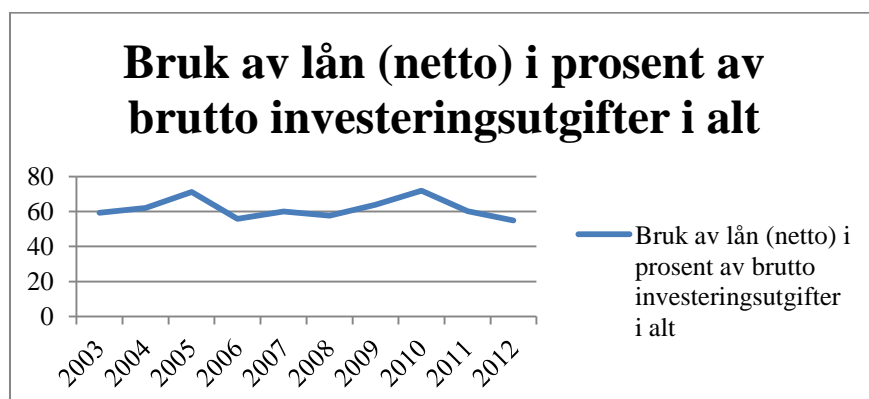

Figur 4: Anslag på styringsrenten gitt av Norges Bank i 2012 og 2014¹⁷ (Kilde, Norges Bank)

Et kunstig lav rentenivå og stor grad av lånefinansierte investeringer, og økende lånegjeld for kommunene i de siste ti årene, som vist i Figur 5. Det har ført til at Kommunenes Sentralforbund (KS) en rekke ganger har advart mot at kommunene sin lånegjeld er stigende og at dette vil forårsake en svak kommuneøkonomi når renten stiger. På tross av dette har (KRD) i ((TBU) rapport av nov, 2013 s.9) gitt uttrykk for at de ikke er så bekymret som KS fordi en renteøkning også kan ha positive effekter for kommunene sin økonomi. I og med at

¹⁷ Kilde: NB(2013):Norges Bank: Anslag på styringsrenten i referansebanen med sannsynlighetsfordeling i prosent. Tidsrom 1. kv. 2008 4. kv. 2016

det er faglig uenighet om hvordan en renteøkning vil påvirke kommuneøkonomien vil dette være et interessant tema å se på.

Figur 5: % lånefinansiering i % av brutto investeringer hos kommunene fra 2003-2012, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB

Dersom det er slik at et stigende rentenivå vil føre til at kommunen får økte netto kostnader kan dette føre til at mange kommuner må redusere sine kostnader innenfor tjenesteproduksjon. Det gjør at dette vil være et aktuelt tema å se på, både fordi det er faglig uenighet om hva effekten vil være og fordi effekten vil påvirke kommunene sin evne til å levere tjenester til innbyggerne. Noe som vil resultere i en samfunnsøkonomisk problemstilling da disse effektene vil merkes av mange.

1.2 Tema

Med utgangspunkt i temaet «Hvordan vil en renteøkning påvirke kommunene sin økonomi» har vi formulert seks underordnede forskningsspørsmål slik at vi kan ha kontroll over aktuelle faktorer eller variabler som kan bli påvirket av en renteøkning, samtidig som vi forsøker å unngå uventet innvirkning av ukjente effekter. Dette vil gi oss vitenskapelig grunnlag, eller ryggdekning for våre resultater og konklusjoner.

Tema ble valgt etter et ønske om fordypning i samfunnsøkonomiske perspektiv, og i lys av den faglige uenighet om hvordan en renteøkning vil påvirke økonomien mellom KS og KRD gjør dette til et interessant faglig tema å se på. Dersom det er slik at et stigende rentenivå vil føre til at kommunene får økte finanskostnader kan det være at den økte kostnaden må resultere i tilsvarende reduserte kostnader på andre område. Det kan føre til at kommunene må

redusere sin tjeneste produksjon. Effekten av en renteøkning kan gi svært ulike utslag i de enkelte kommuner. Både med hensyn til den direkte økonomiske effekten av eventuelle økte finanskostnader og eventuelle behov for å redusere kostnadene på andre område for å få dekket inn de økte kostnadene.

Arbeidsmetoden vi har valgt å gjennomføre er en kvantitativ analyse hvor høy validitet¹⁸ som står for relevans og gyldighet og høy reliabilitet¹⁹ står sentralt. Vi anvender data fra 423 kommuner som er rapportert via (KOSTRA) til (SSB) da disse data allerede er kvalitetssikret av (SSB) og benyttes i stort omfang i offisielle sammenhenger; for eksempel av regjeringen, kommuner og forskning. Data som blir hentet ut er relevant for vår problemstilling, slik at den kan gjøre oss i stand til å lage en modell som kan hjelpe kommunene med å måle de effektene som en renteendring kan gi for hver enkelt kommune.

¹⁸ Validiteten er et uttrykk for graden av samsvar mellom det vi ønsker å måle og det vi faktisk måler (Solerød & Gundersen, 1996, s 37)

¹⁹ Reliabilitet betyr pålitelighet, og handler om at målinger må utføres korrekt, og at eventuelle feilmarginer angis (Dalland, 2007 s 49)

2 Problemstilling og avgrensing

Med utgangspunkt i vår masteroppgave har vi valgt problemstillingen «Hvordan vil en renteøkning påvirke kommunene sin økonomi». For å kunne svare på problemstillingen må den brytes opp i flere underordnede forskningsspørsmål.

I denne oppgaven skal vi forsøke å finne ut hva som er de viktigste effektene av et økt rentenivå. Vi vil se på forholdet mellom årsak og virkning, hvor vi mener virkningen vil være ulik og sammensatt. Dette må gjøres med fokus på et framtidig perspektiv, hvor en renteøkning er årsaken som gir forskjellige virkninger avhengig av hvor stor lånegjelden er, hva kommunene har av finansielle aktiva, hvordan ser selvkost-området ut, hvor store pensjonskostnader har kommunene og selvsagt i forhold til skatteinntekter. En må derfor isolere de ulike virkningene og analysere dem hver for seg, før vi ser på den totale virkningen til slutt. Vi har forutsatt at en generell renteøkning vil være lik for både passiva og aktiva siden i kommunen sitt regnskap.

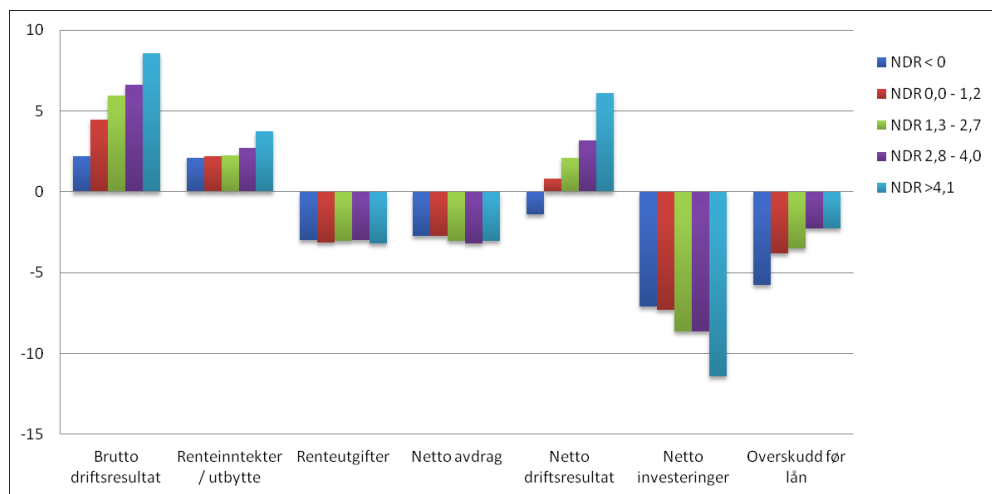
2.1 Hovedproblemstilling og avgrensing:

Hvordan vil en renteøkning påvirke kommunene sin økonomi?

Norske kommuner er svært forskjellige med hensyn til struktur, størrelse og økonomi. Det er derfor i utgangspunktet interessant å se på denne problemstillingen på kommunenivå. Et akkumulert resultat vil kunne skjule store forskjeller mellom kommunene og vil ikke gi et tilstrekkelig nyansert bilde av effektene av en renteoppgang. I og med at vi ønsker å se på hver enkelt kommune må en kunne få fram data på en effektiv måte. Vi vil ikke gjøre noen grundig analyse av enkeltkommuner, men framheve de variasjonene som er.

For å kunne svare på hovedproblemstillingen har vi valgt å dele den opp i seks underordnede forskningsspørsmål. Vårt mål er å kunne finne ut hva som er de viktigste effektene av et økt rentenivå. Her er kausalitet vesentlig fordi virkningen av en økning i rentenivået logisk sett vil være ulik og sammensatt, siden det er mange parameter som spiller inn er det et ønske å gruppere kommunene etter forskjellige parameter, for eksempel slik det er gjort i Figur 6. her

er kommunene delt inn i grupper ut i fra oppnådd netto driftsresultat. Så er det sett på ulike økonomiske resultat for de gruppene.

Figur 6: Netto driftsresultat, brutto driftsresultat (eks avskrivinger), renter, avdrag, netto investeringer og overskudd før lån i % av totale driftsinntekter. Kommunene utenom Oslo sortert etter netto driftsresultat i 2012. Kilde TBU nov 2013.

2.2 Under problemstilling 1:

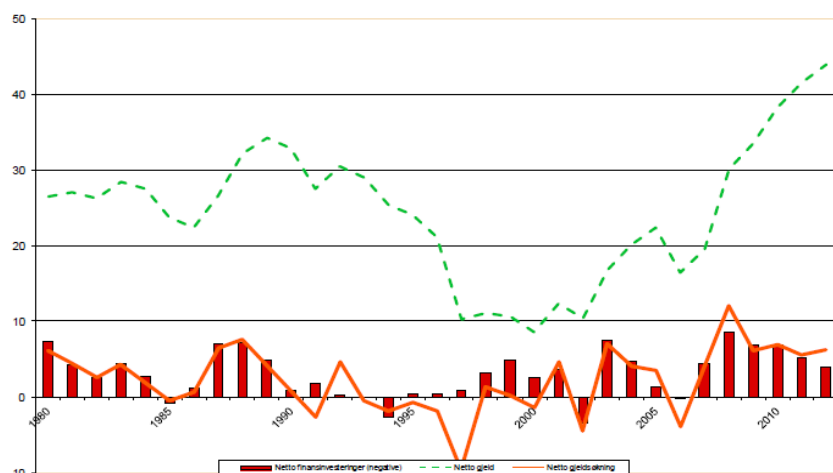
Hvordan vil et økt rentenivå påvirke kommunene sine renteutgifter på deres låneporteføljen?

Ifølge TBU. (nov. 2013 s 9) har nettogjelden i kommuneforvaltningen steget til over 40 % av inntektene i 2011 og 2012²⁰. I utgangspunktet vil et økt rentenivå gi økte renteutgifter. Noe av disse økte renteutgiftene skal ikke kommunene dekke og kommunen kan «sende» regningen videre. Noe av gjelden som kommunene har er formidlings lån fra Husbanken. Dette er lån som kommunen låner videre til aktuelle låntakere og de forholder seg til kommunen som en låntaker som betaler renter og avdrag til kommunen. Hvor stor del av lånegjelden som er formidlings lån vil variere fra kommune til kommune. I tillegg mottar kommunene rentekompensasjon til investeringer som er gjort innenfor området skole. Dermed er dette gjeld som økningen i rentekompensasjon vil dekke opp for kommunen sine økte renteutgifter.

²⁰ Kilde: TBU rapport, nov 2013, side 9

På en annen side, noen av lånene i porteføljene har kommunene fastrente-avtaler på, slik at disse lånene ikke påvirkes av en endring i rentenivået i første omgang. Her vil det være svært mange ulike avtaler, både med hensyn til hvor stor del av gjelden som har fastrente og hvor langt tidsrom som er avtalt.

Historiske utvikling i Nettogjeld fra 1980 til 2012, er presentert i TBU rapport for (nov.2013 s9) og vises her i Figur 7, denne historiske utviklingen i netto gjeld (brutto gjeld fratrukket fordringer) er basert på data fra SSB. Ut av denne figuren kan man se en trend for bruttoinvestering som sammen med den negative nettofinansinvesteringen gjør at nettogjelden til kommunene øker. Det vil bidra/påvirke til at formuesbevaringsprinsippet ikke blir tilfredsstillt som anbefalt av for eksempel (TBU).

Figur 7: Nettofinansinvesteringer (negative), nettogjeld og netto gjeldsøkning i kommuneforvaltningen. % av inntekter²¹

2.3 Under problemstilling 2:

Hvordan vil et økt rentenivå påvirke kommunene sine inntekter på egne finansielle aktiva?

For midlene som kommunen har i vanlige bankinnskudd vil renteinntektene som regel følge det aktuelle rentenivået. Her betyr dette at økt rentenivå gir økte inntekter til kommunen. For den delen som er plassert i sertifikater og obligasjoner er effekten noe mer komplisert og sammensatt. Her må en se på effekten både på kort og litt lengre sikt. Det må også vurderes

²¹ Kilde: KR D sin [TBU] rapport, (nov 2013): Historisk utvikling i Nettogjeld²¹ (brutto gjeld fratrukket brutto fordringer), side 9

om der er andre finansielle aktiva som blir berørt av en renteendring.

2.4 Under problemstilling 3:

Hvordan vil et økt rentenivå påvirke kommunene sine inntekter på selvkostområdene?

Kommunene produserer en del tjenester til selvkost, blant annet innenfor vann, avløp og renovasjon (VAR). Selvkost betyr at kommunen kan ta seg betalt for det tjenesten koster, men ikke mer. En del av disse kostnadene vil være knyttet til kapitalkostnader, som inkluderes i prissettingen for tjenesten. I retningslinjene fra KRD (H-2140) går det fram hvordan kalkylerenten skal beregnes

Kalkylerenten settes lik effektiv rente på norske statsobligasjoner med 3 års gjenstående løpetid, med et tillegg på 1 % (gjennomsnitt over året)²²

Dette blir beregnet på anleggsmidlene som kommunen har i balansen og det gjøres uavhengig av hvordan kommunen har finansiert investeringen - om det er med egne midler eller lån. Når rentenivået stiger, vil kommunen kunne ta igjen denne kostnaden gjennom beregning av en høyere kalkulert kapitalkostnad og dermed øke inntektene innenfor selvkostområdene.

2.5 Under problemstilling 4:

Hvordan vil et økt rentenivå påvirke kommunene sine pensjonskostnader?

Pensjonsselskapenes inntekter er redusert når rentenivået er lavt fordi de får redusert sine inntekter på kapitalen. Samtidig må selskapenes inntekter totalt sett være like store. Det betyr at kommunene må dekke opp de reduserte renteinntektene med økte pensjonsinnbetalinger. Dette betyr at kommunene – i en situasjon med renteøkning – kan redusere sine pensjonsutgifter, noe som vil være en positiv virkning av et økt rentenivå.

²² [KRD] H2140 januar 2003, s 25

2.6 Under problemstilling 5:

Hvordan vil et økt rentenivå påvirke kommunene sine skatteinntekter?

Kommunene får sine inntekter fra skatt, statlige overføringer og gjennom brukerbetaling, det vil si avgifter og gebyrer, (Hagen & Sørensen 2006, s 69).) I følge (TBU)-rapporten (nov. 2013), presiseres det at Kommunenes skatteinntekter utgjør omtrent 40 % av de samlede inntektene i kommunene, men en må være klar over at det er store variasjoner i skatteinntektene mellom kommunene i Norge.

Ifølge Kommuneproposisjonen for 2014 (Prop. 146S), er skatteinntektene meget ujevnt fordelt mellom de ulike kommunene, og skatteinntektsnivået er viktig for muligheten den enkelte kommune har til å produsere og tilby gode velferdstjenester til sine innbyggere. Det finnes en del kommuner som har ekstraordinære inntekter, disse er ofte «olje- eller kraftkommunene», slike kommuner har større handlingsrom og bedre forutsetninger for å gi innbyggerne i kommunen bedre tjenester og service, enn kommuner uten slike inntekter. Det er to hovedgrupper av skatter, direkte skatter utgjør ordinær skatt på inntekt og formue, mens de indirekte skattene er eiendomsskatt, samt regulerings- og konsesjonsavgifter.

Økte renter vil påvirke den skattbare inntekten til privatpersoner og selskap. De som har gjeld vil få økte rentekostnader og dermed redusert skatt og kommunene risikerer å få redusert skatteinntekter, mens de skattebetalere med penger i banken vil få økt sin inntekt eller formue og dermed mulighet til at kommunene får økt sin skatteinntekt. Spørsmålet her er dermed om dette vil påvirke kommunens totale skatteinntekter.

2.7 Under problemstilling 6:

Hvordan vil den samlede endringen bli for hver enkelt kommune?

Siden de ulike effektene av en renteendring kan forårsake både positive og negative bidrag på kommunens økonomi er det behov for å få fram nettoeffekten på kommunenivå. Kommunenes økonomi er også svært forskjellig. Det er derfor et mål å kunne si noe om hvor stor den samlede effekten vil være, men også hvordan «spredningen» av effekten vil være på kommunenivå.

En hypotese kan være at: det er de kommunene som har «dårligst» økonomi som vil oppleve den mest negative virkningen, kjent som den såkalte «Matteus-effekten». Dette kan undersøkes nærmere ved å se på om det er noen sammenheng mellom netto driftsresultat og forventet samlet effekt av et økt rentenivå. Dette vil være interessant fordi, dersom det er slik at de kommunene som i utgangspunktet har en svak økonomi vil være de som kommer dårligst ut ved en renteoppgang, så vil det gi en direkte effekt på ressursene kommunene har til å bruke på tjeneste produksjon - og leveranse. Dette vil være kommuner som har liten buffer til å takle dårligere rammer.

3 Oppgavens struktur og metodologi

Dette kapittelet omhandler oppgavens oppbygning og metoden som er benyttet for å besvare problemstilling og underordnede forskningsspørsmål. Først vil vi presentere metodologien, samt begrunne valg av denne, før vi går gjennom oppgavestrukturen.

3.1 Metodologi

I denne masteroppgaven har vi valgt å anvende en kvantitativ metode som har sitt teoretiske fundament i statistisk teori og forholder seg til kvantifiserbare størrelser av innsamlet data som settes i system, telles/måles, og siden analyseres. Konsentrasjonen i videre analyser ligger i opptelling av fenomener og kartlegging av utbredelse. Metodevalget har sin begrunnelse i problemstillingen. Det høye antallet kommuner og sammensetningen av ulike faktorer i kommuneøkonomien tilsier at en kvantitativ tilnærming vil medbringe større innsikt enn å velge en mer kvalitativ tilnærming der en ville sett spesifikt på noen utvalgte kommuner generelt heller enn én spesifikk kommune. En kvantitativ tilnærming vil kunne gi en god beskrivelse av status for kommunenes økonomi og den kan også brukes til å beregne hva som kan komme til å skje dersom ulike forutsetninger vil slå til. Dersom vi hadde brukt en mer kvalitativ tilnærming kunne vi fått mer bakgrunnsinformasjon og forklaringer til hvorfor økonomien er som den er og hvilke prioriteringer som er gjort og effekten av disse.

I besvarelsen på vår problemstilling, vil en ren opptelling og kartlegging medføre en vektlegging av akkumulerte resultater for kommunene samlet. Det er derfor naturlig å dele opp problemstillingen i flere underordnede forskningsspørsmål. På den måten kan vi analysere hvordan en renteøkning vil påvirke kommuneøkonomien med tanke på gjeld, pensjonskostnader, selvkostområdene, finansielle aktiva, og skatteinntekter. Ved å få fram variasjonen og de akkumulerte resultatene vil det gi oss bedre innsikt og evne til å besvare forskningsspørsmålene i oppgaven mer utførlig.

Datafunnene våre vil dernest kreve en fortolkning for å forklare sammenhengen mellom disse ulike faktorene i kommuneøkonomien. Statistikk og dens tallmessige fremstilling er ikke selvforklarende, men krever fortolkning for å være hensiktsmessig og kunne frembringe ny

viten²³. Datainnsamlingen i oppgaven vår klassifiseres som såkalt sekundærdata²⁴, som betyr at data foreligger og er frembrakt uavhengig av vår undersøkelse. Med dette menes at vi har hentet ferdig aggregerte data som opprinnelig er samlet inn fra alle norske kommuner av (SSB) via (KOSTRA):

Kommune-STat-RApportering er et nasjonalt informasjonssystem som gir styringsinformasjon om kommunal virksomhet. KOSTRA gir statistikk om ressursinnsatsen, prioriteringer og måloppnåelse i kommuner, bydeler og fylkeskommuner²⁵.

Innhentede data må kontrolleres for både validitet og reliabilitet, der validitet eller gyldighet er et uttrykk for graden av samsvar mellom det vi ønsker å måle, det vi faktisk måler²⁶ og problemstilling/forskningsspørsmål. Tilsvarende er reliabilitet et uttrykk for at de data en samler inn er pålitelige i den forstand at de avklarer faktiske forhold på en pålitelig og troverdig måte.

Innsamlede data er en representasjon av virkeligheten. Validitet er et uttrykk for hvor godt man klarer å velge data som representerer problemstilling. En valid undersøkelse innebærer at den beskriver virkeligheten mest mulig korrekt og samsvarer med oppgavens problemstilling²⁷. Det skilles mellom tre former for validitet i kvantitative studier som dekker både definisjon og innhold²⁸:

- Definisjonsmessig validitet
- Intern validitet
- Ekstern validitet

Definisjonsmessig validitet omhandler forholdet mellom problemstillingen som undersøkes og de spesifikt benyttede dataene som har relevans for vårt problem²⁹ slik at vi skal kunne løse oppgavens problemstilling. Definisjonsdelen dreier seg om samsvar mellom bruk av begreper det skal være sammenheng mellom det teoretiske og empirien. Dermed var det

²³ Johannessen et al (2010)

²⁴ Solerød H & Gundersen F. (1996)

²⁵ Kilde Kommunal og moderniseringsdepartementet: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/tema/kommuneokonomi/kostra.html?id=1233> hentet[09.02.2014]

²⁶ Solerød H & Gundersen F. (1996, s 37)

²⁷ Solerød & Gundersen (1996): Tall i tid og rom

²⁸ Grønmo (2012), Datakvalitet, reliabilitet og validitet, kapittel 12

²⁹ Grønmo (2012), Datakvalitet, reliabilitet og validitet, kapittel 12

viktig for oss å ha innsikt og kunnskap om vårt tema og problemområdet slik at vi ble i stand til å se på relevant litteratur om temaet, og hvilke forhold innenfor dette som var viktige å dekke. Det er med andre ord sentralt å besørge definisjonsmessig validitet i forarbeidet, planleggingen, og struktureringen av forskningsdesign.

Intern validitet dreier seg om hvor godt valgt metode og gitte resultater fra undersøkelsen faktisk besvarer oppgavens problemstilling og speiler det virkelige fenomenet vi er ute etter å forklare. Høy grad av intern validitet er dermed essensielt for om oppgavens problemstilling blir besvart og at svaret som gis er korrekt.

Ekstern validitet skal sikre at man etablerer begreper, beskrivelser, forklaringer og fortolkninger som er overførbare og kan generaliseres. Det er viktig for oss at oppgaven har en høy grad av ekstern validitet da modellen som utarbeides på bakgrunn av våre resultater skal kunne brukes av kommunene for å avgjøre hvordan en renteøkning vil påvirke nettopp deres egen kommuneøkonomi.

For å få høy validitet, er det tvingende nødvendig med høy reliabilitet i undersøkelsen, da dette begrepet måler eller beskriver i hvor stor grad man kan ha tiltro til den forskning som er gjort. Høy grad av nøyaktighet er viktig. I følge Holme og Solvang (1996), bestemmes en undersøkelses reliabilitet av hvordan målingene er utført og hvor nøyaktig en er i den videre behandlingen av dataene. Graden av reliabilitet «bestemmes» av om resultatene av oppgavens analyse blir det samme uavhengig av tidspunkt for utførelse og av hvem som utfører den. Er dette tilfellet, er resultatene falsifiserbare.

Hovedsakelig er reliabilitet et internt spørsmål om kvalitetskontroll og nøyaktighet av tre komponenter; selve undersøkelsen, fremstillingene, og tolkningen av undersøkelsens resultater. I kvantitative studier undersøkes reliabiliteten ved hjelp av test-retest-metoden, intersubjektivitetsmetoden eller halveringsmetoden³⁰. Som vi ser er det flere metoder for å teste datas reliabilitet på, og for vår oppgave er det metoden test – retest reliabilitet som er avgjørende. Denne metoden gir mulighet til senere å finne korrelasjonen mellom to målinger av samme test på forskjellig tidspunkt.

³⁰ Grønmo (2012), Datakvalitet, reliabilitet og validitet, kapittel 12

Test-retest metoden går ut på at man gjentar samme undersøkelse på samme gruppe på to ulike tidspunkter. Dersom resultatene sammenfaller, er det et tegn på stabilitet som dreier seg om samsvar mellom datainnsamlinger på ulike tidspunkter. Med andre ord finnes det samsvar mellom uavhengige datainnsamlinger om samme fenomen på ulike tidspunkter³¹.

Med de datasett vi har anvendt, vil en test – retest- reliabilitet kunne gi ulike, men sammenfallende resultater siden kommunenes økonomi ikke er statisk. Tvert imot – den påvirkes av en mengde faktorer som er vanskelig å kalkulere både på inntekts- og utgiftssiden, så vel som av politiske avgjørelser og reformer for å nevne noen, men den skal kunne oppnå samme resultat dersom parametere og faktorer er like.

For ytterligere forsterking av reliabilitetsgraden er det viktig å være kildekritisk. Innsamlede data må kvalitets sjekkes og man må søke bevisst etter mulige feil, som rettes opp dersom de oppdages. Det er viktig at dette blir utført uavhengig av om dataene det dreier seg om er samlet inn av en selv, eller om det er data fra andre kilder. Kildekritikk er vesentlig fordi ulike kilder kan ha varierende motiver for å dele dataene som samles inn. Med tanke på vår oppgave, mener vi risikoen ved bruk av sekundærdata er meget redusert fordi data er samlet inn og gjort tilgjengelig av offentlige instanser.

Ifølge Saunders, Lewis & Thornhill (2009), er sekundærdata som hentes fra store og velkjente organisasjoner regnet for å være pålitelig og troverdig. For vår del er dataene som er benyttet i vår oppgave hentet fra Statistisk Sentralbyrå (SSB) som er det nasjonale senter for innsamling av statistisk data i Norge. I tillegg er noen data også hentet fra Kommunal og Regionaldepartementet (KRD). Ut fra det som er nevnt ovenfor kan vi si at dataene som benyttes i vår oppgave tilfredsstillende validitets- og reliabilitetskravene da de innrapporterte tallene kontrolleres på samtlige nivåer; både av kommunene selv og av statistikerne som behandler KOSTRA-dataene hos SSB. For å sikre at datasettene våre gir en best mulig refleksjon av virkeligheten har vi kontrollert dem ytterligere, ved å fjerne datasettene som kunne ha påvirket undersøkelsens validitet og reliabilitet. Dette gjelder Oslo kommune, samt noen kommuner som ikke har innrapportert eller har mangelfull rapportering for årene i

³¹ Grønmo (2012), Datakvalitet, reliabilitet og validitet, kapittel 12

tidsperioden 2009 – 2012. Dessuten har det skjedd endringer i kommunestrukturen som gir problem med datasett.

Selve innsamlingen av data utføres ved å anvende nettleser og kjøre såkalte spørringer inn i KOSTRA-databasen til SSB. «Svaret» på spørringen returneres i et Excel-regneark som inneholder de bestilte statistiske data, som vi deretter har bearbeidet og analysert i forhold til våre forskningsspørsmål. Parameterne for spørringen mot databasen blir forhåndsdefinert før selve søket utføres.

Vi undersøker sammenhengen mellom en renteøkning og de fem økonomiske faktorene lånegjeld, finansielle aktiva, selvkost, pensjonskostnader, skatteinntekter og økonomien som helhet, og presenterer en sannsynlig forklaring på kausalitet. For å imøtegå det faktum at det finnes store ulikheter blant kommunene, vil vi se nærmere på hvordan sammenhengen er når vi kategoriserer kommunene i ulike grupperinger basert på deres nettodriftsresultat, gjeld, korrigerte frie inntekter og finansielle aktiva/disposisjonsfond.

Fagfolkens svar på problemstillingen vår er hovedsakelig todelt – enten vil en renteøkning medføre at norske kommuner havner i finansielt uføre eller så vil de kunne «ri av stormen» uten betraktelig forverring av tjenesteproduksjon til sine respektive innbyggere. Ved å dele opp problemstillingen vår i seks ulike forskningsspørsmål som kan besvares både uavhengig av hverandre, samt kryss refereres, blir analysen vår så relevant som mulig. Dette ble et naturlig veivalg for oppgaven da renteendringer har ulik effekt på forskjellige komponenter i kommunenes økonomi.

For å kunne vurdere om de resultatene vi kommer frem til har en sammenheng mellom de variablene som blir undersøkt, har vi beskrevet en lineær modell som angir den forventede Y-verdien som en lineær funksjon av X, slik at vi kunne gjøre en regresjonsanalyse. Det er denne statistiske metoden som brukes til å undersøke sammenhengen mellom variablene.

Dette er en enkel lineær modell som blir brukt i vår analyse for eksempel av hvordan netto driftsresultat målt i % endrer seg i funksjon til Disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter, eller hvordan netto driftsresultat målt i % endrer seg i funksjon til netto lånegjeld, eller hvordan endringer i netto driftsresultater endrer seg som funksjon av netto lånegjeld og brutto

driftsinntekter. Vi har foretatt disse lineære regresjonsanalysene ved hjelp av Excel for å se om det er noen samvariasjon mellom ulike faktorene, eller gyldighet.

For å måle gyldighet av regresjonsanalysen må vi kontrollere våre datasett for restledd eller residual:

- ✚ Uavhengighet
- ✚ Varianshomogenitet
- ✚ Normalfordeling
- ✚ Linearitet

Får å gjennomføre vår kontroll av gyldighet i restledd har vi anvendt Excel og fått verifisert at datasett som er valgt i de forskjellige beregningene er gyldig.

Dersom forskning skal være gyldig og relevant, og dermed ha verdi, er det vesentlig at den kan sies å være valid og reliabel. Gjennom hele arbeidsprosessen med oppgaven vår har vi tatt grep for å unngå feil ved å fokusere konsekvent på vitenskapelig evidens i alle ledd. Det innebærer at samtlige ledd i forskningsprosessen utføres på fullverdig vis, slik at resultatene våre fremstår som valide og reliable³².

3.2 Oppgavestruktur

Strukturen i oppgaven er enkel og lettfattelig og bygd opp av totalt syv kapitler.

I Kapittel 1 beskriver vi bakgrunn og vår motivasjon for valg av tema til oppgaven. Videre gir det en innføring i oppgavens tema, hva som er bakgrunnen for at vi valgte nettopp dette emnet, og hvorfor vi mener det var nødvendig å ta for seg dette spørsmålet om effektene en renteøkning vil ha på norske kommuners økonomi. Hvilken effekt som vil være toneangivende synes det å være litt motstridende synspunkt om, og det er nettopp derfor dette temaet er så spennende sett i et samfunnsøkonomisk lys.

I kapittel 2 «Problemstilling og avgrensing» - presenterer vi oppgavens problemstilling og de seks underordnede forskningsspørsmålene vi har formulert for å besvare problemstillingens

³² Befring, Edvard: "Kvantitativ metode" (Sist oppdatert: 20. september 2013).

iboende dilemma – vil en renteøkning påvirke norsk kommuneøkonomi negativt eller positivt?

I kapittel 3 redegjør vi for oppgavens metodologi og struktur. Der legger vi frem oppgavens rammer og hvilken metodologi vi har anvendt, samt gir en kort gjennomgang av metodiske begreper som validitet og reliabilitet. Deretter legger vi frem hvordan krav til gyldighet og pålitelighet er håndtert i arbeidet med denne oppgaven. Videre gjør vi rede for hvilke implikasjoner dette innebærer, samt begrunnelsene bak veivalgene våre i arbeidet med oppgaven. Avslutningsvis i kapitlet presenterer vi strukturen oppgaven er bygget opp med.

I kapittel 4 redegjør vi for oppgavens teoretiske rammeverk, og ser på hva denne forteller oss om økonomiforvaltning og formuesbevaringsprinsippet, samt tar en gjennomgang av sentrale begreper som er gjennomgående i oppgaven og hvordan disse defineres. Videre gjennomfører vi en analyse av hvordan de forskjellige elementer som ligger i våre underordnede forskningsspørsmål har utviklet seg de siste fire årene og hvilke ulike økonomiske komponenter som påvirkes av renteøkning. Med dette fundamentet på plass, presenterer vi beregningsmessige modeller for å avgjøre om kommunen vil få en balansert eller ubalansert økonomisk utvikling ved en renteøkning – med andre ord om kommunen er i stand til å imøtekomme kravet om formuesbevaring og har en bærekraftig utvikling. Vi gjennomfører valg av datakilde slik at resultatene våre fremstår som valide og reliable.

I Kapittel 5 redegjør vi for hvilke data som er anvendt og utfører en analyse av hver enkelt underproblemstilling. Vi innleder kapitlet med å diskutere valg av kilder, hvilke beslutninger som er tatt og hvorfor. Deretter går vi gjennom hvilke data som var nødvendige for å kunne gjennomføre de omtalte beregningene i forhold til de seks underordnede forskningsspørsmålene som tar for seg de økonomiske faktorene; gjeld, finansielle aktiva, selvkostområdene, pensjonskostnader, skatteinntekter før vi til slutt ser på kommuneøkonomi som helhet. Dette illustreres videre ved hjelp av grafer og tabeller, samt noen enkle regresjonsanalyser blir gjennomført.

I kapittel 6 «Analysen og tolkning av resultater» går vi gjennom funnene for de seks underordnede forskningsspørsmålene og ved å anvende teori gjennomfører vi en analyse om hvordan en renteøkning påvirker hver av dem og setter dem i perspektiv til de forskjellige grupperinger av kommuner som ble valgt i kapittel 5.

Avslutningsvis i kapittel 7 tar vi for oss «Konklusjoner»; her oppsummerer vi funn og resultater, og presenterer forslag til videre forskning og hvordan resultatene i denne oppgaven bør benyttes.

Videre i oppgaven finnes Sammendrag både på norsk og engelsk og Litteraturliste i siste del av dokumentet finnes en seksjon med vedlegg hvor datagrunnlaget som er blitt anvendt i gjennomføring av denne masteroppgaven er lagt ved.

4 Teoretisk referanseramme og utarbeiding av beregningsmessige modeller

I denne delen vil vi gjøre rede for hvordan en renteendring vil gi seg utslag i kommunene sin økonomi. Et viktig formål med kommunenes virksomhet er å bidra til høyest mulig velferd for sine innbyggere gjennom produksjon av velferdstjenester og andre tjenester kommunene har ansvar for. For å kunne gjøre det i et langsiktig perspektiv må kommunene forvalte sin økonomi slik at den er bærekraftig. Gjennom denne masteroppgaven vil vi analysere hvordan kommunene sin økonomi blir påvirket ved en reell renteendring. Vi vil gjennomgå den rådende litteratur og retningslinjer som gjelder for bærekraftig økonomi, økonomisk styring og formuesbevaringsprinsippet. Det er disse elementene som kan analyseres ut i fra regnskapsdata.

Det Tekniske Beregningsutvalg (TBU) anbefaler at kommunene bør ha et nettodriftsresultat som over år er 3 % av brutto driftsinntekter. Dersom kommunene har det så er det tegn på en sunn økonomi. Vi vil også se på hva kommunene kan ha av buffer som disposisjonsfond for å tåle eventuelle endringer. Kommunenes inntektsnivå vil også si noe om hvor mye det vil smerte kommunen å gjøre endringer i kostnadene.

Vi starter avsnitt 4.1 med noen definisjoner av sentrale begreper som er gjennomgående i denne oppgaven. Vi går videre i oppgaven med å etablere en teoretisk gjennomgang av rådende litteratur som benyttes som referanseramme i vår masteroppgave. Deretter, i avsnitt 4.2, gjennomfører vi en analyse av hvordan rentenivået påvirker kommuneøkonomien og hvordan de forskjellige elementer som ligger i de underordnede forskningsspørsmål har utviklet seg de siste årene. I avsnitt 4.3 ser vi på hvordan situasjonen er for kommunene i dag med hensyn til netto driftsresultat, samt en analyse av robustheten til kommunene i dagens situasjon. Videre vil avsnitt 4.4 legge til grunn forutsetningene for en modellmessig beregning.

Vi vil gi en modellmessig framstilling av hvordan effekten av en renteendring vil være på de ulike områdene innenfor kommunenes økonomi, samtidig som vi gjør en analyse av

resultatene for å kunne se hvordan det vil påvirke kommunene sitt netto driftsresultat, påvirker formues bevaring. Det vil også bli gjort rede for en del sentrale begreper.

4.1 Definisjoner av sentrale begrep og teoretisk referanseramme

I dette delkapitlet presenteres en del sentrale begreper som er gjennomgående i oppgaven. Disse definisjonene er stort sett hentet fra Kommunal og moderniseringsdepartementet ((KMD), tidligere (KRD)), Tekniske Beregningsutvalg (TBU) sine rapporter, lovverk og forskrifter om gjeld for området, med tilhørende veiledninger.

4.1.1 Sentrale definisjoner

I Kommuneloven § 48 sier at regnskapet til kommunene skal føres i overensstemmelse med god kommunal regnskapsskikk. Med hjemmel i Kommuneloven (Koml.) er det utarbeidet en forskrift om årsregnskap og i vedlegg 4 til denne forskriften går det fram hvordan ulike regnskapsmessige begreper er definert.

$$\begin{aligned} & \textit{Sum Driftsinntekter} \\ & - \textit{Sum Driftsutgifter (inkludert avskrivninger)} \\ & = \textit{Brutto driftsresultat} \\ & +/ - \textit{Resultat eksterne finanstransaksjoner} \\ & + \textit{Motpost avskrivninger} \\ & = \textit{Netto driftsresultat} \end{aligned}$$

*Sum driftsinntekter*³³: Sum driftsinntekter omfatter kommunens eller kommunekonsernets samlede driftsinntekter, og omfatter således alt av statlige overføringer som for eksempel rammetilskudd og andre driftstilskudd og overføringer, alle driftsinntekter fra innbyggerne og næringslivet, som for eksempel skatteinntekter og salgs- og leieinntekter, og alle driftsinntekter fra andre kommuner og fylkeskommuner. Begrepet er korrigert for dobbeltføringer som fordelte utgifter og interne overføringer, da disse blåser opp regnskapet.

³³ Definisjon fra TBU- rapport, nov 2013

Finansinntekter, som for eksempel renteinntekter og utbytte fra selskaper omfattes ikke av definisjonen. I kommune konsern er det korrigert for interne transaksjoner mellom kommunen og særbedriftene. I vår oppgave ser vi ikke på konserntallene til kommunene, men holder de kommunale selskapene utenom.

*Netto driftsresultat*³⁴ : Netto driftsresultat er driftsinntekter fratrukket driftsutgifter (eksklusiv avskrivninger), renter og avdrag. Forskjellen mellom brutto og netto driftsresultat viser forskjellen mellom avskrivninger og resultat eksterne finansieringstransaksjoner. Netto driftsresultat viser hva kommunene sitter igjen med til avsetninger og investeringer, og bygger på regnskapsoppstillingen i kommuneregnskapene. Matematisk uttrykk for netto driftsresultat er:

$$\begin{aligned} \text{Netto driftsresultat} &= \text{Brutto driftsresultat} + \text{motpost avskrivninger} \\ &+ \text{resultat eksterne finansieringstransaksjoner} \end{aligned}$$

Det matematiske uttrykk for «resultat eksterne finansieringstransaksjoner» er som følger:

$$\begin{aligned} \text{Resultat eksterne finansieringstransaksjoner} &= \text{Finansinntekter} \\ &- \text{finansutgifter} - \text{avdrag på lån} \end{aligned}$$

Dersom resultat på eksterne finansieringstransaksjoner er større enn avskrivningene vil netto driftsresultat være større enn brutto driftsresultat. Det kan blant annet skje dersom:

- ✚ Investeringene har skjedd med høy grad av egenkapital slik at avdrag på lån og renteutgifter er lave.
- ✚ Har lav lånegjeld.
- ✚ Har høye finansinntekter.
- ✚ Noen kommuner har solgt aktiva og det kan gi høye finansinntekter.

³⁴ Definisjon fra TBU- rapport, nov 2013

*Bærekraftig økonomisk utvikling*³⁵: En utvikling som ivaretar nåtidens behov uten å stå i veien for at fremtidige generasjoner klarer å ivareta sine.

*Formuesbevaringsprinsippet*³⁶: Handlingsregler³⁷ for kommunal økonomiforvaltning for å ivareta målet om bærekraftig økonomisk utvikling.

*Renteswap (rentebytteavtale)*³⁸: Renteswap er en avtale mellom to parter om å bytte fra midlertidige rentebetalinger knyttet til en bestemt hovedstol som ikke er noe annet enn det opprinnelige beløpet i et krav, det vil si hovedstol er beløpet uten renter og omkostninger. Selve hovedstolen blir normalt ikke vekslet. Slike avtaler gjør det i prinsippet mulig å skille valget av rentebinding fra valget av låneinstrument. Avtalen vil ofte innebære at den ene parten mottar en på forhånd avtalt rentesats («fast rente») over hele hovedstolens løpetid, mens den andre mottar den til enhver tid gjeldende markedsrenten («flytende rente»).

*Netto lånegjeld*³⁹: Netto lånegjeld er definert som kommunens langsiktige gjeld fratrukket totale utlån (videreformidling av lån) og ubrukte lånemidler. Netto lånegjeld anses derfor å være den størrelsen som gir best uttrykk for den lånegjelden kommunene må betjene gjennom sine ordinære driftsinntekter.

*Obligasjoner*⁴⁰: En obligasjon er et lån som pålegger utstederen, det vil si Låntakeren, å tilbakebetale lånebeløpet, såkalt hovedstolen, pluss renter, såkalt kupong, til långiver eller investor over en bestemt periode, kalt løpetid. Tilbakebetalingstiden varier, men en løpetid på to til ti år er mest vanlig, for eksempel om man handler en obligasjon pålydende 1000 kroner med en rente på 4 % med løpetid på 10 år, så vil man få en kupong på 40 kroner, som tilsvarer 4 prosent, hvert år i tillegg til at ved forfall vil du få tilbakebetalt hovedstolen pålydende 1000 kroner etter 10 år.

³⁵ GKRS (2011) Rammeverk og grunnleggende prinsipper, side 54

³⁶ GKRS (2011): Rammeverk og grunnleggende prinsipper, side 54,

http://www.gkrs.no/edokumenter/rammeverk/Notat_HU_Rammeverk_styrevedtatt_100622.pdf

³⁷ Handlingsregler: En kommunes tjenestenivå skal ikke opprettholdes eller økes ved å bygge ned formuen (GKRS, 2011 s 13)

³⁸ <http://www.nbim.no/no/om-oss/ord-og-uttrykk/>

³⁹ Kilde: KMD: *St.meld. nr. 31 (2002-2003)* <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/regpubl/stmeld/20022003/stmeld-nr-31-2002-2003-/12.html?id=403089>

⁴⁰ Kilde: Obligasjon Bodie, Kane., & Alan (2009):

*Frie inntekter*⁴¹: Frie inntekter er inntekter som kommunene kan disponere uten andre bindinger enn gjeldende lover og forskrifter. Summen av ordinære skatter på inntekt og formue (eksklusive eiendomsskatt), og rammetilskudd inkluderes i inntektsbegrepet. Frie inntekter for ett år kan korrigeres for variasjoner i utgiftsbehov (se under «korrigerte frie inntekter»). Utvikling i frie inntekter over flere år kan korrigeres for oppgaveendringer, prisutvikling og befolkningsutvikling.

*Korrigerte Frie inntekter*⁴² er korrigert for variasjon i utgiftsbehovet. Kommuner med ulik demografisk eller geografisk struktur vil ha ulikt nivå på kostnadene ved produksjon av samme tjeneste. Indeks som brukes ved korrigering er kostnadsnøkkelen i inntektssystemet. Korrigerte frie inntekter beregnes både med og uten eiendomsskatt og konsesjonskraft-inntekter i inntektsgrunnlaget, i denne oppgaven er det inklusiv eiendomsskatt og konsesjonskraft.

*Disposisjonsfond*⁴³ er den delen av egenkapitalen som kommunestyret eller den som har fått delegert myndighet, kan bruke fritt til de formålene som en finner formålstjenlig. Midlene kan nyttes både i drift og investering, det er et ubundet fond.

4.1.2 Teoretisk referanseramme

Som nevnt i delkapittelet ovenfor vil en renteøkning påvirke *kommuneøkonomien*, og dermed kan effekten analyseres ut i fra kommuneregnskapene. I dette delkapittelet ser vi på den teoretiske referanserammen for bruk av formuesbevaringsprinsippet og kommunelovens handlingsregler som er ment å skulle legge til rette for formues bevaring i kommuneforvaltningen.

I rapporten fra arbeidsgruppe nedsatt av KRD (2006) som refererer til Hedenstad (1995), går det frem at det finnes koblinger mellom begrepene formues bevaring og egenkapital. Følgende skrives om formuesbevaringsprinsippet:

⁴¹ Kilde: TBU Rapport november 2013, s. 95

⁴² Kilde: TBU Rapport november 2013, s. 96

⁴³ Sunde (2006, s 186 - 187)

Når kapitalinntekter ifølge loven ikke skal brukes til dekning av alminnelig løpende utgifter, må de alminnelige løpende utgiftene være mindre enn eller lik driftsinntektene. Dermed har man en viss kontroll med at kommunen ikke forringer sin egenkapital. Dette prinsippet er omtalt som formuesbevaringsprinsippet⁴⁴.

I følge Lie, Mauland & Aastvedt (2005), kan formues bevaring sees på som bærekraftig utvikling. Begrepet bærekraftig utvikling ble allerede i 1987 definert slik av Verdenskommisjon (NOU 2009:16):

En bærekraftig utvikling er en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få tilfredsstillende sine behov» (Verdenskom. 1987).

I lys av denne definisjonen av bærekraftig utvikling og den faktiske betydning av at en ikke skal forringe kommende generasjoners tilgang på ressurser, gir dette en mulighet for å presiserer noe nærmere hvilke krav en har til at forvaltningen av kommunen sine midler skal være bærekraftig. I følge Foreningen for God Kommunal RegnskapsSkikk (GKRS) (2011), skal en bærekraftig økonomisk utvikling vise kommunenes evne til å finansiere sine aktiviteter og møte sine forpliktelser, både på kort og lang sikt. Begrepet dreier seg om det å handle i et generasjonsperspektiv, det vil si å ta valg som tar hensyn til senere generasjoners behovsdekning og handlefrihet. Målet om en bærekraftig økonomisk utvikling omtales også som generasjonsprinsippet⁴⁵.

Ifølge Hjelmbrække og Aastvedt (2011), innebærer generasjonsprinsippet at dagens generasjon ikke kan overlate til framtidige generasjoner å bære plikter som skyldes konsum i dag. Av dette følger selvsagt at dagens generasjon heller ikke skal dekke utgiftene til framtidige generasjoner. Med andre ord innebærer generasjonsprinsippet at hver generasjon av skattebetalere må finansiere sitt eget forbruk av realkapital og i tillegg være en bidragsyter for å bygge opp realkapital som kan overlates til neste generasjon. Et eksempel på anvendelse av dette prinsippet finner vi i regelverket for kommunenes beregning av selvkost. Ifølge veilederen gitt ut av KRD (H-2140), legger man selvkostprinsippet til grunn da det tar hensyn til tidsriktighet. Brukerne skal kun betale for tjenester de selv har nytte av og dagens brukere

⁴⁴ KRD (2006, s15) Kommuneregnskap.

⁴⁵ GKRS (desember, 2011, s 10)

skal ikke subsidiere bruken til andre brukere i fremtidige generasjoner. Investeringsutgiftene må dermed fordeles jevnt over investeringenes levetid⁴⁶.

Som vi har nevnt ovenfor kan formues bevaring sees på som bærekraftig utvikling. Kommuneloven setter begrensninger til kommunenes handlingsfrihet slik at den kan sikre bærekraftig utvikling i kommunene ved å fastsette handlingsregler ved:

- ✚ Balansekravet som finnes i Koml.⁴⁷ §46 Årsbudsjettets innhold, punkt 6 og Koml. §48 punkt 4.
- ✚ Skillet mellom drift og investering i Koml. §46 Årsbudsjettets innhold, punkt 5.
- ✚ Begrensningene i bruk av lånemidler og krav til nedbetaling av lånegjeld i Koml. §50 låneopptak.

Etter GKRS (2011), er de gjeldende handlingsregler at kommunens løpende utgifter skal dekkes av de løpende inntekter. Det er et balansekrav at driftsresultatet minimum skal dekke renter, avdrag og nødvendige avsetninger, i tillegg til inndekking av eventuelt underskudd fra tidligere år. Dette kan uttrykkes slik:

$$\mathbf{NDR - N\ddot{o}dvendige\ avsetninger = 0}$$

Netto driftsresultat (NDR) er et mål på hvor mye kommunene sitter igjen med av driftsinntekter etter at driftsutgifter, netto renter, og avdrag er betalt. Netto driftsresultatet brukes av TBU som en hoved indikator på økonomisk balanse i kommunesektoren. NDR målt i % av driftsinntektene uttrykker hvor stor andel av de tilgjengelige driftsinntektene kommunene kan disponere til avsetninger og investeringer. TBU har foretatt beregninger som indikerer at netto driftsresultatet over tid bør ligge på rundt 3 % av driftsinntektene for at kommunen skal sitte igjen med tilstrekkelige midler til avsetninger og investeringer. Ved å ha et positivt netto driftsresultat kan kommunene vedlikeholde egenkapitalen. Dersom netto driftsresultat kun er null vil kommunen på lengre sikt tære på egenkapitalen sin.

⁴⁶ KRD H-2140 retningslinjer for beregning av selvkost for kommunale betalingstjeneste

⁴⁷ Koml: benevnelse av Kommuneloven

4.1.3 Regresjonsanalyse

I følge Handegård (2010, s. 151), er regresjonsanalyse en statistisk metode hvor man ser på sammenhengen mellom en avhengig variabel eller responsvariabel og en eller flere uavhengige variabler, såkalte prediktorer. Regresjonsanalyse brukes for å estimere en funksjon $y = f(x)$ som beskriver sammenhengen mellom en kontinuerlig avhengig variabel (Y) og en eller flere uavhengige variabler (X). Den vanligste formen for regresjonsanalyse er en enkel lineær regresjon med to variabler (X , Y) representert på en rett linje, og denne uttrykkes matematisk på følgende måte:

$$y = a + bx$$

Her er a linjens skjæringspunkt med den vertikale akse (y-aksen) og b er linjens stigningstall. For å kunne gjøre regresjonsanalyse er det nødvendig å beskrive en statistisk modell for sammenheng mellom X og Y og angi hvilke forutsetninger som ligger til grunn⁴⁸. I vår oppgave har vi valgt en lineær modell som angir den forventede y -verdien som en lineær funksjon av x , og denne er representert på følgende formel⁴⁹:

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + \varepsilon_i$$

Der y_i = avhengig variabel

x_i = uavhengig variabel

β_1 = representerer hellingen på regresjonslinjen, det vil si skjæringspunkt med y -aksen

β_0 = konstantledd

ε_i = dette feilleddet angir den usystematiske variasjonen i sammenhengen eller residual som oppstår når skjæringspunktet avviker signifikant fra null

Ifølge Handegård (2010, s. 155), må flere forutsetninger være oppfylt for at regresjonsanalyse skal være gyldig:

- ✚ Uavhengighet - det vil si at observasjoner for de avhengige variablene skal være uavhengig av hverandre.
- ✚ Varianshomogenitet: Varians av residuale skal være konstant for alle verdier av X ⁵⁰

⁴⁸ Kilde: Handegård (2010) kapitel 5 Regresjonsanalyse (2008, s 513)

⁴⁹ Kilde: Handegård (2010) kapitel 5 Regresjonsanalyse s 154

⁵⁰ Kilde: Levine, Stephan, Krehbiel & Berenson (2008, s 530)

- ✚ Normalfordeling: Krever at residual verdiene er normalfordelt for hver verdi av den uavhengige variabel X ⁵¹
- ✚ Linearitet: Forventet av den avhengige variabelen Y er en linear funksjon av den uavhengige variabelen X

Vi ønsker å finne et tilnærmet uttrykk for hvordan netto driftsresultat endrer seg med en økning i rentenivået. Vi tror at det vil være flere parametere som vil påvirke netto driftsresultat dersom rentenivået endrer seg. Dernest benytter vi regresjonsanalyse for å finne eventuelle sammenhenger for å se hva som påvirker netto driftsresultat. Vi ser at slike korrelasjonseffekter er viktig å avdekke, blant annet for å avgjøre hvorvidt det er forhold som kommunene kan ta med som grunnlag for sine vurderinger og valg av strategier og prioriteringer. I vår oppgave vil vi gjennomføre analysen på et aggregert nivå, der vi benytter data fra tre år 2010 – 2012, med vekt på 2012.

Vi anvendte Excel for å gjennomføre disse regresjonsanalysene, der vi får oppgitt i resultat β_0 , β_1 samtidig som vi får oppgitt R^2 som indikerer hvor godt den estimerte regresjonsfunksjonen passer dataene. Determinasjonskoeffisient ligger mellom $0 \leq R^2 \leq 1$ og måler andelen av variasjonen i Y , som kan forklares med den uavhengige variabel X i en regresjons modell⁵². Pearson korrelasjonskoeffisient R brukes vanligvis i situasjoner med to kontinuerlige variabler, der det er rimelig å anta at sammenhengen er lineær⁵³, der korrelasjonskoeffisient (R) vil vise hvordan punktene passer sammen i våre modeller. Der hvor det er god sammenheng mellom avhengige og uavhengige variabler og trendlinje, vil R^2 ha en koeffisient som nærmer seg 1.

Vi har foretatt lineær regresjonsanalyser i Excel for å se om det er noen samvariasjon mellom ulike faktorer. Mange av figurene vi har tatt med viser at det er betydelig variasjon rundt regresjonslinjen og at det er ikke noen klare lineære sammenhenger, men de viser samtidig den store variasjon som er mellom kommunene og det er nyttig å få fram at bildet er slik. Ofte blir da linjen mer en trendlinje, som sier noe om en retning og den variasjonen som er mellom kommunene.

⁵¹ Kilde: Levine, Stephan, Krehbiel & Berenson (2008, s 530)

⁵² Kilde: Chapter 13, Simple Linear Regression, (2008, s526)

⁵³ Kilde: Handegård (2010) kapitel 5 Regresjonsanalyse s 163

4.2 Hvordan en endring i rentenivået vil påvirke kommunene sin økonomi

I Norge er kommunesektoren godt innvevd i den statlige økonomien og langt fra ubetydelig i størrelse og omfang. Ifølge KRD (2013), utgjorde kommunesektorens inntekter, målt i brutto nasjonalprodukt for fastlands-Norge (BNP), omlag 18 prosent⁵⁴.

Eventuelle store svingninger i kommuneøkonomien vil derfor kunne ha betydelig effekt på norsk økonomi i sin helhet. Det er dermed av stor samfunnsøkonomisk interesse at kommunenes finans- og økonomiforvaltning er av en stabil karakter. Ifølge KRD (november 2013), er om lag 70 % av kommunenes inntekter styrt av staten, via skatteinntekter og rammeoverføringer. Fordeling skjer hovedsakelig med grunnlag i befolkningsstørrelse, men også ut i fra sammensetningen av befolkningen, geografisk beliggenhet med mer. Det blir beregnet en kostnadsindeks for hver enkelt kommune som er avgjørende for beregningen av tilskudd.

For å kunne finne ut hvordan en endring i rentenivået vil påvirke økonomien til kommunene er det nødvendige å utføre en analyse av kommunesektorens finansiering. Det er vanlig å dele kommunesektorens inntekter inn i tre hovedkategorier: kommunale skatter, statlige overføringer og brukerbetaling. Staten kan regulere kommunenes aktivitetsmønster på flere måter gjennom inntektssystemet. Eksempelvis kan de endre reglementet for beskatning for kommunene, regulere lånetilgangen, påvirke kommunenes prioriteringer gjennom prisdrivende tiltak, eller variere andelen av såkalte frie inntekter i rammeoverføringene (Hagen & Sørensen 2006).

Av forskjellige samfunnsøkonomiske og politiske årsaker begrenser staten kommunenes fullmakter på noen områder. Samtidig kreves det stor grad av frihet for å kunne oppnå den ønskede lokale tilpasningen i tjenestetilbudet som hver enkelt kommune har ansvaret for overfor sine innbyggere. Denne selvstendigheten fører også med seg et viktig ansvar for kommunene, som krever at man fører en fornuftig og bærekraftig forvaltning av de

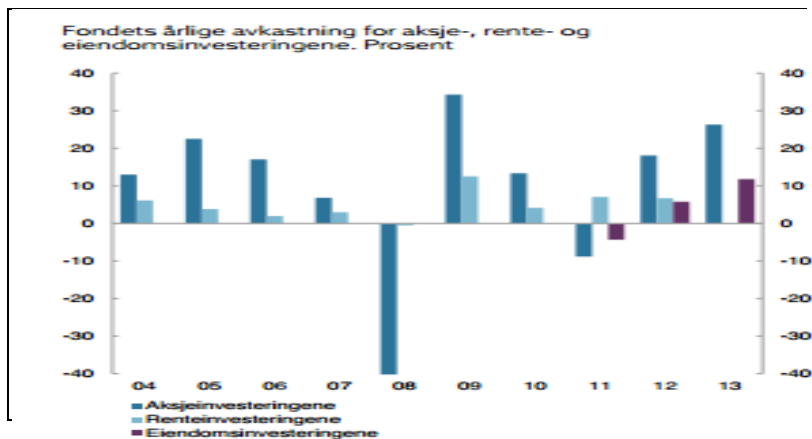
⁵⁴ KRD nov 2013, side 4

økonomiske ressursene man har til rådighet. Kommunene er i stor grad autonome og er selv ansvarlige for å ha en bærekraftig økonomi.

Kommuneloven § 60 setter krav til at budsjettet og økonomiplan skal være i balanse, det vil si at utgiftene må vise en inndekking. Et eventuelt regnskapsmessig underskudd må dekkes inn i det påfølgende budsjettåret etter at regnskapet er framlagt. Dersom kommunene ikke greier å tilfredsstille disse kravene så skal departementet (fylkesmannen) føre tilsyn med lovligheten i kommunenes budsjettvedtak. Kommunene havner da på Register for betinget godkjenning og kontroll (ROBEK). Den praktiske konsekvensen av det er at kommunene må søke departementet om godkjenning av låneopptak og langsiktige leieavtaler (KMD). Dette er for å hindre kommunene i å ha drift som er i ubalanse.

De aller fleste kommunene har lånegjeld. Et økt rentenivå vil i utgangspunktet gi økte renteutgifter. Noe av den gjelden som kommunene har er såkalte formidlings lån fra Husbanken. Det vil si at det er gjeld som kommunene har lånt videre til tredjepartsmottagere. De som har fått tildelt disse formidlingslånene må betale de rentene som til enhver tid er gjeldende, slik at for den delen av gjelden er det i all hovedsak nøytralt for kommunene om lånerenten stiger. Hvor stor del av lånegjelden som eventuelt er formidlings lån vil variere fra kommune til kommune, etter kvoten de er tildelt. Noen av kommunene kan ha fastrenteavtaler på sine lån, slik at de ikke vil være påvirket av en endring i rentenivået. Her vil det være svært mange ulike avtaler både med hensyn til hvor stor del av gjelden som er på fast rente og hvor langt tidsrom som er avtalt.

Når det gjelder finansielle aktiva, vil disse også bli påvirket ved renteendringer. Det vi har sett så langt er at en lav rente også har en bakside, nemlig at avkastningen på kommunesektorens rentebærende aktiva reduseres. Dette så vi illustrert blant annet i forhold til Statens pensjonsfond utland (SPU) sine pensjonsfondsaktiva ved siste finanskrisen i 2007 som vist i Figur 8, der man tydelig kan se den markant negative avkastning i 2008 som en konsekvens av finanskrisen.

Figur 8: Statens Pensjonsfond årligavkastning fra 2004-2013, (Kilde NBIM, 2013 s. 9)⁵⁵

Fordi de fleste kommunene har finansielle risiko, er det viktig at de må ta med disse i betraktning når de gjennomfører sine analyser som viser hvordan statusen for økonomien er og hvordan denne vil se ut for fremtidige generasjoner. Dette for at de kan stå bedre rustet i dårligere tider, samtidig som de blir i stand til å tilfredsstille formuesbevaringsprinsippet. Kommunene må derfor kartlegge hvilke finansiell risiko de løper, med de forskjellige typene finansielle transaksjoner. En av de viktigste risikofaktorene som kommunene må analysere er markedsrisiko til finansielle aktiva som kommunen vil eller har investert i. I tillegg må de gjennomføre analyse av den risikoen som løper ved endringer i kurssvingninger på det markedet kommunen er i, eller vil eksponere seg for.

Den andre type risiko som det er viktig å ta med seg under finansiell analyse, er den kredittrisikoen kommunene blir eksponert for. For eksempel i forbindelse med utlån og derivat kontrakter⁵⁶. Dersom det viser seg at kundene til kommunen ikke er i stand til å betale tilbake, deler eller hele lån inklusive de påløpte renter, bør kommunene ha en plan for hvordan man skal håndtere slike risikofaktorer.

I denne oppgaven tar vi for oss den renterisikoutsatte delen av finansiell risiko, siden denne representerer risikoen for at verdien på lån, renter på lån, og plasseringer i rentebærende verdipapirer endrer seg ved en renteøkning.

⁵⁵ NBIM: årsrapport statenspensjons utland, (2013, s 9), http://www.nbim.no/globalassets/reports/2013/annual-report/arsrapport_2013.pdf

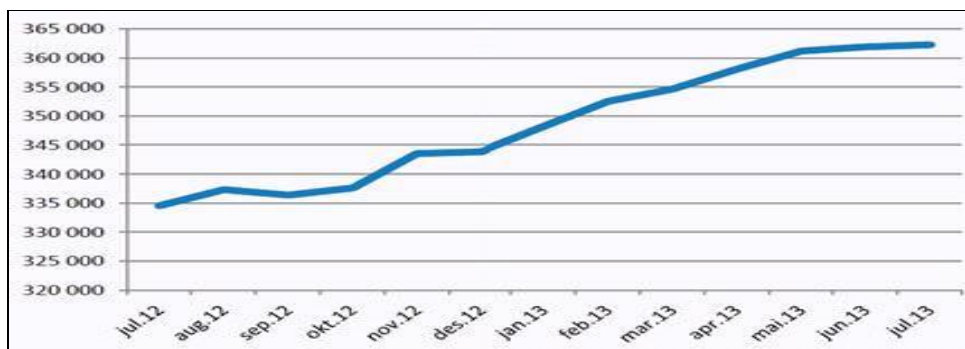
⁵⁶ Derivat kontrakt I finansmarkedet vil betegnelsen derivat først og fremst benyttes om finansielle kontrakter hvis verdi avhenger av verdien på verdipapirer, valuta eller rente. I tillegg kan betegnelsen benyttes for kontrakter hvis verdi avhenger av verdien på varer. Eksempler på derivatkontrakter er opsjoner, terminer og swapper. En Swap er betegnelsen på et byttelån for et nærmere bestemt tidsrom til avtalte kurser/renter. Swappen består av en spot- og en terminforretning knyttet til hverandre. (Kilde: NOU 1996:2, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/1996/nou-1996-2/12/1/1.html?id=375072>) Hentet: 21.04.2014)

4.2.1 Gjeld

En av handlingsreglene for kommunaløkonomi som kan være med å sikre bærekraftig utvikling, handler om begrensningene i bruk av lånemidler og kravet til nedbetaling av lånegjeld finner man i kommuneloven (Koml) § 50. Den spesifiserer at det ikke kan foretas låneopptak for videre utlån til tredjepart som driver næringsvirksomhet. Etter samme lov har heller ikke kommunene anledning til lånefinansiering av egen drift. Loven gir imidlertid adgang til å foreta kortsiktige likviditetsopplånninger, det vil si lån som man har til hensikt å nedbetale i løpet av kommende år. Med andre ord kan kommunene bare ta opp lån for å finansiere egne investeringer og eventuelle formidlings lån til privatpersoner som ikke gjelder næringsvirksomhet.

Netto lånegjeld viser kommunens langsiktige gjeld fratrukket totale utlån (videreformidling av lån) og ubrukte lånemidler. Netto lånegjeld anses å være det målet som gir best uttrykk for den gjelden som må dekkes av kommunenes ordinære inntekter (KOSTRA veiledning).

Ifølge Kittelsen (2011), er det flere årsaker til gjeldsveksten: Sterk vekst i realinvestering, og at dette høye investeringsnivået i stor grad er blitt lånefinansiert, se Figur 9 som viser kommuneforvaltningens brutto gjeld fra juli 2012 til juli 2013. Kommuneforvaltningens innenlandske bruttogjeld utgjorde 362 milliarder kroner ved utgangen av juli, tilnærmet uendret fra måneden før. Gjelden inkluderer ikke gjeld i kommunale og interkommunale selskaper. På den andre siden har et relativt lavt rentenivå de siste årene gjort det lettere for kommunene å betjene denne økningen i gjeldsomsfang. Men økningen i gjeld gjør kommunenes økonomi mer sårbar for fremtidige renteøkninger (TBU) 2012), det vil si at renterisikoen har økt vesentlig de siste årene. Renterisiko anslår konsekvenser for driftsresultatet som følge av eventuelle endringer i rentenivået, altså driftsresultatets rentelastisitet.

Figur 9 Kommunenes Gjeldsvekst, innlands brutto gjeld i millioner av kroner⁵⁷

Kommunenes gjeld er i balanseskotoklassen delt inn i kortsiktig og langsiktig gjeld, se Tabell 2. Den kortsiktige gjelden oppstår primært som følge av kommunes vare- og tjenesteproduksjon. Den kan bestå av kassekredittlån, annen kortsiktig gjeld eksempelvis leverandørgjeld, premieavvik, skatteforpliktelse, arbeidsgiveravgift, også videre.⁵⁸ Dette er med andre ord all gjeld i kommunen som ikke er knyttet til formålene i kommunelovens § 50, med unntak av likviditetslån / likviditetstrekkrettighet som inngår i kassekredittlån.

Type gjeld	(KOSTRA). Kapittel	Tekst regnskapslinje
Kortsiktig Gjeld (Kap. 2.3)	2.31 og 5.31	Kassekreditt lån
Kortsiktig Gjeld (Kap 2.3)	2.32 og 5.32	Annen kortsiktig gjeld
Kortsiktig Gjeld (Kap 2.3)	2.39 og 5.39	Premie avvik
Langsiktig Gjeld (Kap 2.4)	2.40 og 5.40	Pensjonsforpliktelse
Langsiktig Gjeld (Kap 2.4)	2.41 og 5.41	Ihendehaverobligasjonslån
Langsiktig Gjeld (Kap 2.4)	2.43 og 5.43	Sertifikat lån
Langsiktig Gjeld (Kap 2.4)	2.45 og 5.45	Andre lån
Langsiktig Gjeld (Kap 2.4)	5.46	Avsetning for forpliktelse

Tabell 2: Balanse kontoklasse for Kort- og langsiktig gjeld i KOSTRA kapittel⁵⁹

I forhold til problemstillingen i masteroppgaven er det eventuelt kassekredittlån som vil være av interesse fordi ifølge Koml. §50 punkt 5 kan kommunene ta opp likviditetslån eller inngå avtale om likviditetstrekkrettighet/likviditetslån⁶⁰. Kommuneloven har klare retningslinjer på hvordan dette skal gjøres opp ifølge Sunde (2006), som presiserer at dersom kommunene har tatt opp slike lån skal dette gjøres opp senest når regnskapene fastsettes. Denne bestemmelse

⁵⁷ Kilde KBNdialog, http://www.kommunalbanken.no/media/95222/kbndialog_0313_web.pdf

⁵⁸ Sunde(2006): Kapittel 3, side 38

⁵⁹ Kilde: eget Laget ifølge KOSTRA kapitel Kommuneregnskap, Sunde(2006)

⁶⁰ Lovdata: Koml §50 nr 5

er gitt sammen med regelen om at kommunestyret kan vedta å fordele et regnskapsmessig underskudd over ett eller ytterligere to år. Likevel kan underskudd fordeles over flere år, men dette krever at departementet godkjenner vedtak om at underskuddet dekkes over flere år i henhold til Koml. § 48 *Årsregnskapet og årsberetningen*⁶¹ nummer 4.

Langsiktig gjeld oppstår i forbindelse med finansiering av egen investering i anleggsmidler, ved refinansiering eller investeringstilskudd, utlån, ved avtale om finansiell leasing, også videre. Ifølge GKRS sin KRS 1 (2005), er langsiktig gjeld knyttet til formål som nevnt i kommunelovens § 50 med unntak av likviditetstrekkrettighet / likviditetslån, jevnfør kommunelovens § 50 nummer 5. Eksempler på slik langsiktig gjeld er obligasjonslån, sertifikatlån, lån i banker og kredittforetak med videre⁶². I denne oppgaven så er det den delen av den langsiktige gjelden vi ser på. Den kortsiktige gjelden ser vi bort i fra og det samme gjelder pensjonsforpliktelsene.

Kommuneloven (§50 nr. 7) setter krav til at kommunens samlede lånegjeld skal avdras med like årlige avdrag. Med samlet lånegjeld (KRS nr. 3) menes summen av ordinære lån knyttet til investeringer, konverteringer og lån til innfrielse av garantiansvar. Det at det skal avdras med like årlige avdrag tilsier at det skal være en planmessig og jevn tilbakebetaling. For å sikre at kommunene tilbakebetaler i takt med avskrivningene er det også satt krav om at gjenstående løpetid for kommunens samlede gjeldsbyrde ikke kan overstige den veide levetiden for kommunens anleggsmidler ved siste årsskifte, jevnfør. Koml. §50 nummer 7. Dette fastsetter kravene til minimumsavdrag og er en del av generasjonsprinsippet for å sikre at ikke framtidige generasjoner må betale for investeringer som de ikke har nytte av. Dersom økonomien i kommunen er svak kan det være grunn til å anta at en vil redusere nedbetalingene på lån ned til minimumsavdrag.

Når det i 2004 ble innført momskompensasjon for kommunene skulle den inntektsføres i drift. Det var uavhengig av om momskompensasjon gjaldt en kostnad i investering eller drift. Høye investeringer som ofte i stor grad er finansiert ved lån, gav da også kommunene høyere refusjonsinntekter. Kommunene kunne da disponere disse inntektene fritt til både den løpende driften og til investeringer. Det gav som utslag at kommuner med høye investeringer kunne

⁶¹ Koml. §48 <http://lovdata.no/lov/1992-09-25-107/§48>

⁶² GKRS: KRS 1(2005): Klassifisering av anleggsmidler, omløpsmidler, langsiktig og kortsiktig gjeld

synes å ha en god økonomi med høye netto driftsresultat. Effekten av dette var at det gav mulighet for å kunne lånefinansiere driften.

I starten var det ingen begrensninger med hensyn til om en kunne lånefinansiere en investering inklusiv moms. Dette er omtalt i et notat fra GKRS:

Etter at momskompensasjonsordningen ble innført, er det blitt reist spørsmål om kommunene kan lånefinansiere hele bruttoinvesteringen. Dette gjelder spesielt ettersom refusjon av mva. på investeringsprosjekter, skal inntektsføres i driftsregnskapet.

Foreningen kan ikke se at det er noe forbud mot å lånefinansiere investeringer inklusive merverdiavgift. Men i denne situasjonen bør det være aktuelt å trekkes en grense mellom lovligheten av opplåningen og hva som er god økonomistyring. Kommunene har altså fortsatt anledning til å låne hele bruttobeløpet, men kan naturlig også velge å begrense låneopptaket til et lavere beløp etter behov (GKRS, 2005a, s 2)

Departementet gjorde endringer i forskrift om årsregnskap i juli 2008 som tok til å gjelde fra 2010. Fra og med 2010 så skulle 20 % av momskompensasjon som gjelder investering tilbakeføres til investeringsregnskapet. Det skulle trappes opp med 20 % poeng hvert år. Fra og med 2014 skal all momskompensasjon som gjelder investering bli værende i investeringsregnskapet.

Kommuneloven (§ 50 nr.1) er nå endret, slik at fra og med 2014 så kan en ikke ta opp lån for den delen av anskaffelseskosten som gir rett til momskompensasjon. Det er grunn til å tro at det aldri var tenkt at kommunene skulle bruttofinansiere en investering med lån, men nå er den muligheten lukket.

År	Netto lånegjeld inklusiv ubrukte lånemidler	Avdrag	Avdrag i % av gjeld	Avdrag i % av brutto driftsinntekter
2009	170 204	7 108	4,2 %	2,9 %
2010	187 162	7 841	4,2 %	3,0 %
2011	197 867	8 372	4,2 %	3,0 %
2012	208 747	8 892	4,3 %	3,0 %

Tabell 3: Kommunenes netto lånegjeld og Avdrag i mill. kr og i % av gjeld og brutto driftsinntekter, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB.

I Tabell 3 viser man utvikling mellom avdrag og lånegjeld i kommunene i perioden 2009 til 2012. Her ser man at kommunenes avdrag på lån har omtrent samme utvikling som lånegjeld. Avdragene i forhold til gjeld holder seg på cirka 4,2 % og avdragene utgjør cirka 3,0 % av brutto driftsinntekter som vist i Tabell 3. De avdragene som her er med er det som er ført i driftsregnskapet. For den del av de formidlingslånene som gjelder startlån i Husbanken er avdragene og mottatte avdrag ført i investering slik at det blir riktig å sammenligne avdragene med netto lånegjeld inklusiv ubrukte lånemidler.

Kommunene tar opp formidlings lån hos Husbanken, det skjer med hjemmel i Koml. §50⁶³ nummer 6 med forutsetning om at låntaker ikke driver næringsvirksomhet, og midlene brukes til investering. Kommunene betaler renter og avdrag til Husbanken, mens låntagere betaler til kommunen. Avdragene på lånene blir ført i investeringsregnskapet og mottatte avdrag blir også ført der slik at avdragene på disse lånene ikke skal påvirke driftsregnskapet til kommunen. Renteutgiftene og renteinntektene for disse formidlingslånene blir ført på drift.

Skal en få et rett bilde av hvordan renteutgiftene utvikler seg så må en se dette i forhold til totalt lån (inkludert formidlings lån). I utgangspunktet skal det derfor være nøytralt for kommunen om en får en renteøkning for disse lånene. Med andre ord vil endring i rentenivået ikke påvirke kommunenes økonomi for formidlings lån, med mindre kommunenes renteavtaler med Husbanken ikke er samkjørt med de renteavtalene som kommunen har med låntager.

Kommunen kan lide tap dersom låntager misligholder sine forpliktelser mot kommunen. Ifølge Husbanken (2013 tredje kvartalsrapport) har tap på startlån vært på 0,0104 % i 2013 pr 30.09. Det går også fram at tap i 2013 har vært noe mindre enn i 2012. Tap i 2013 til og med 03.09.2013 var på om lag 4 milliarder kroner. Ifølge ECON-rapporten (2009), kan disse tapene bli dekket via et tapsfond som kommunene fikk anledning til å bygge opp ved å avsette deler av det statlige boligtilskuddet inntil 2005 på egne tapsfond⁶⁴ for å dekke normalrisikoen

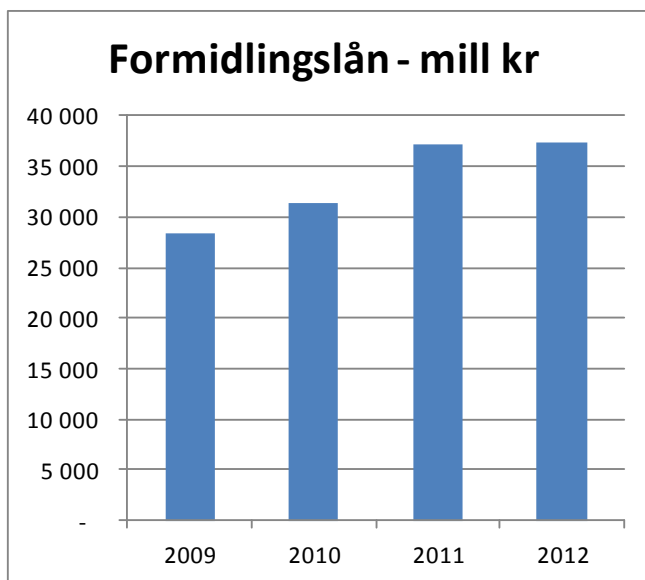
⁶³ Koml. § 50 nr. 6. Kommuner og fylkeskommuner kan ta opp lån for videre utlån. Det kan også tas opp lån til forskuttering når det er gjort avtale om full refusjon. Vilkåret er at mottakere ikke driver næringsvirksomhet og at midlene skal nyttes til investeringer.

⁶⁴ ECON rapport 2009-106: God praksis med startlån i Kommunene kunne med utgangspunkt i *Ny forskrift for tapsfondsavsetning* fra 2003 avsette inntil 20 % av boligtilskuddet til å dekke eventuelle tap på videre utlån. Selv om muligheten til å sette av boligtilskuddsmidler til tapsfond ble stilt i bero av Husbanken i 2005 kan kommuner med små tapsfond fortsatt søke om å sette av midler til fondet. I 2008 har 49 kommuner avsatt ytterligere midler til sitt tapsfond.

ved startlån som hovedsakelig er til vanskeligstilte⁶⁵. Samtidig er det blitt satt opp en fordeling på tapsrisikoen av slike lån, der de første 25% av tapsrisikoen bæres av kommunene, men de siste 75% av tapsrisikoen blir tatt av staten.

Som et paradoks kan vi nevne at egentlig alt tap blir tatt av staten siden for de første 25 % av tapene bruker kommunene midler fra tapsfond bygget med statlige midler. Med dette som bakgrunn kan vi si at den reelle risikoen for kommunens økonomi er dermed liten ved startlån eller formidlings lån. Ifølge Husbankens rapport for 3. kvartal (2013), utgjør start- og etableringslån 39,5 milliarder kroner.

Fig10 viser utviklingen av formidlings lån som har vært i perioden 2009 til 2012 for de 423 kommunene som er med i analysen. Formidlings lån er på 37,3 milliarder kroner per 31.12.2012 og dette utgjør 18 % av netto lånegjeld inklusiv ubrukte lånemidler

Figur 10: Formidlingslån i mill. kr som er lånt ut av kommunene, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Ut i fra en totalvurdering ser vi det som forsvarlig å holde formidlingslån utenfor når en skal se på virkningen for kommunene av en eventuell renteøkning, men man skal være klar over at formidlingslån kan gi en effekt, spesielt på kort sikt. Dette er noe som kan og bør gjøres dersom en skal vurdere spesifikke kommuner. I denne oppgaven er fokuset å få et overordnet bilde og effekten av en varig renteøkning. Rent teknisk vil det være en stor jobb å kartlegge

⁶⁵ ECON rapport 2009-106: God praksis med startlån:

for hver enkelt kommune om hva netto virkningen vil være for den enkelte kommune. Totalt sett har vi ikke noe grunnlag for å si noe annet enn at ubalansen i hver enkelt kommune vil være relativt små og de vil totalt sett jevne seg ut. Og sett i et tidsperspektiv som går lenger enn første års virkning vil denne ubalansen bli enda mindre.

Ett annen viktig parameter er rentekompensasjon som staten bruker for å stimulere kommunene til å rehabilitere og investere i skoler og svømmeanlegg. Kommunen får nemlig rentekompensasjon til finansiering av skoler og svømmeanlegg. I «Retningslinjer om kompensasjon for utgifter til renter til investeringer i skole- og svømmeanlegg fra Husbanken» står det følgende:

Beregningsgrunnlaget for rentekompensasjon er de godkjente investeringer i de enkelte prosjekt, begrenset oppad til investeringsrammen til kommunen eller fylkeskommunen. Kompensasjonen utgjør renter beregnet på grunnlag av et serielån i Husbanken med 20 års løpetid inklusiv 5 års avdragsfri periode og med den til enhver tid gjeldende flytende rente. Normalt beregnes kompensasjon fra den dato Husbanken godkjenner søknaden om utbetaling, jf. for øvrig pkt. 5. Etter utløp av den avdragsfrie perioden reduseres beregningsgrunnlaget etterskuddsvis med 1/15 per år.(Husbanken 05.2010 s 4)⁶⁶

Husbanken gir ikke lån til tiltakene, men dekker derimot rentekostnadene for hele 20-årsperioden med utgangspunkt i et tilsvarende lån med flytende rente i Husbanken.

Post	Betegnelse	Regnskap 2012	Saldert budsjett 2013	Forslag 2014
60	Rentekompensasjon – skole- og svømmeanlegg, <i>kan overføres</i>	478 981	439 700	487 300
61	Rentekompensasjon – kirkebygg, <i>kan overføres</i>	34 947	49 200	50 800
	Sum KOSTRA kap. 582	513 928	488 900	538 100

Tabell 4: Rentekompensasjon 2012- 2013(kilde KMD Prop 1 2013-2014)⁶⁷

⁶⁶ Hentet fra Husbanken (2010)s [http://regelverk.husbanken.no/regelvrk/hb-nr.nsf/EAC1E60DDEF9AA3FC125783E0043F6A2/\\$FILE/7b8.pdf](http://regelverk.husbanken.no/regelvrk/hb-nr.nsf/EAC1E60DDEF9AA3FC125783E0043F6A2/$FILE/7b8.pdf)

⁶⁷ Hentet fra Kommunal og Moderniseringsdepartement, Prop 1,(2013- 2014) <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/regpubl/prop/2013-2014/prop-1-s-20132014-.html?id=740140><http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/regpubl/prop/2013-2014/prop-1-s-20132014-.html?id=740140>

I Figur 4 går det fram at Rentekompensasjon for 2013 for skole og svømmeanlegg ble på cirka 440 millioner kroner og til kirkebygg cirka 49 millioner kroner. Som nevnt før vil rentekostnader for hele 20-årsperioden bli dekket med utgangspunkt i et tilsvarende Husbanklån med flytende rente. Rentekompensasjonen blir i hovedsak utbetalt etterskuddsvis en gang per år⁶⁸, i desember. Samlet utbetaling utgjorde 479 millioner kroner i 2012. Hver enkelt kommune har en kvote de kan benytte som de får rentekompensasjon for. For våre kommuner utgjør den kvoten om lag 10,6 milliarder kroner. Husbanken opplyser at de fleste kommunene har utnyttet sin kvote. Data for hver enkelt kommune er hentet på hjemmesiden til Husbanken www.husbanken.no⁶⁹.

I vår analyse av renterisiko for lånene med rentekompensasjon ser vi at dersom rentenivået stiger med 1 % poeng legger vi til grunn at rentekompensasjon fra Husbanken også stiger tilsvarende. Denne rentekompensasjon blir gitt uavhengig av hvordan kommunen har finansiert investeringen, bare at investering kunne lånefinansieres i henhold til Koml. §50 . Som nevnt ovenfor er det ingen forutsetning at kommunen må ha lånt midlene. Det kan derfor tenkes at det kan være kommuner som har finansiert investeringene med egenkapital og på den måten vil en renteøkning kunne gi en ekstra avkastning i form av økt rentekompensasjon. Det kan også være kommuner som har så dårlig økonomi at de ikke har råd til å utnytte denne kvoten. Vi har i vår modell regnet med at alle kommunene har utnyttet sin kvote fullt ut.

Videre ser vi i vår oppgave på ubrukte lånemidler, og hvordan disse kan påvirke kommunene sine resultater ved en renteøkning. Ifølge definisjonen av netto lånegjeld i underkapittel 4.1.1 inngår ikke ubrukte lånemidler i netto lånegjeld. Ubrukte lånemidler oppstår når en kommune har vedtatt en investering og finansieringen, tar opp lån til formålet, og dersom investeringen ikke følger den oppsatte tidsplan eller det ikke er behov for lån så kan kommunen ved årsskifte ha ubrukte lånemidler (Sunde, 2006). De ubrukte lånemidlene vil inngå i kommunens omløpsmidler (bankinnskudd).

I 2012 utgjorde ubrukte lånemidler mer enn 50 % av bankinnskudd til mer enn 100 kommuner (KOSTRA). For mange kommuner er ubrukte lånemidler nødvendig for at kommunen skal ha

⁶⁸ Kommunal og moderniseringsdepartement(2014), <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/regpubl/prop/2013-2014/prop-1-s-20132014-/10/3.html?id=740187>

⁶⁹ Kilde: Statistikk data fra Husbanken: <http://husbanken.no/Sok.aspx?query=Rentekompensasjon&s={F660F510-5F9B-4D55-9013-9D9C5798724A}>

tilstrekkelig likviditet. I KOSTRA sin definisjon av netto lånegjeld er ubrukte lånemidler trukket fra. De ubrukte lånemidlene skal i utgangspunktet ikke være benyttet og skal inngå i kommunens omløpsmidler. De ubrukte lånemidlene vil inngå i kommunens likviditet og kommunen får renteinntekter på dem. Samtidig vil det være grunn til å tro at kommunen må betale rente på de ubrukte lånemidlene. Vi legger derfor til de ubrukte lånemidlene når vi skal beregne hva kommunen må dekke av renter på egne lån.

De rentekostnadene en har på ubrukte lånemidler som belastes i driftsregnskapet kan godskrives i investeringsregnskapet, samtidig må renteinntekter fra de ubrukte lånemidlene som er ført i drift reduseres (Sunde, 2006). Ut ifra det mener vi at det mest riktige for vår analyse vil være å ha gjeld inklusiv ubrukte lånemidler.

Effekten av en renteendring for kommunene sin gjeld kan da beregnes ut ifra følgende summer:

$$\begin{aligned} & \textit{Netto lånegjeld ((KOSTRA) sin definisjon)} \\ & + \textit{Ubrukte lånemidler} \\ & - \textit{Kvote rentekompensasjonsmidler fra Husbanken} \\ & = \textit{Netto rentebærende lånegjeld} \end{aligned}$$

Et annet parameter som vi må ta med i vår analyse av kommunens økonomiske påvirkning ved renteøkning er fastrenteavtaler. Dersom kommunene har fast rente på lånene kan det gi en forsinkning i effekten av en endring i rentene. Data fra SSB viser at det er bare cirka 24 % av lånene til kommunene som har en rentebinding som er lenger enn ett år. Av dette er det bare 3 % som er lenger enn 5 år. Kommunalbanken opplyser at 18 % av deres lån er på fastrente med mer enn 1 år. I tillegg til dette vil det kunne være andre rentesikringsinstrumenter med andre banker, typiske renteswap-avtaler. Det har vi ikke funnet noen god statistikk på.

Tabell 5 nedenfor viser utviklingen av netto lånegjeld med og uten ubrukte lånemidler fra 2009 til og med 2012. Ut i fra tabellen kan vi konstatere at kommunenes netto lånegjeld inklusiv ubrukte lånemidler er cirka 209 milliarder kroner i 2012, mot 170 milliarder i 2009, og dette utgjør en 22 % økning i lånegjeld fra 2009 til 2012. Netto lånegjeld inklusive ubrukte lånemidler utgjør i 2012 cirka 71 % av brutto driftsinntekter, mens i 2009 var den på 69 % av brutto driftsinntekter. Det viser at gjeldsbelastningen for kommunene har økt noe, men et lavt

og til dels fallende rentenivå har gjort at denne økningen ikke har gitt noen stor økning i kommunenes finanskostnader.

I Tabell 5 ser man også at rentekompensasjonskvoten fra Husbanken utgjør cirka 10,6 milliarder kroner, dette medfører at netto rentebærende gjeld i 2012 er cirka 198 milliarder og utgjør cirka 67 % av brutto driftsinntekter. Den har steget siden 2009, men siden 2010 har den vært omtrent uendret. Ved å gjennomføre en enkelt renterisikoanalyse ser vi at dersom rentenivået stiger med 1 % poeng vil det gi nesten 2 milliarder kroner i økte netto rentekostnader til kommunene.

Verdier - mill. kr	2009	2010	2011	2012	2012 i % 2009
Netto lånegjeld (eks ubrukte lånemidler)	155 689	170 784	182 713	194 219	125 %
Ubrukte lånemidler	14 515	16 378	15 154	14 528	100 %
Formidlingslån	28 355	31 350	37 142	37 331	132 %
Totalt lån	198 559	218 513	235 009	246 078	124 %
Netto lånegjeld (inkl ubrukte lånemidler)	170 204	187 162	197 867	208 747	123 %
- Rente-kompensasjonsmidler fra Husbanken	10 558	10 558	10 558	10 558	100 %
Netto rentebærende lånegjeld	159 646	176 604	187 309	198 189	124 %
Brutto driftsinntekter	248 288	260 606	277 491	297 429	120 %
Netto rentebærende lånegjeld i % brutto driftsinntekter	64 %	68 %	68 %	67 %	

Tabell 5: Utviklingen i lånegjelden til kommunene og beregning av netto rentebærende lånegjeld fra 2009 – 2012 i mill. kr og i % av brutto driftsinntekter, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB.

4.2.2 Finansielle aktiva

Ifølge Aastvedt & Mauland (2008), benytter kommunene de fleste typer finansielle instrumenter, både de mer tradisjonelle instrumenter som for eksempel sertifikater, opptak av serielån, obligasjoner, kundefordringer, utlån, innlån og aksjer⁷⁰, men også mer kompliserte instrumenter som swaption⁷¹, innebygde derivater⁷², rentebytteavtaler, og nullkupongswaper. Dette medfører at endringer i markedsrenter vil påvirke direkte eller indirekte de ulike finansielle instrumentene. I vår oppgave vil vi analysere hva en renteøkning kan bety for kommunenes økonomi siden kommunene ifølge Koml. § 52 nr. 2⁷³ er pålagt å drive aktiv finansforvaltning. Det er Finansforskriften som ble fastsatt av Kommunal- og regionaldepartementet 9. juni 2009 og trådte i kraft 1. juli 2010, som regulerer finansforvaltningen i kommunene. Der er blant annet krav til de administrative rutineene for å vurdere og håndtere den risikoen en kommune påtar seg når den bruker ulike finansielle instrumenter.

Denne nye forskriften gir rom til kommunene for å handle finansielle instrumenter dersom og bare dersom kommunen etablerer de nødvendige administrative rutiner for finansforvaltning⁷⁴, samt at håndteringen av disse finansielle instrumenter ikke innebærer vesentlig finansiell risiko. Dette under hensyn til at kommunen skal ha midler til å dekke sine betalingsforpliktelser ved forfall ifølge Jørgensen (2012)⁷⁵. Finansforskriften skiller mellom forvaltningen av ledig likviditet og andre midler beregnet for driftsformål og forvaltning av langsiktige finansielle aktiva atskilt fra kommunens midler beregnet for driftsformål.

Ifølge Finansforskriften (2009-2010) åpner den for at kommunene i forvaltningen av langsiktige finansielle aktiva kan godta noe høyere finansiell risiko og eventuelt lavere

⁷⁰ Aksje: Eierandel i aksjeselskap. Aksjeeierne er ikke personlig ansvarlige for selskapets forpliktelser. Alle aksjer (av samme klasse) gir lik rett i selskapet. Gjennom generalforsamlingen utøver aksjeeierne den øverste myndighet i aksjeselskapet (Jørgensen 2010)

⁷¹ Swaption: En opsjon til å tegne en rente- eller valutaswap. (Jørgensen, 2010)

⁷² Derivat: En finansiell kontrakt hvor verdien avhenger av verdien til en underliggende variabel på et fremtidig tidspunkt. Derivater med priser på finansielle aktiva, råvarer som underliggende variabel er definert som finansielle instrumenter i verdipapirhandelloven. Opsjoner og terminkontrakter er eksempler på derivater. (Jørgensen, 2010)

⁷³ Koml§52 nr 2 Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om disposisjoner som innebærer finansiell risiko

⁷⁴ Forskrift om kommuners finansforvaltning. § 8 i forskriften gjelder rutiner for finansforvaltningen, <http://lovdata.no/forskrift/2009-06-09-635/§8>: § 8. **Rutiner for finansforvaltningen**

§ 8. Rutiner for finansforvaltningen: Det skal etableres administrative rutiner som sørger for at finansforvaltningen utøves i tråd med finansreglementet, gjeldende lover og denne forskrift, og at finansforvaltningen er gjenstand for betryggende kontroll. Det skal herunder etableres rutiner for vurdering og håndtering av finansiell risiko, og rutiner for å avdekke avvik fra finansreglementet. Kommunestyret og fylkestinget skal påse at uavhengig instans med kunnskap om finansforvaltning vurderer rutineene.

Kommunestyret og fylkestinget skal påse at slike rutiner er etablert og etterlevs.

⁷⁵ Jørgensen(2012) Kommunalfinans - en veileder for kommunale ledere og politikere

likviditet i bytte mot muligheten for en høyere avkastning på lengre sikt. Videre påpeker forskriften at det likevel må ikke tas finansiell risiko som anses som vesentlig. Det må sees i forhold til den konkrete kommunes økonomiske evne til å bære risiko, med andre ord må kommunene ha evne og ressurser som kan håndtere **finansiell risiko**.

Når det gjelder vår oppgave om hvordan en renteøkning vil påvirke kommunenes økonomi, må vi se på hvordan disse finansielle aktiva blir rapportert i kommunenes regnskap. Balansen i et kommuneregnskap er delt i anleggsmidler og omløpsmidler. I forskrift om årsregnskap og årsberetning for kommuner § 8 er det angitt et hovedskille mellom anleggsmidler og omløpsmidler. Anleggsmidler er eiendeler bestemt for varig eie eller bruk og alle andre eiendeler er omløpsmidler. Dette er nærmere definert i kommunal regnskapsstandard nr. 1 (KRS nr. 1) hvordan dette skal følges. Aksjer, andeler, obligasjoner og utlån med løpetid utover ett år kan klassifiseres som finansielle anleggsmidler, men bare dersom investeringen ikke er finansielt motivert. Formål og intensjon med anskaffelsen vil i stor grad være retningsgivende i forhold til klassifiseringen som anleggsmiddel. De aksjer og verdipapirer som blir klassifisert under anleggsmidler har vi ikke noe grunnlag for å si at blir påvirket av en endring i rentenivået.

I følge GKRS sin (KRS) nr. 1, 2005) er omløpsmidler kontanter, bankinnskudd, markedsbaserte verdipapirer og fordringer knyttet til kommunens vare- og tjenesteproduksjon. De markedsbaserte verdipapirene er i kommuneperspektiv delt opp i balansen og består av aksjer og andeler, sertifikater og obligasjoner. Dette er plasseringer som enten har en tidshorisont som er kortere enn ett år eller er finansielt motivert.

For bankinnskudd forventer vi at en renteoppgang vil gi positiv effekt for kommunen i form av økte renteinntekter. Det kan være avtaler som gjør at effekten blir noe forsinket i tid, men vi forventer at den skal komme.

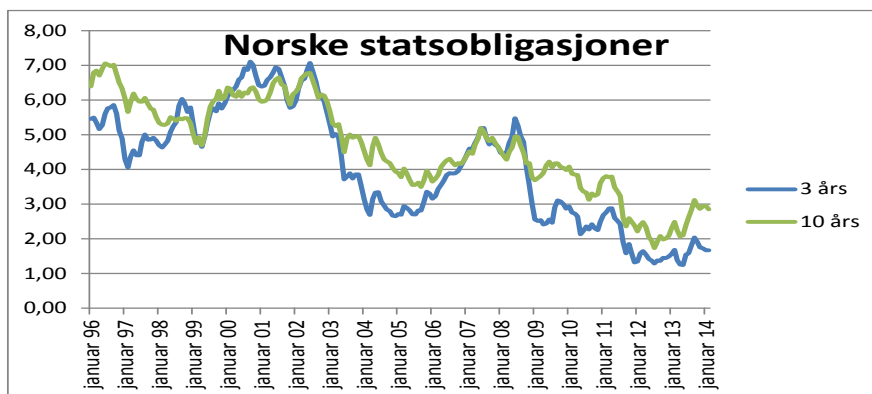
Ifølge KOSTRA sin definisjon er en obligasjon med løpetid på under ett år ofte kalt sertifikat. I vår risikoanalyse av obligasjoner ser vi at en obligasjon får betalt tilbake hovedstolen etter endt løpetid med mindre selve avtalen blir misligholdt. Dermed ligger det innbakt en kredittrisiko kalt «default risk» fordi man risikerer å miste hovedstolen og i tillegg deler av kupongen ved mislighold. Om man ønsker å kvitte seg med obligasjoner før innløsning løper man en risiko, siden obligasjoner er mindre likvide enn andre finansielle aktiva, og dette kalles likviditetsrisiko. Ved salg av obligasjoner før innløsning vil også prissvingningene

påvirke risikoen (Bodie, Kane & Alan, 2009). Jo lengre løpetid obligasjonen har, jo større vil endringen i obligasjonens verdi være, noe som også gjelder for renterisikoen (Jørgensen, 2012).

For obligasjoner med relativt lave renter vil en økning på 1 % poeng gi en større reduksjon i verdien, enn om renten var på et høyt nivå. Verdifallet vil være avhengig av den relative renteøkningen og løpetiden som obligasjonen har. Jo større den relative renteendringen er, jo større vil verdifallet være. Lang løpetid igjen på obligasjonen vil gi et større verdifall.

Når en kjøper nye obligasjoner og renten har steget så vil det gi høyere inntekter, slik at den langsiktige effekten av en renteøkning vil være positiv for de som eier obligasjoner.

Selv om en økning i rentenivået på kort sikt kan gi en negativ effekt for obligasjoner, vil den langsiktige effekten være høyere inntekter. Vi vil derfor i vår oppgave ta med obligasjoner for å få med den langsiktige effekten. Dersom en ser bort i fra det første året tror vi det er grunn til å anta at de påløpende årene vil vise et mer korrekt bilde når vi tar med denne effekten. Figur 11 viser utviklingen i norske statsobligasjoner med tre og ti års løpetid fra og med 1996, frem til januar 2014. Figuren viser at statsobligasjoner er nede på et lavt nivå selv om de riktig nok har steget litt den siste tiden.

Figur 11: Historisk rentenivå på Norske statsobligasjoner fra 1996- 2014, Kilde Norges Bank

Under omløpsmidler finner vi også kortsiktige fordringer og premieavvik. Vi kan ikke se at disse blir påvirket av noen renteoppgang.

Langsiktige finansielle aktiva vil som regel regnes som finansielle omløpsmidler i kommunenes regnskap. Det fører til at verdiendringer på slike eiendeler skal regnskapsføres i året de oppstår, noe som vil medføre at slike finansielle instrumenter vil kunne ha

budsjettmessige konsekvenser som kan være utslagsgivende for kommunens produksjon av velferdstjenester på kort sikt⁷⁶. De kommunene som har opsjoner og andeler må tåle endringer i verdiene, fordi disse gevinstene eller tapene vil bli regnskapsført i det enkelte år. Kommunene må se forvaltning av langsiktige finansielle aktiva i forhold til kommunenes økonomiske evne til å bære risiko både på kort og lang sikt. I forskrift om kommuners finansforvaltning er det presisert at finansforvaltningen må vektlegge lav finansiell risiko og høy likviditet.

Omløpsmidler	År 2012	Andel
Aksjer og andeler	10 204	16 %
Obligasjoner	9 987	16 %
Sertifikater	581	1 %
Bankinnskudd	43 374	68 %
Totalt	64 146	100 %

Tabell 6: Omløpsmidler i kommunene - 2012 finansielle aktiva i mill. kr, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Av Tabell 7 framgår det at bankinnskudd, obligasjoner og sertifikater utgjør 53,9 milliarder kroner (31.12.12), og det er 18,1 % av driftsinntektene. En økning i renten på 1 % poeng utgjør omtrent 540 millioner kroner i økte renteinntekter for kommunene. Effekten vil ikke nødvendigvis være slik det første året, noe vi har presisert tidligere, men bankinnskudd og sertifikater utgjør nesten 70 % slik at hovedeffekten vil være en økning i finansinntektene også på kort sikt.

År	Brutto driftsinntekter	Bank-innskudd, obligasjoner og sertifikater	Andel av brutto driftsinntekter
2009	248 288	50 146	20,2 %
2010	260 606	52 651	20,2 %
2011	277 491	55 273	19,9 %
2012	297 429	53 942	18,1 %

Tabell 7: Kommunenes Bankinnskudd, obligasjoner og sertifikater (mill. kr) i forhold til andel av brutto driftsinntekter i %, kilde bearbeidede data fra KOSTRA/SSB.

⁷⁶ Jørgensen J. P. (2010), kapitel 6 Ny finans forskrift side 67

I driftsregnskapet til kommunen vil det framgå hva som er finansinntektene. I posten som renteinntektene inngår vil også utbytte fra selskap og renter som er betalt på formidlingslån være med slik at de ikke bare inneholder renteinntekter på egne bankinnskudd.

År	Rente- inntekter, utbytte og eieruttak	Netto tap/gevinst finansielle instru- menter	SUM finans- inntekter	SUM finans- inntekter i % av brutto drifts- inntekter
2009	7 056	1 862	8 917	3,6 %
2010	6 246	1 243	7 489	2,9 %
2011	6 824	-410	6 415	2,3 %
2012	6 593	1 193	7 786	2,6 %

Tabell 8: Kommunenes finansinntekter (mill. kr) i pst. av brutto driftsinntekter, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB.

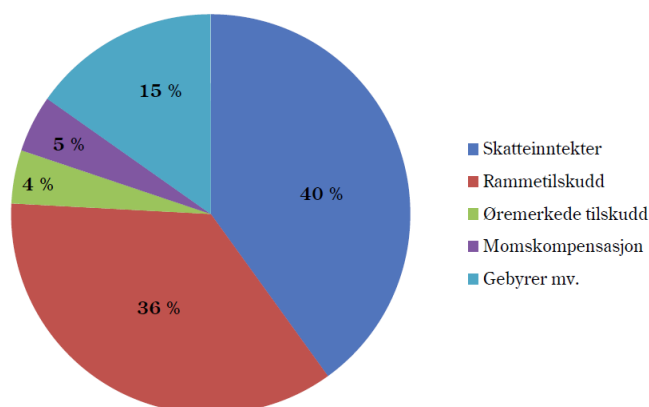
Av Tabell 8 går det fram at finansinntektene varierer ganske mye i løpet av årene 2009 – 2012, fra 6,4 milliarder til 8,9 milliarder. Den største årsaken til det er svingningene i tap/gevinst på finansielle instrumenter, men også renteinntekter og utbytte varierer. Selv om aksjer og andeler bare utgjør 10,2 milliarder kroner som vist i Tabell 6, vil et fall i verdien på 10 % gi et tap på 1 milliard kroner. Det illustrerer at de kommunene som har plassert verdier i aksjer må ha en buffer som sikrer at de tåler negative svingninger i markedet, slik at det ikke skal gå utover den kommunale tjenesteproduksjon.

I vårt videre arbeid vil vi ikke se nærmere på om verdiene av aksjene vil bli påvirket av en renteendring. Vi vil som kjent ta utgangspunkt i bankinnskudd, obligasjoner og sertifikater og bruke det som grunnlag for beregningene av endring i finansinntektene som følge av en endring av rentenivået.

4.2.3 Skatteinntekter

Kommuneforvaltningens totale inntekter innen kommunesektoren er summen av flere former for inntekter, blant annet skatteinntekter både fra private og bedrifter, statlige overføringer, gebyrer, og andre løpende overføringer innenlands. Statlige overføringer innbefatter rammeoverføringer og såkalte øremerkede tilskudd innenfor kommunesektoren. Kommunene sine skatteinntekter og rammeoverføringer utgjør det som kalles frie inntekter. Av disse

inntektene utgjør skatteinntektene ifølge TBU-rapporten (november 2013), rundt 40 prosent, mens statlige rammetilskudd utgjør omtrent 36 % – se Figur 12.

Figur 12: Sammensetning av kommunesektorens samlede inntekter 2013, Kilde (TBU)-rapport, nov, 2013)

Som nevnt ovenfor finner vi i begrepet skatteinntekter inntektsskatt, formueskatt, eiendomsskatt, og andre produksjonsskatter. Skatteinntektene er en del av de frie inntektene til kommunen.

Når det gjelder de frie inntektene kan kommunene disponere dem fritt så lenge bruken oppfyller de forpliktelser som stilles i lover og regelverk. Dette betyr at summen av de frie inntektene er en god indikator på hva slags handlingsrom kommunene har.

Øremerkede tilskudd er midler som er tiltenkt og bundet til spesifikke formål, og formålene er gjerne besluttet gjennom statsbudsjettet. Dersom de ikke er anvendt til formålet innen 31.12. må de settes av på et bundet fond og nyttes i det påløpende året. Blir de ikke brukt til formålet må de normalt sett tilbakebetales.

For å kunne vurdere om endring i rentenivået vil påvirke kommunens inntekter må vi se på hvordan inntektssystemet til kommunen er konstruert. Ifølge Kommuneproposisjonen for 2014 (Prop. 146S), er skatteinntektene ujevnt fordelt mellom de ulike kommunene, og skatteinntektsnivået er viktig for muligheten den enkelte kommune har til å produsere og tilby gode velferdstjenester til sine innbyggere. Dette fordi kommunene har meget ulike forutsetninger, noe som illustreres tydelig dersom man ser på en enkelt faktor som innbyggertall. For å besørge en jevnere fordeling av skatteinntekter, samt større forutsigbarhet for kommunene, har regjeringen senket inntektsandelen til kommunesektoren som kommer

fra skatt. Før lå denne andelen på 50 prosent, mens den i dag ligger på 40 prosent. Graden av skatteutjevning som besørges gjennom inntektsutjevningssystemet, er økt fra 55 til 60 prosent. Det betyr at de kommunene som har et skattenivå som ligger under 100 får kompensert 60 %, mens de som ligger over 100 får beholde 40 %. I tillegg vil de kommunene som har et skattenivå som er under 90 i tillegg få kompensert 35 % ekstra for den delen som er under 90 (60 + 35) (Prop. 1 S (KRD) (2013 – 2014), s. 78)). For de skattesvake kommunene vil landets totale skatter bety mer enn hva det gjør i den lokale kommunen. I tillegg er den kommunale selskapsskatten avviklet.

I nasjonalbudsjettet for 2014 (Meld. St. 1, s. 74), fastslås det at skatt på alminnelig inntekt fra personlige skatteyttere deles mellom alle tre forvaltningsnivå; staten, fylkeskommunen, og kommunen. Fordelingen avgjøres gjennom fastsetting av maksimalsatser på skattørene som tilkjennes fylkeskommuner og kommuner. I Kommuneproposisjonen 2014 (Prop. 146 S), fremkom det at skattørene for 2014 fastsettes ut fra mål om en skatteinntekt for sektoren på 40 % av de samlede inntektene. For at dette skal kunne oppnås, ble det foreslått en reduksjon på den kommunale skattøren for personlige skatteyttere fra 11,60 % i 2013 til 11,40 % i 2014, mens den fylkeskommunale skattøren forble uendret.

For 2013 ble de totale skatteinntektene til kommunene anslått til å være 134,4 milliarder kroner (Prop. 146 S). Dersom rentenivået stiger vil renteutgiftene til de personlige skatteytterne øke. I 2011 er netto rentekostnad for personlige skatteyttere 71,4 milliarder kroner (SSB), noe som reduserte skatteinntektene med cirka 20 milliarder kroner. For kommunene utgjorde dette litt over 8 milliarder. Dersom rentenivået hadde vært 1 % poeng høyere i 2011 ville det redusert kommunenes skatteinntekter med cirka 1,3 – 2 milliarder kroner.

Slik inntektssystemet fungerer, fastsettes skatteinntektene til kommunen som en prosentsats av de totale skatteinntektene. Dersom de totale skatteinntektene faller er det grunn til å tro at en vil heve det kommunale skattøret slik at kommunenes skatteinntekter opprettholdes men i det enkelte år kan dette gi utslag for kommunene. Det en ser i 2013 er at skatteinntektene ble høyere enn det var lagt opp til i budsjettet i Kommuneproposisjonen 2013 (Prop. 146 S). Men staten har ikke redusert de andre overføringene til kommunene. Tilsvarende motsatt effekt kan det tenkes at man får; dersom rentene skulle stige og det ville føre til reduserte skatteinntekter. Denne reduksjon i skatteinntekter vil ikke nødvendigvis bli kompensert med økte overføringer fra staten til kommunen i det året. Dersom rentene forblir på et høyt nivå og det vil redusere

skatteinntektene er det grunn til å tro at staten på sikt vil øke det kommunale skatteøret slik at de totale inntektene til kommunene holder seg uendret.

En renteøkning kan gi effekt i reduserte skatteinntekter for det året som økningen skjer, men når renten har stabilisert seg vil sannsynligvis økningen i det kommunale skatteøret veie opp for dette. Dette bygger på at Stortinget vedtar hvor store frie inntekter som kommunene skal ha en viss total inntekt, de såkalte frie inntektene. Det kan nok tenkes at dersom de totale skatteinntektene blir redusert så kan det være at det også vil føre til at de totale skatteinntektene til kommunen også blir redusert, men det avhenger av politiske prioriteringer. Dersom Stortinget velger å ikke kompensere for reduserte skatteinntekter så er det en politisk prioritering.

Ut i fra dette kan vi ikke med sikkerhet vite hva en renteøkning vil gi av effekt. Den effekten som måtte bli vil nok med størst sannsynlighet være negativ på kort sikt, men hvordan effekten totalt sett vil være på lengre sikt avhengig av politiske prioriteringer som ikke lar seg beregne. Det argumentet kunne for så vidt være brukt mot de andre effektene også, men ut ifra de signalene som er legger vi til grunn at staten lettere vil ta ansvar for at de totale frie inntektene holder seg uendret, enn at en skal få kompensert at kostnadene eventuelt endrer seg som følge av endring i rentenivået. Vi vil derfor ikke forsøke å regne inn noen effekt av reduserte skatteinntekter som følge av en renteoppgang.

4.2.4 Pensjonskostnadene

Kommunene har ytelsesbasert pensjon. Det betyr at kommunene må garantere en viss % sats i pensjon av lønn. Beregningen av pensjonskostnadene til kommunene er komplisert. Dessuten er det forskjell i hva kommunene betaler i pensjonsutgift og hva som blir ført som pensjonskostnad. Differansen kommer fram i det såkalte premieavviket.

I denne oppgaven ser vi ikke på hvordan pensjonskostnadene blir beregnet. Vi går ikke inn i den problematikken, men vi registrerer blant annet at lønnsøkning og økt levealder gir økte pensjonskostnader. Det vi er interessert i å se på er hvordan en renteøkning vil påvirke pensjonsutgiftene. Vi er klar over at det er pensjonskostnadene som påvirker kommune sitt netto driftsresultat, men vi forenkler litt og sier at endringen i pensjonsutgiftene påvirker netto driftsresultat direkte.

I følge KLP kan pensjon sees på som en form for sparing. Vi setter av midler som vi kan ta ut når vi går av med pensjon. De midlene vi setter av må være høye nok til at vi kan forsvare de utbetalingene som kommer. Pensjonsselskapet har i utgangspunktet to måter å skaffe seg disse midlene på. Det er ved avkastning på de pensjonsmidlene som selskapet forvalter og ved premieinnbetaling, noe som betyr at oppnår pensjonsselskapet en høy avkastning på pensjonsmidlene, kan premieinnbetalingen reduseres.

I avkastningen på pensjonsmidlene inngår også renter på den kapitalen som pensjonsselskapet forvalter. Andre forhold som også vil påvirke pensjonspremien vil være forventning om levealder, pensjoneringsmønster, kostnader og lønnsoppgjørene.

Hva pensjonspremien skal dekke kan illustreres på følgende måte (KLP):

$$\begin{aligned} & \textit{Ordinær premie} - \textit{År } X \\ & + \textit{Tilskudd (AFp etc)} - \textit{År } X \\ & + \textit{Reguleringspremie} - \textit{År } X \\ & - \textit{Dekket fra premiefondet} - \textit{Avsatt i År } X - 1 \\ & \textit{Evt overskudd} - \textit{avsett premiefondet} - \textit{År } X \end{aligned}$$

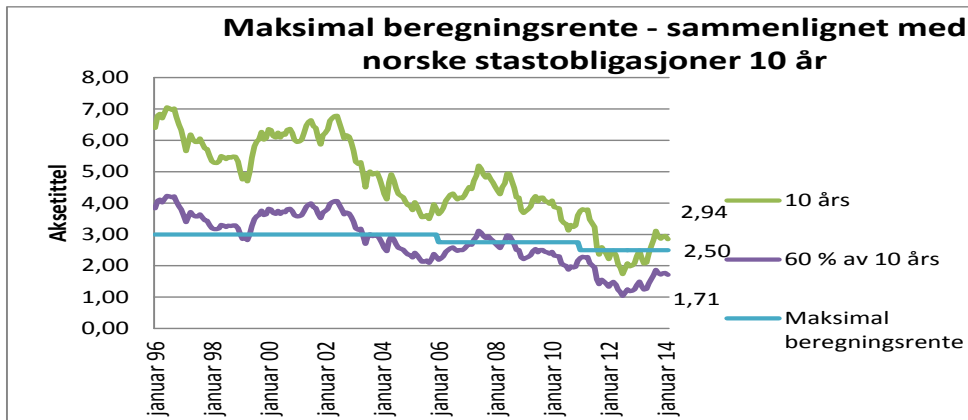
Det som er hovedutfordringen nå er at rentenivået er lavt og det fører til at det er vanskelig for pensjonsselskapene å ha god nok avkastning på kapitalen. Det er pekt på i rapporter fra TBU, i årsmeldingen til Finanstilsynet for 2012 og i nasjonalbudsjettet for 2014.

Myndighetene setter en grense for hvor høy avkastning pensjonsselskapene kan garantere, såkalt maksimal beregningsrente. Det er Finanstilsynet som fastsetter denne med hjemmel i forsikringsvirksomhetsloven § 2-3. Beregningsrenten skal i utgangspunktet fastsettes med forsiktighet og skal ikke overstige 60 % av renten for statsobligasjonslån. Den grensen blir praktisert med et visst skjønn. Den maksimale beregningsrenten har med noen få unntak ligget over denne grensen siden 2003, som vist i Figur 13. De siste årene har avstanden vært spesielt stor. Finanstilsynet har vært opptatt av denne grensen og besluttet at den maksimale beregningsrenten satt ned fra 3,0% til 2,5 % for helt nye livsforsikringskontrakter, og for å gi

kommuner og andre som må betale økte premier tid til å forberede seg, vil denne økingen være gjeldende først fra 1. januar 2012⁷⁷. Finanstilsynet har senere foreslått og sette ned rentegaranti fra 2,5 til 2,0 % fra og med 01.01.2013⁷⁸. Det hadde da vært ute på høring. Finanstilsynet foreslo også i 2013 å sette ned beregningsrenten fra 01.01.14. I høringsbrevet fra Finanstilsynet 26.04.13 står det følgende:

Når renten og dermed avkastningsmulighetene faller, må framtidige utbetalinger fra pensjonsinnretningene i større grad sikres gjennom premieinnbetalinger, og i mindre grad gjennom avkastning på pensjonsmidlene⁷⁹.

Finanstilsynet besluttet å ha en rentegaranti på 2,0 % fra 01.01.13. Finansdepartementet opphevet dette vedtaket og den maksimale beregningsrenten forble uendret 2,5 %. Finanstilsynet hadde også samme vedtak for beregningsrenten fra og med 01.01.14, men Finansdepartementet opphevet vedtaket og renten forble uendret på 2,5 %. Begrunnelsen fra Finansdepartementet (28.06.13), var at det var stor usikkerhet om premieøkningene som følge av en reduksjon i maksimal beregningsrente vil føre til en økt overgang fra foretakspensjonsordninger til innskuddspensjonsordninger. Det så departementet som uheldig i den overgangsfasen som en nå var i med endringer i regelverket⁸⁰.

Figur 13 Maksimal beregningsrente sammenlignet med rente på norske statsobligasjoner og 60 % av renten på statsobligasjonene, kilde Norges Bank.

I KS sitt høringssvar til Finanstilsynet om en reduksjon av rentegaranti var de i 2013 negative, mens de for 2014 var positive og mente at det var mest forsvarlig å redusere rentegarantien til 2,0 % fra og med 01.01.2014. KRD var negative til reduksjonen av rentegaranti. De ber om at

⁷⁷ Finanstilsynet (2010) Pressemelding 32/2010.

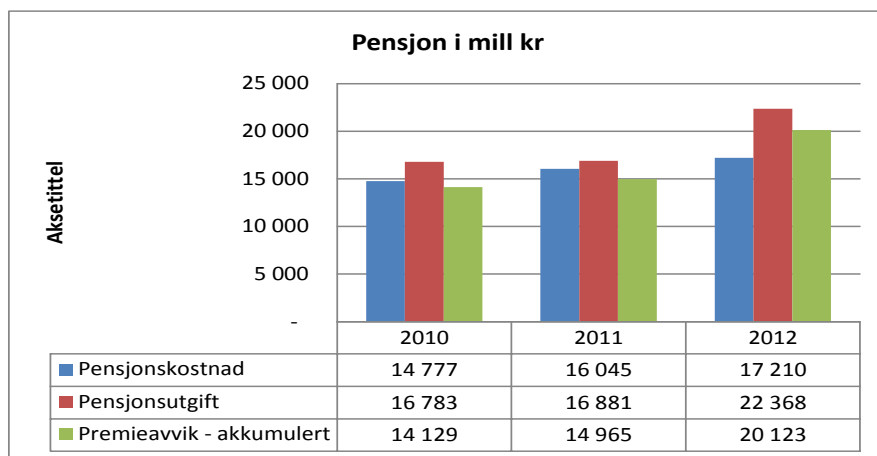
⁷⁸ Finanstilsynet (2012) Hørings Brev av (04.06.2012)

⁷⁹ Kilde: Finanstilsynet(2013) Hørings Brev (26.04.2013).

⁸⁰ Kilde: Finansdepartement, (2013): Brev (28.06.13)

en reduksjon av maksimalrenten eller rentegaranti må vurderes ut fra de økonomiske konsekvensene det vil ha for kommunene. Finanstilsynet har i sitt høringsbrev i 2012 antydnet at en reduksjon i rentegaranti på 0,5 % poeng vil gi en premieøkning innenfor kommunal sektor på 11 %⁸¹, i høringsbrevet i 2013 er effekten anslått til å være 12 – 13 %⁸².

Som vist i Figur 14 er den samlede premieinnbetalingen 22,4 milliarder kroner i 2012. Det er noe lavere i tidligere år, dataene er hentet fra (KOSTRA) via (SSB). Finanstilsynets anslag på virkningen av en reduksjon i rentegaranti på 0,5 % poeng vil gi økte pensjonsutgift på 2,0 – 2,7 milliarder kroner. Figur 14 gir samtidig en oversikt over samlet pensjonskostnader for disse kommuner på rundt 17,2 milliarder kroner i 2012 og et akkumulert premieavvik på 20,1 milliarder kroner. Premieavviket skal kostnadsføres over de neste 10 til 15 årene.

Figur 14 Pensjonsutgift og pensjonskostnad og utviklingen i akkumulert premieavvik i mill. kr, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB.

Den maksimale beregningsrenten gir føringer for hvilken minimums avkastning selskapene må garantere for. Dersom selskapene oppnår en høyere avkastning kan dette settes av på premiefond. Dette premiefondet kan kommunene da nytte året etter og det vil gi behov for en lavere innbetaling (pensjonsutgift) fra kommunene. Det er derfor den reelle avkastningen som vil være avgjørende til slutt. Vi har derfor sett på hvordan pensjonsmidlene til selskapene er plassert og forsøkt å se på hvor stor del av pensjonsmidlene som avkastningen vil være påvirket av en renteendring. For den delen som er plassert i eiendom og aksjer regner vi med ikke vil være påvirket av en renteendring. Hos KLP og i de andre pensjonskassene utgjør det

⁸¹ Kilde: Finanstilsynet(2012), Hørings Brev av (04.06.2012)

⁸² Kilde: Finanstilsynet(2013) Hørings Brev (26.04.2013)

totalt 28 %, dette er illustrert i Tabell 9 nedenfor. Vi har brukt tallene som selskapene har oppgitt for investeringer i kollektivporteføljen.

	Andeler av pensjonsmidlene i 2012		Andel renteavhengig avkastning	Renteavhengig avkastning	
	KLP	Andre pensjonskasser		KLP	Andre pensjonskasser
Eiendom	12 %	3 %	0 %	0 %	0 %
Utlån	11 %	2 %	100 %	11 %	2 %
Aksjer og andeler i verdipapirfond	16 %	25 %	0 %	0 %	0 %
Anleggs-/HTF - obligasjoner	31 %	45 %	100 %	31 %	45 %
Omløpsobligasjoner	22 %	20 %	100 %	22 %	20 %
Likviditet/pengemarked	9 %	5 %	100 %	9 %	5 %
Totalt	100 %	100 %		72 %	72 %

Tabell 9: Andeler av pensjonsmidler i kollektivporteføljen i KLP og andre pensjonselskap for kommunene i 2012 og plasseringer som har en rente avhengig avkastning, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB og KLP.

Vi har tidligere pekt på at effekten på obligasjoner kan være negativ på kort sikt ved en renteoppgang. Våre vurderinger blir å se på i et mer langsiktig perspektiv og vi ser på effekten av en renteoppgang som blir varig over år. Når vi skal se på effekten av en renteoppgang kan vi strengt tatt regne med at det vil være effekt for 70 % av pensjonsmidlene. Effekten av en renteoppgang på framtidige pensjonsutgifter vil det være en del usikkerhet knyttet til og noe av effekten vil ikke komme det første året. Ut ifra det vil vi argumentere for at en ikke overestimerer den positive effekten av en renteoppgang i reduserte pensjonsutgifter.

Andel av pensjonsmidlene påvirket av en renteoppgang	Effekt i mrd kr ved en renteøkning på 1 % poeng
70 %	1,77
65 %	1,64
60 %	1,51
55 %	1,39
50 %	1,26
45 %	1,14
40 %	1,01
35 %	0,88
30 %	0,76

Tabell 10 Andel av pensjonsmidlene i % som har en renteavhengig avkastning og effekten i avkastning dersom renten økes med 1 % poeng.

Vi har tidligere vist til at Finanstilsynet har påpekt at en reduksjon i beregningsrenten på 0,5 % poeng ville gi en effekt i økte pensjonsutgifter på 2,0 – 2,7 milliarder. Vi ser at det kan være faglig forsvarlig å gå til det nivået, men på grunn av usikkerhet går vi ned til 40 % og har da lagt inn en buffer. Dermed legger vi inn i våre beregning at 40% av pensjonsmidlene vil ha en avkastning som er påvirket av renteendring, det betyr at effekten vil være om lag 1,01 milliarder kroner i reduserte pensjonsutgifter som vist i Tabell 10. Disse effektene regner vi med vil være ganske likt fordelt på kommunene ut i fra lønnsutgiftene. Vi forventer derfor ikke at det skal være noen særlig forskjell mellom kommunene. Dette er en effekt vi forventer vil være ganske nøytral med hensyn til kommunene sitt inntektsnivå og eventuelt oppnådde økonomiske resultat.

4.2.5 Selvkostområdene

Kommunene leverer en del tjenester som de kan ta seg betalt for. For de områdene som er regulert innenfor forurensningsloven skal kommunen ta seg betalt for det tjenestene koster. Dette ut i fra «forurenser betaler»-prinsippet. Det er ikke adgang for kommunene å subsidiere tjenestene. For de andre områdene som for eksempel vann, kan kommunene velge å subsidiere tjenestene, men det vil være en politisk prioritering.

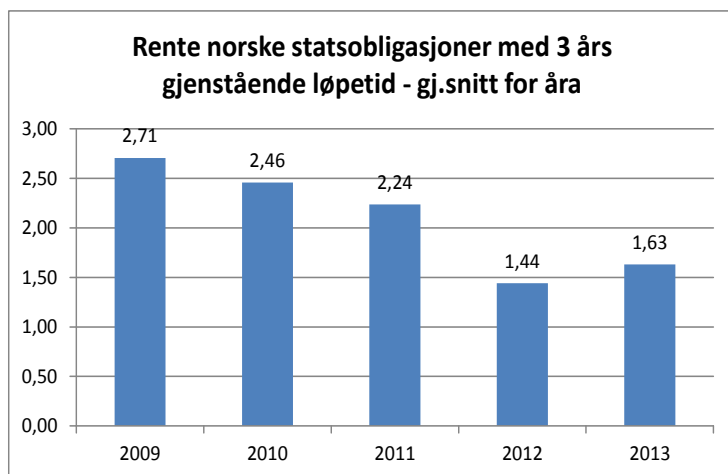
Det er utarbeidet en veileder som gir rammene for hvordan selvkost skal beregnes. Det som er det interessante i denne oppgaven er hvordan kapitalkostnadene skal beregnes. Når en kommune anskaffer et varig driftsmiddel må det finansieres gjennom lån eller egne midler. Dersom kommunen nytter egne midler vil den få et tap på grunn av at de midlene kunne gitt avkastning. Skjer finansieringen med lån må kommunen betale renter. Prinsippet er at kapitalkostnadene skal beregnes uavhengig av hvordan finansieringen reelt har skjedd (H2140). De kapitalkostnadene som skal gå inn i beregningen av selvkost er det vi kaller for kalkulerte kapitalkostnader ifølge H2140:

Kalkylerenten settes lik effektiv rente på norske statsobligasjoner med 3 års gjenstående løpetid (www.norges-bank.no, «statistikk», «renter»). Kommuner vil kunne være avhengige av å lånefinansiere investeringer. For at alle kommuner skal kunne få inndekket merkostnader, skal det i kalkylerenten legges inn et tillegg på 1 prosentpoeng. (KRD veilederen H-2140).

De kalkulerte rentekostnadene blir beregnet med grunnlag i avskrivningsgrunnlaget. Det kan være avvik mellom det som er i kommunens regnskap og det som nyttes som grunnlag for å beregne de kalkulerte rentekostnadene.

Selvkostområdene som har størst interesse å se på er områdene som har store kapitalkostnader. Det vil i første rekke si områdene vann og avløp, det er her en har de store strukturelle investeringene. Renovasjon kan også være aktuelt. For de tjenesteområdene som er mindre kapitalkrevende, men hvor arbeidskraftkostnadene utgjør den største kostnaden, som for eksempel innenfor byggesak eller oppmåling har vi derfor valgt å ikke ta med.

I mange kommuner er noen av selvkostområdene ivaretatt av egne kommunale foretak, IKS eller andre kommunalt eide selskap. Spesielt innenfor renovasjon er det veldig vanlig at kommunene har etablert IKS for å ivareta tjenesteområdet. De kommunene som har skilt ut VAR-området i egne selskap har vi holdt utenom. Det har vi gjort ut i fra at vi bare ser på den gjeld som er hos den enkelte kommune, ikke konsernet. Dessuten tror vi at det vil være slik at eventuelle merinntekter i økt avkastning på egenkapitalen i et selvstendig selskap ikke nødvendigvis vil gi noe utbytte/overføring til kommunen som den kan nytte til andre tjenesteområder.

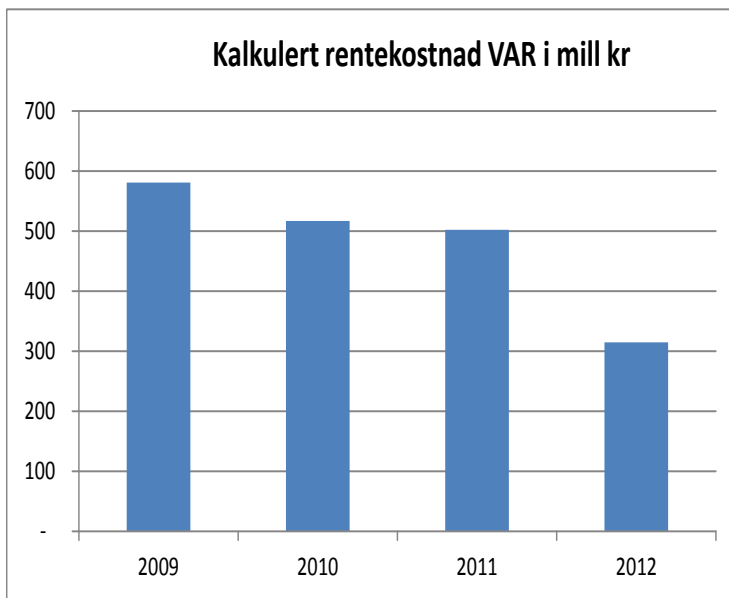
Figur 15: Rente på Statsobligasjoner med 3 års gjenstående løpetid, gjennomsnitt for årene fra 2009 til 2013, kilde Norges Bank.

Figur 15 viser variasjon i rente på norske statsobligasjoner fra og med 2009 til og med 2013 den har variert fra 2,71 i 2009 og til 1,44 i 2012 som det laveste. I 2013 har den økt til 1,63.

Som nevnt ovenfor settes kalkylerenten lik effektiv rente på norske statsobligasjoner med 3 års gjenstående løpetid med et tillegg på 1 prosentpoeng (gjennomsnitt over året).

Matematisk uttrykk for kalkylerente:

$$\text{Kalkylerente} = \left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (\text{rente på statsobligasjoner med 3årsløpetid})_i\right) + 1\%$$

Figur 16: Kalkulert rentekostnader VAR fra 2009 til 2012 i mill. kr, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB.

Figur 16 omhandler de kalkulerede rentekostnader for VAR som kommunene rapporterer til SSB i et eget skjema. Ut i fra kommunenes egen beregning ser vi at i 2012 er de kalkulerede rentekostnader på om lag 315 millioner kroner. Reduksjonen fra 2011 til 2012 må sees i sammenheng med det reduserte rentenivået. Vi har valgt å ta utgangspunkt i de beregningene som kommunene selv har rapportert inn; på den måten har vi sluppet å gjøre disse beregningene for hver enkelt kommune.

Vi har lagt følgende matematiske uttrykk for beregning av endring i kalkulerede rentekostnader ved endring i 1 prosent poeng:

$$\begin{aligned} \text{Endring i kalkulert rentekostnad ved endring i 1 \% poeng} \\ = \text{Kalkulert rentekostnad} / \text{kalkylerenten} \end{aligned}$$

I vår risikoanalyse kan vi se at kalkulasjonsrenten i 2012 er (1,44 + 1,00) 2,44 %. Dersom renten stiger med 1 % poeng øker de kalkulerede rentekostnadene med (315/2,44) 129 millioner kroner.

4.3 Datakilde og analyse av kommunenes økonomiske status

I masteroppgaven vår har vi anvendt data fra SSB som er en faglig uavhengig institusjon og er underlagt Finansdepartementet. Alle kommuner er forpliktet til å rapportere regnskapsdata og tjenestedata til SSB i såkalte KOSTRA-rapporteringer. Siden KOSTRA er et nasjonalt informasjonssystem som gir styringsinformasjon om kommunal virksomhet, har vi brukt KOSTRA-databasen for våre datasett, slik at dataene som benyttes i vår oppgave tilfredsstiller validitets- og reliabilitetskravene da de innrapporterte tallene kontrolleres på samtlige nivåer; både av kommunene selv og av statistikerne som behandler KOSTRA-dataene hos SSB.

For å sikre at datasettene våre gav oss den best mulige refleksjon av virkeligheten har vi kontrollert dem ytterligere, og fant at noen kommuner har mangelfulle data. Det skyldes sammenslåing og mangelfull rapportering. I oppgaven har vi valgt å bare se på kommunene og ikke fylkeskommunene. Vi har utelatt følgende kommuner: 1723 Mosvik (t.o.m. 2011), 1729 Inderøy (t.o.m. 2011), 1756 Inderøy (f.o.m. 2012), 1857 Værøy, 1874 Moskenes, 1928 Torsken, 1929 Berg, og Oslo kommune i lys av omtale i underkapittel 2.1, slik at vi får mest mulig sammenlignbare datasett. Ved å fjerne datasettene som kunne ha påvirket undersøkelsens validitet og reliabilitet i vår oppgave, har vi sørget for at vår forskning skal være gyldig og relevant, og dermed ha verdi. Dersom en kommune har manglet data for året 2012 har vi valgt å bruke de datasett som er tilgjengelige for 2011.

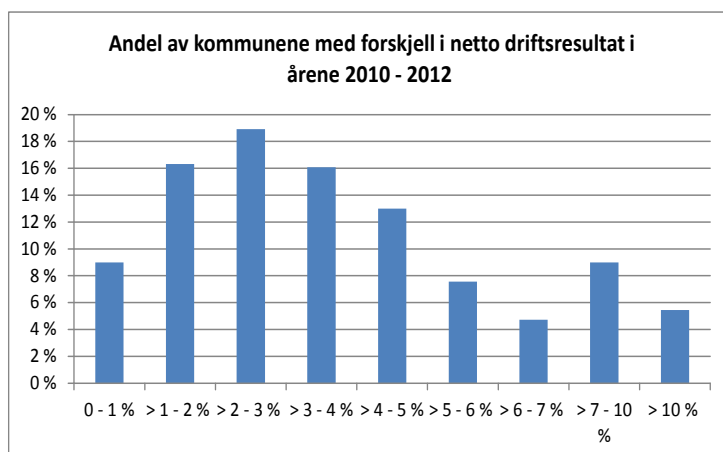
4.3.1 Netto driftsresultat

Kommunenes Nøkkeltall fra KOSTRA viser at kommunene sitt netto driftsresultat (utenom Oslo) var i 2012 var 2,6 % og i 2011 var det 1,8 %.

Netto driftsresultat til kommunene viser en stor variasjon, både mellom kommunene og innen egen kommune mellom ulike år.

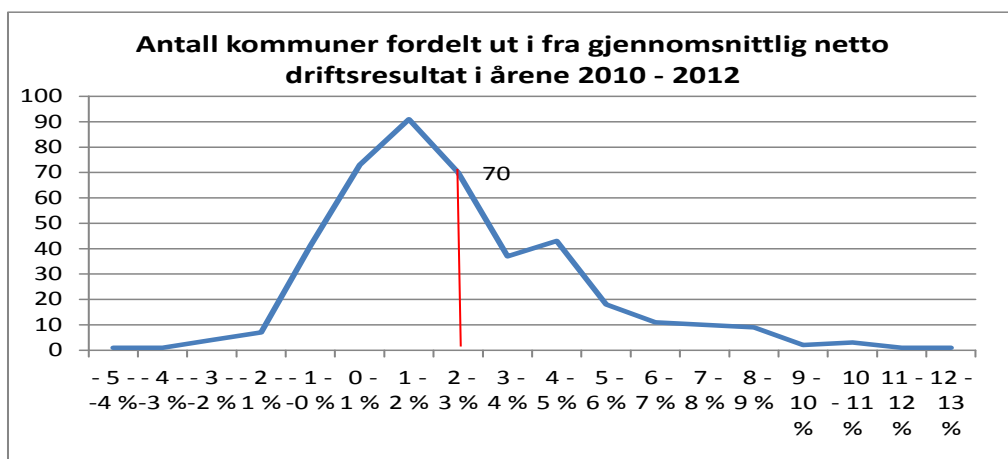
Vi har sett på hvordan netto driftsresultat i % varierer innen egen kommune for de tre årene 2010 – 2012, og resultatet vises i Figur 17. Her kan man se at det er bare cirka 8,5 % av kommunene som har en variasjon som er mindre enn 1 % poeng i de tre årene. 44 % av kommunene har en variasjon i netto driftsresultat som er mindre enn 3 % poeng, mens 56 %

kommunene har en variasjon som er over 3 % poeng. Det viser at det kan gi et feil bilde av kommune sin økonomi bare ved å se på ett enkelt år. Vi har derfor valgt å bruke gjennomsnittlig netto driftsresultat for de tre årene 2010 – 2012 videre i denne rapporten. På den måten får vi fram et netto driftsresultat som gir et mer reelt bilde av den økonomiske situasjonen i kommunene.

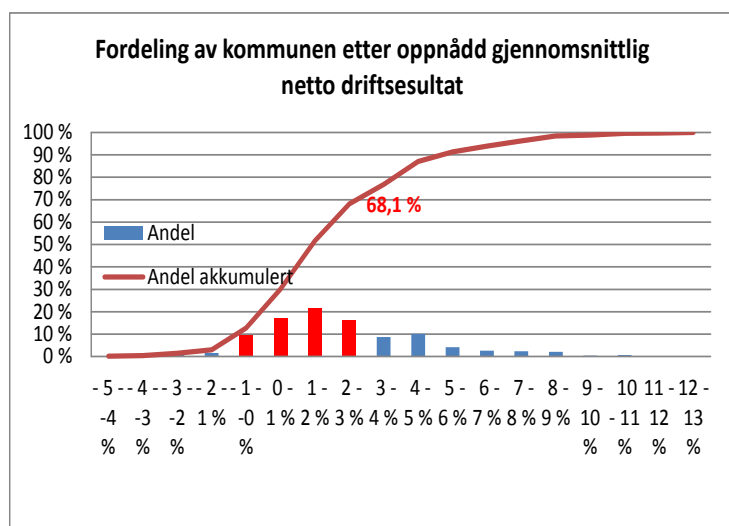
Figur 17: Kommunene med forskjell i Netto Driftsresultat i årene 2010 – 2012, kilde bearbeidede data fra KOSTRA/SSB.

Selv om vi ser på gjennomsnittlig netto driftsresultat for kommunene, ut i fra kurven vist i Figur 18 kan vi observere at gjennomsnittlig netto driftsresultat varierer ganske mye. Det er cirka 68 % av kommunene som har et gjennomsnittlig netto driftsresultat som er 3 % eller lavere. Dette gir oss et lavt antall av kommuner som per i dag tilfredsstillers TBUs anbefaling på 3 % eller høyere. Faktum er at bare 32 % av kommunene som har 3 % eller høyere som gjennomsnitt, og som dermed tilfredsstillers kravet til formuesbevaringsprinsippet.

Figur 18: Gjennomsnittlig Netto Driftsresultat i årene 2010-2012 og antall kommuner i de 1 % poeng områdene, kilde bearbeidede data fra KOSTRA/SSB.

Ut i fra vår analyse av datasett fra 2010-2012 har vi laget en graf som vist i Figur 19 der vi presenterer fordeling av kommunenes gjennomsnittlige netto driftsresultat. De røde søylene viser prosentandel av kommunene som ikke tilfredsstillers den anbefalte verdien av netto driftsresultat på 3 %, et tall som utgjør 68 % av kommunene i vår undersøkelse.

Figur 19: Fordeling av kommunene etter gjennomsnittlig Netto driftsresultat i årene 2010-2012, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB.

I utgangspunktet kunne en tenke seg at et lavt rentenivå burde gitt en høyere andel av kommunene med et netto driftsresultat som var høyere enn 3 %.

Det er også to andre forhold som påvirker nøkkeltallet netto driftsresultat og det er:

- ✚ Momskompensasjon for investeringer
- ✚ Premieavvik

Momskompensasjon for investeringer:

I 2004 ble det innført en generell kompensasjonsordning for merverdiavgift for kommunesektoren. Dette innebærer at kommunene får tilbakebetalt merverdiavgiften på tilnærmet alle anskaffelser av varer og tjenester. Dette er regulert i forskrift om kompensasjon om merverdiavgift til kommuner.

I drift så er momskompensasjon helt uproblematisk både for vurdering av kommunens økonomi og effekten av det. For investeringer derimot, har det vært noen utfordringer fordi momskompensasjon for investeringer blir inntektsført i drift. Det gir som følge at kostnaden

kommer i regnskapet for investering, men inntekten kommer i drift med den følge at momskompensasjon er med og løfter opp netto driftsresultat.

Høye investeringer ett år gir «unormalt» høye inntekter i drift på grunn av momskompensasjon. I starten kunne disse ekstra inntektene fritt benyttes i drift. Fra og med 2010 måtte 20 % av disse inntektene overføres til investering. Det har blitt trappet opp med 20 % hvert år, slik at fra og med året 2014 skal all momskompensasjon som gjelder investering, bli værende i investering. Det vil ikke bli inntektsført i drift slik det har blitt gjort fram til og med 2013.

Virkingen av momskompensasjon ser man i Tabell 11 der går det fram hvor stort beløp dette har utgjort i årene 2010 – 2012. Samlet sett har momskompensasjon vært stabil, litt i underkant av 4 milliarder kr. Det har utgjort litt i overkant av 60 % av netto driftsresultat. Denne svekkingen av netto driftsresultat vil komme fra året 2014.

	2010	2011	2012	Gj-snitt åra 2010 - 2012
Netto driftsresultat	5 819	5 025	7 700	6 182
MVA-kompensasjon påløpt i investeringsregnskapet	3 880	3 881	3 983	3 914
Reduksjon i netto driftsresultat uten MVA kompensasjon	67 %	77 %	52 %	63 %

Tabell 11: Netto driftsresultat og MVA kompensasjon i investering i mill kr og reduksjon i % av netto driftsresultat uten MVA kompensasjon fra investering for årene 2010 -2012, kilde bearbeidede data fra KOSTRA/SSB.

Premieavvik:

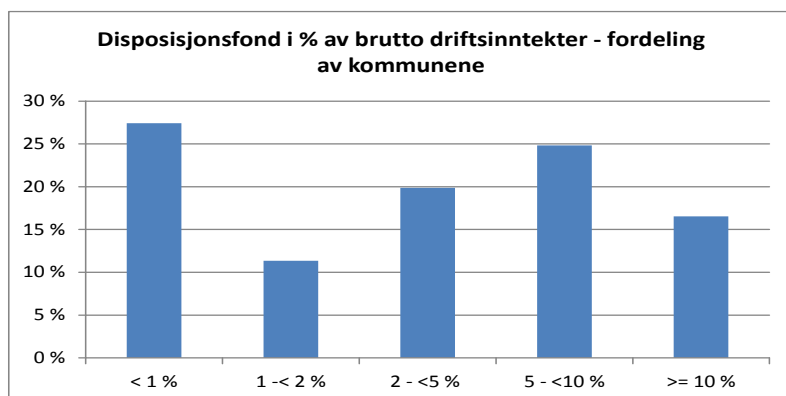
Forskrift om årsregnskap og årsberetning (regnskapsforskriften) § 13 har regler om regnskapsføring av pensjon. I § 13-4 bokstav C går det fram at årets premieavvik (differanse mellom netto pensjonskostnad og årets pensjonspremie) skal utgifts- eller inntektsføres i driftsregnskapet påfølgende år, eller at utgifts-/inntektsføringen skal fordeles. Velger kommunen å fordele premieavviket, skal premieavvik oppstått i perioden 2002-2010 fordeles

(amortiseres) over 15 år, mens premieavvik oppstått i 2011 og senere skal amortiseres over 10 år. Ved utgangen av året 2012 er det netto inntektsført 20,1 milliarder kroner i premieavvik. De fleste kommunene har valgt å amortisere dette over maksimal tidsperiode som nå er 10 år. Amortiteringen av dette vil påføre kommunene kostnader på om lag 2 milliarder kroner årlig som da vil redusere netto driftsresultat tilsvarende. Departementet har nå i høring foreslått å redusere amortiseringen til 5 – 7 år⁸³. Det betyr at det ikke vil bli bygd opp så store premieavvik og forskjellen mellom pensjonsutgift og pensjonskostnad blir mindre. Norges Kemner- og kommune økonomers forbund (NKKF) skriver i sin høringsuttale at de har vært skeptiske til hele ordningen med premieavvik og vil ha den avviklet, men at de subsidiært går for 5 års amortiseringstid.

Det viser at endringen i føringen av momskompensasjon og amortiseringen av premieavviket kan gjøre det enda mer krevende for kommunene å oppnå et tilfredsstillende netto driftsresultat. Det er en viktig faktor når vi skal vurdere effekten av en renteøkning på netto driftsresultat.

4.3.2 Disposisjonsfond

Kommunenes disposisjonsfond er midler som kommunene har spart opp og som de i utgangspunktet står fritt til å disponere til de formålene som de måtte ønske. Disposisjonsfondet kan også brukes til å dekke inn eventuelle underskudd.

Figur 20: Disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter delt inn i ulike grupper og prosentvis fordeling av kommunene i de ulike gruppene, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB.

⁸³ Kilde: KMD(2013) Hørings Brev fra 23.09.2013

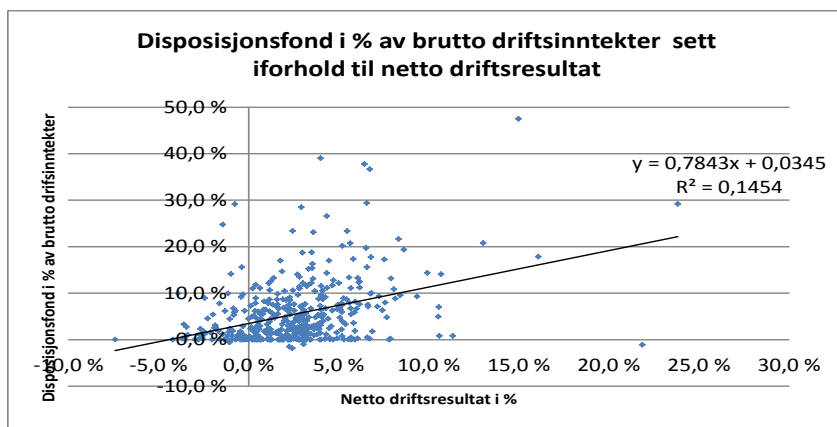
I vår analyse av data for de 423 kommunene vist i Figur 20, har vi kommet frem til at 27 % av kommunene har et disposisjonsfond som utgjør mindre enn 1 % av driftsinntektene. 41 % av kommunene har et disposisjonsfond som utgjør 5 % eller mer av driftsinntektene. De kommunene som har et disposisjonsfond som utgjør mindre enn 2 % av driftsinntektene har en forholdsvis lav buffer til å dekke eventuelle underskudd og dette gjelder 38 % av kommunene.

	Gjennomsnittlig netto driftsresultat - delt inn i grupper					
Disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter	> 4 %	> 3 - 4 %	> 2 - 3 %	> 1 - 2 %	< 1 %	Totalsum
>= 10 %	10 %	3 %	1 %	1 %	1 %	17 %
5 - <10 %	7 %	3 %	6 %	6 %	4 %	25 %
2 - <5 %	3 %	3 %	7 %	9 %	9 %	31 %
< 1 %	3 %	1 %	3 %	6 %	16 %	27 %
Totalsum	23 %	9 %	17 %	22 %	30 %	100 %

Tabell 12: Disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter i ulike grupper (loddrette) og gjennomsnittlige netto driftsresultat i ulike grupper, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB.

Vi har sett ut i fra analysen av våre datasett at det er en tendens til at de kommunene som har et «høyt» netto driftsresultat er de som har et disposisjonsfond av en viss størrelse, som vist i Tabell 12, noe som støtter vår påstand om «Matteus-effekten». For å kunne sette av midler til disposisjonsfondet må kommunen ha et positivt netto driftsresultat.

Vi har brukt spredningsdiagrammet vist i Figur 21 for å illustrere sammenhengen mellom netto driftsresultat og disposisjonsfond i forhold til % av brutto driftsinntekter. Den lineære trendlinjen trukket gjennom punktene gir en determinasjonskoeffisient med $R^2 = 0,1454$. Den forteller at om lag 14,5 % av variasjonen i Disposisjonsfond i % av driftsinntekter blir forklart med den foretatte regresjonsanalysen. Den lave verdien av R^2 indikerer en svak positiv lineær relasjon mellom disse to variablene. For å øke presisjonen i analysen av hva som forklarer den avhengige variabelen man har i netto driftsresultat kunne man velge å transformere til $\log()$ eller en polynomisk funksjon for så gjennomføre en ny regresjonsanalyse. Men siden R^2 er så lav vil man ha behov for flere transformasjoner, eller gjennomføre multiple regresjonsanalyser, noe som er utenfor vår oppgave.

Figur 21: Disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter sett i forhold til netto driftsresultat, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB.

Regresjonslinjen i Figur 21 har en positiv helning som viser en klar sammenheng mellom disposisjonsfond og økonomiske rammebetingelser målt ved netto driftsresultat. Samtidig er det en betydelig variasjon rundt regresjonslinjen $y = 0,7843x + 0,0345$, og det vil si at disposisjonsfond varierer mye mellom kommunene med om lag samme nivå som netto driftsresultat. Med andre ord ser vi at det er en viss tendens til at kommuner med et lavt disposisjonsfond også har et lavt netto driftsresultat, og samvariasjon mellom disse variablene er stor.

4.3.3 Kommunene sitt inntektsnivå

Det er til dels store forskjeller mellom kommunene i befolkningssammensetning, geografi og kommunestørrelse. Dette gir variasjoner i hvilke tjenester innbyggerne har behov for og hvilke kostnader kommunene har ved å gi disse tjenestene⁸⁴. Ut i fra en rekke kriterier blir det beregnet en kostnadsindeks for hver enkelt kommune. Gjennomsnittet er satt til 100.

De kommunene som har en kostnadsindeks som er over 100, har et høyere kostnadsbilde enn gjennomsnittet for kommunene⁸⁵.

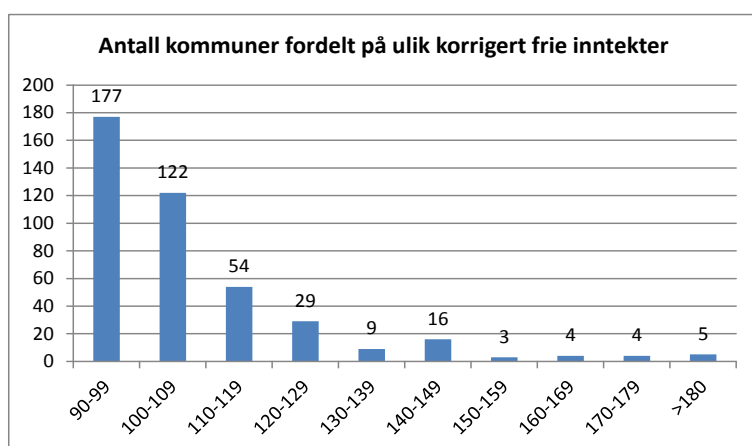
Her følger et direkte sitat fra Kommuneproposisjon Prop 146 S som forklarer inntektsnivået mellom kommunene og som gjelder også for vårt datasett.

⁸⁴ Kilde: Prop. 146 S 2014 (2012-2013) side 97

⁸⁵ Kilde: Prop. 146 S 2014 (2012-2013) side 97

«Når man skal sammenligne inntektsnivået mellom kommunene, er det relevant å ta hensyn til at kommunene har ulikt utgiftsbehov. En ser dermed på utgifts- og inntektssiden samlet. I tabellene som blir presentert i dette vedlegget er nivået på de frie inntektene korrigert for variasjoner i utgiftsbehovet. Det gir begrepet Korrigerte frie inntekter og det sier noe om hvilket økonomisk utgangspunkt kommunen har til å yte sine tjenester.

Gjennom utgifts utjevningen i inntektssystemet utjevnes forutsetningene kommunene har for å tilby et likeverdig tjenestetilbud. Det er imidlertid elementer i inntektssystemet og finansieringen av kommunesektoren som fører til ulikt inntektsnivå mellom kommuner, også etter utgifts utjevningen. Regionalpolitiske tilskudd i inntektssystemet og skjønnstilskuddet er ulikt fordelt mellom kommunene og fører til forskjeller i inntektsnivå.» (Kommuneproposisjonen, 2014, Prop. 146 S, s 97)

Figur 22: Antall kommuner fordelt på forskjellige grupper av korrigerte frie inntekter i 2012, kilde bearbejdede data fra KRD.

I Kommuneproposisjonen for 2014 er der en tabell som viser frie inntekter korrigert for variasjoner i utgiftsbehov. I beregningen tas det utgangspunkt i summen av rammetilskudd og skatteinntekter, som sammen utgjør frie inntekter inklusiv eiendomsskatt og inntekter fra konsesjonskraft. Den delen av de frie inntektene som inngår i utgiftsbehovet, blir korrigert ved hjelp av kostnadsnøkkelen i inntektssystemet. De resterende inntektene blir deretter lagt til i beregningen. Driftsutgifter til barnehage, skole, pleie og omsorg, helse og sosial og administrasjon inngår i kommunenes utgiftsbehov, og det er beregnet variasjon i kostnadene til drift av disse tilbudene det korrigeres for. Kommuner med et lavt beregnet utgiftsbehov («billige» å drive) vil få justert opp sine inntekter, mens kommuner med et høyt beregnet utgiftsbehov («dyre» å drive) vil få justert ned sine inntekter.

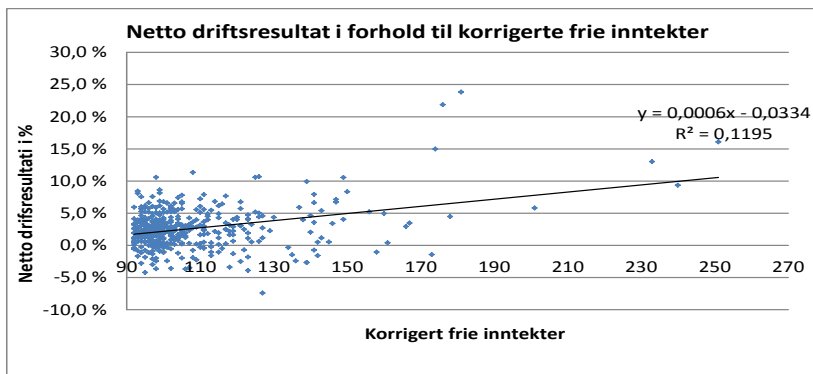
Ut i fra datasettene som er brukt i vår analyse kan vi se i Figur 22 at 177 kommuner har et inntektsnivå som er under 100 prosent, det utgjør 42 % av kommunene. Det er de «fattige» kommunene. En ser videre at kommuner som har et inntektsnivå som er 110 og høyere utgjør 29 % av kommunene. Det er grunn til å anta at de kommunene som er under 100 i inntektsnivå vil ha størst utfordring dersom en økning i rentenivået gir økte kostnader.

I KOSTRA brukes inntektsnivået som ett av kriteriene for å dele inn kommunene i grupper. De har delt inn kommunene i tre grupper ut i fra frie inntekter:

- ✚ Høye frie inntekter – det omfatter de 25 % kommunene med høyeste frie inntekter
- ✚ Middels frie inntekter – det omfatter 50 % av kommunene (resten)
 - Middels høy frie inntekter
 - Middels lav frie inntekter
- ✚ Lave frie inntekter – det omfatter de 25 % kommunene med laveste frie inntekter

De data som vi har om korrigerede frie inntekter er uten desimaler. Det gjør at vi får ikke delt inn kommunen så detaljert og får derfor en litt annen fordeling enn den rene kvartils inndelingen som er i KOSTRA. Vi har i valgt å dele inn gruppen «Middels frie inntekter» i to, slik at vi får en gruppe som heter «Middels høy» og en gruppe som heter «Middels lav». Det gjør vi fordi den middels gruppen vil inneholde store variasjoner i inntektsgrunnlaget hvor inntektene vil variere fra og med 98 til og med 111. Det tilsier en inntektsvariasjon på 13 %, noe som betyr at rammebetingelsene vil være veldig ulike innen den gruppen.

De kommunene som er i gruppen «Høy» ser vi har et godt finansielt utgangspunkt for å kunne levere gode kommunale tjenester. Dersom de ikke har oppnådd tilfredsstillende netto driftsresultat er det noe som de har god mulighet til, men de må velge å prioritere ressursbruken noe annerledes.

Figur 23: Netto driftsresultat i % vs. korrigerte frie inntekter i 2012, kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB.

Vi har sett på forholdet mellom netto driftsresultat og inntektsnivå som illustreres i Figur 23. Ved å analysere dette resultatet ser vi en viss sammenheng mellom inntektsnivå og netto driftsresultat. Høyt inntektsnivå gir en tendens til et bedre netto driftsresultat. Det er ikke å forvente at det skal være noen direkte sammenheng mellom inntektsnivå og netto driftsresultat, fordi netto driftsresultat vil være et resultat av politiske prioriteringer og hvor god administrasjonen er til å følge opp politiske prioriteringer. Kommunene er autonome enheter som gjør sine egne vurderinger og valg.

Spredningsdiagram vist i Figur 23 illustrerer sammenhengen mellom netto driftsresultat og korrigerte frie inntekter i forhold til % av brutto driftsinntekter. Den lineære trendlinjen trukket gjennom punktene og den positive helningen viser en sammenheng mellom disse to variablene og gir en determinasjonskoeffisient med $R^2 = 0,1195$. Det vil si at om lag 12 % av variasjonen i frie inntekter i % av driftsinntekter blir forklart med den foretatte regresjonsanalysen. Den lave verdien av R^2 indikerer en svak positiv lineær relasjon mellom disse to variablene, noe som står i forhold til våre forventninger. Det kommer fram av Figur 23. at det finnes en variasjon rundt regresjonslinjen, det vil si at endringer i netto driftsresultat varierer en del mellom kommuner med om lag samme nivå på Korrigerte frie inntekter.

Oppsummert har vi tatt dette inn i Tabell 13 hvor vi har delt inn kommunene med netto driftsresultat i fem grupper og inntektsnivået i fire grupper.

Frie inntekter	Gjennomsnittlig netto driftsresultat					Totalsum
	>= 4 %	< 4 % - >= 3	< 3 % - >= 2	< 2 % - >= 1	< 1 %	
Høye > 111	40	12	8	15	32	107
Middels høye >= 103 og <= 111	18	8	17	15	24	82
Midels lav >= 97 og < 103	24	13	26	36	40	139
Lave - < 97	16	4	19	25	31	95
Totalt antall kommuner	98	37	70	91	127	423

Tabell 13: Relasjon mellom Frie inntekter og Gjennomsnittlig Netto driftsresultat for de 423 kommuner som er med i analysen, kilde bearbeidede data fra KOSTRA/SSB.

Ut i fra datasettene og vår analyse av de 423 kommuner som er med i oppgaven, ser vi i Tabell 13 at de av kommunene som er nede i høyre hjørne vil være de med dårligst forutsetninger for å kunne tåle en eventuell kostnadsøkning som følge av endring i rentenivået. Disse kommunene har de laveste inntektene og samtidig et lavt netto driftsresultat. De 175 kommunene som vi har plassert i «rød» gruppe vist i Tabell 13, utgjør cirka 41 % av kommunene. Vi vil se særskilt på hvordan en renteøkning vil påvirke økonomien til disse kommunene. For de kommunene som har et lavt inntektsgrunnlag er det bare cirka 20 % som har et netto driftsresultat som er tilfredsstillende ($\geq 3\%$).

Disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter	Antall kommuner	Andel i %
< 5 %	134	77 %
≥ 5 - < 10 %	31	18 %
≥ 10 %	10	6 %
Totalsum	175	100 %

Tabell 14: Disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter for de økonomisk svake kommunene, kilde bearbeidede data fra KOSTRA/SSB.

Ut i fra vårt datagrunnlag har vi generert Tabell 14 som viser en relasjon mellom disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter og andel i % av kommuner som ligger i den «røde gruppen». Av kommunene som er i «rød» gruppe har 77 % et disposisjonsfond som utgjør mindre enn 5 % av brutto driftsinntekter. De har en lav buffer til å dekke inn eventuelle økte kostnader noe som tilsier at en økning i kostnadene som følge av en renteøkning må føre til tilsvarende reduksjon i driftskostnadene for ikke å forverre kommunens økonomi på sikt. I tillegg er oppnådd netto driftsresultat allerede under det anbefalte nivået.

5 Data - virkning av en renteøkning

I denne delen gjennomfører vi en analyse av datamateriale som vi har hentet fra SSB sin KOSTRA-database. Ved å anvende disse datasettene og strukturere dem i forhold til forskningsspørsmålene har vi fått et grunnlag for å kunne finne ut hva som er de viktigste effektene av en renteoppgang. Vi ser på hvordan en renteoppgang vil påvirke kommunene sin økonomi og vi ser på disse ulike områdene:

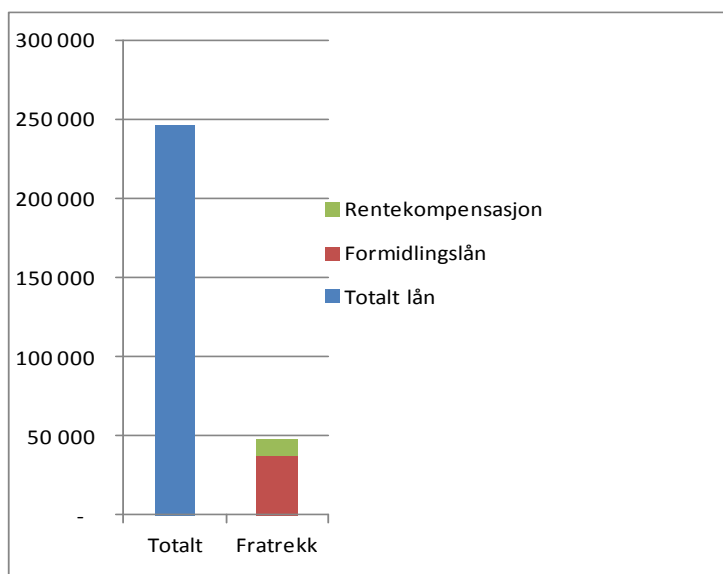
- ✚ Gjeld
- ✚ Finansielle aktiva
- ✚ Pensjonsutgiftene
- ✚ Selvkost

Til slutt ser vi på totaleffekten av en renteoppgang for kommunene sin økonomi. I tillegg til å se på totaleffekten ser vi også på om det er noen kjennetegn på de kommunene som vil tjene eller tape på en renteoppgang.

5.1 Gjeld

Som vi har nevnt tidligere i oppgaven, så er kommunene sin netto lånegjeld inklusiv ubrukte lånemidler 209 mrd. kroner i 2012. Dette er 22 % høyere enn i 2009. Det utgjør i 2012 71 % av brutto driftsinntekter, og i 2009 var den 69 %. I Tabell 5 vises en fremstilling av kommunenes lånegjeld. Der kan man se at gjeldsbelastningen for kommunene har økt noe, men et lavt og til dels fallende rentenivå har gjort at denne økningen ikke har gitt noen stor økning i kommunene sine finanskostnader. Ut i fra Tabell 5 ser man også at Rentekompensasjonskvoten fra Husbanken utgjør cirka 10,6 mrd. Kroner, dette gjør at netto rentebærende gjeld blir cirka 198 mrd. i 2012.

Ved å ta i bruk data fra Tabell 5 har vi laget en graf fremstilling av relasjonen mellom total lån, formidlingslån og rentekompensasjon for 2012 som vises i Figur 24.

Figur 24: Totalt lån, formidlings lån, rentekompensasjon ”kvote” for 2012 i mill. kr for kommunene, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Ut ifra det faktum at både formidlingslån og rentekompensasjon er lånemidler som kommunene får tilbakeført har dermed kommunene en Netto rentebærende lånegjeld med følgende uttrykk:

Netto rentebærende lånegjeld

$$= \text{Total lånegjeld} - (\text{Formidlingslån} + \text{Rentekompensasjon})$$

Den netto delen av kommunene sin gjeld som de må håndtere ved en renteoppgang er forskjellen mellom totalt lån minus, formidlings lån og rentekompensasjonskvote. For de kommunene som vi har med utgjør det om lag 200 mrd. kroner. En renteøkning på 1 % poeng gir om lag 2 mrd. netto økning i rentekostnader for kommunene. Av Tabell 15 går det fram at 11 % av kommunene i 2012 har en netto rentebærende lånegjeld som utgjør mer enn 100 % av brutto driftsinntekter, dette er litt lavere enn i 2010 og 2011. Andel lånegjeld i % av driftsinntektene har ikke endret seg så mye de siste 3 årene.

Husbanken har tildelt 10,6 mrd. kroner som en kvote til rentekompensasjon. Av en total netto gjeld inklusiv ubrukte lånemidler på 209 mrd. kroner utgjør dette om lag 5 %. Ikke alle kommunene har benyttet seg av denne kvoten. Dermed vil maksimal effekt av rentekompensasjon være om lag 100 mill. kr i reduserte netto rentekostnad dersom renten skulle øke med 1 % poeng.

Netto rentebærende lånegjeld i % av brutto driftsinntekter	2009	2010	2011	2012
>= 150 %	1 %	1 %	0 %	0 %
>= 125 % < 150 %	1 %	2 %	3 %	3 %
>= 100 % < 125 %	8 %	10 %	10 %	8 %
>= 75 % < 100 %	27 %	27 %	28 %	29 %
>= 50 % < 75 %	37 %	37 %	37 %	40 %
< 50 %	26 %	23 %	22 %	21 %
Gj. Snitt rentebærende lånegjeld i % av brutto driftsinntekter	64 %	68 %	68 %	67 %

Tabell 15: Fordeling av kommunene ut i fra netto rentebærende lånegjeld i % av brutto driftsinntekter - utvikling fra 2009-2012, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Med den netto rentebærende lånegjeld som kommunene har så vil en økt lånerenter på 1 % poeng øke rentekostnadene med 2 mrd. kroner, noe som utgjør 0,7 % av driftsinntektene til kommunene.

Lånegjeld i % av brutto driftsinntekter	Endring i rentekostand i mill kr	Endring i % av brutto driftsinntekter	Andel av kommunene
>= 125 %	72	1,3 %	3 %
>= 100 % < 125 %	213	1,1 %	8 %
>= 75 % < 100 %	944	0,8 %	29 %
>= 50 % < 75 %	590	0,6 %	39 %
< 50 %	162	0,3 %	21 %
Totalsum	1 982	0,7 %	100 %

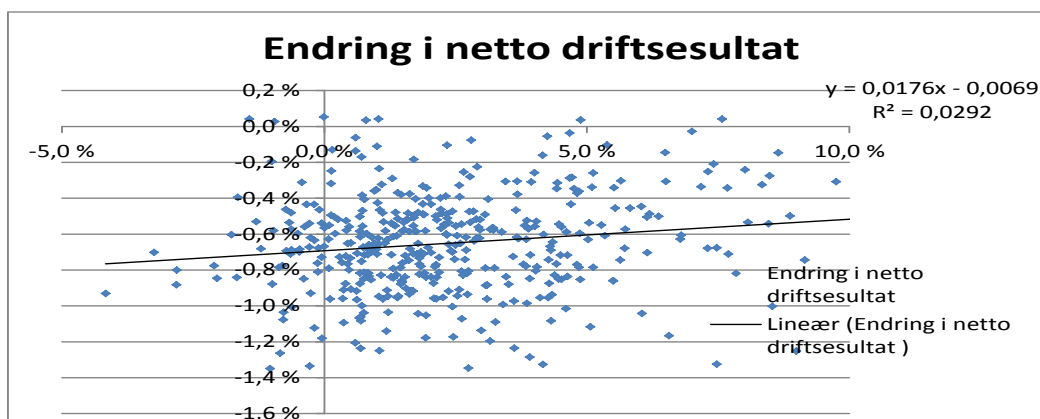
Tabell 16: Kommunene sin netto rentebærende lånegjeld i mill. kr fordelt ut i fra andel i % av brutto driftsinntekter og andel kommuner - 2012, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Tabell 16 viser at for 11 % av kommunene så er netto rentebærende lånegjeld større eller lik 100 % av brutto driftsinntekter. Det betyr at en økning i renten på 1 % poeng gir minimum en økning i rentekostnaden på 1 % i forhold til brutto driftsinntekter. Noe som igjen vil svekke netto driftsresultat tilsvarende, dersom alt annet er uendret.

Gj.snitt netto driftsresultat i %	Endring i netto driftsresultat			Andel av kommunene
	< - 0,5 %	- 1 -- 0,5 %	> -1 %	
>= 4 %	9 %	12 %	2 %	23 %
< 4 % - >= 3 %	2 %	6 %	1 %	9 %
< 3 % - >= 2 %	4 %	11 %	1 %	17 %
< 2 % - >= 1 %	5 %	15 %	1 %	22 %
< 1 %	6 %	21 %	4 %	30 %
Andel av kommunene	26 %	65 %	9 %	100 %

Tabell 17: Endring i netto driftsresultat dersom renten på lånegjelden stiger med 1 % poeng sett i forhold til oppnådd gjennomsnittlig netto driftsresultat for kommunene , kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

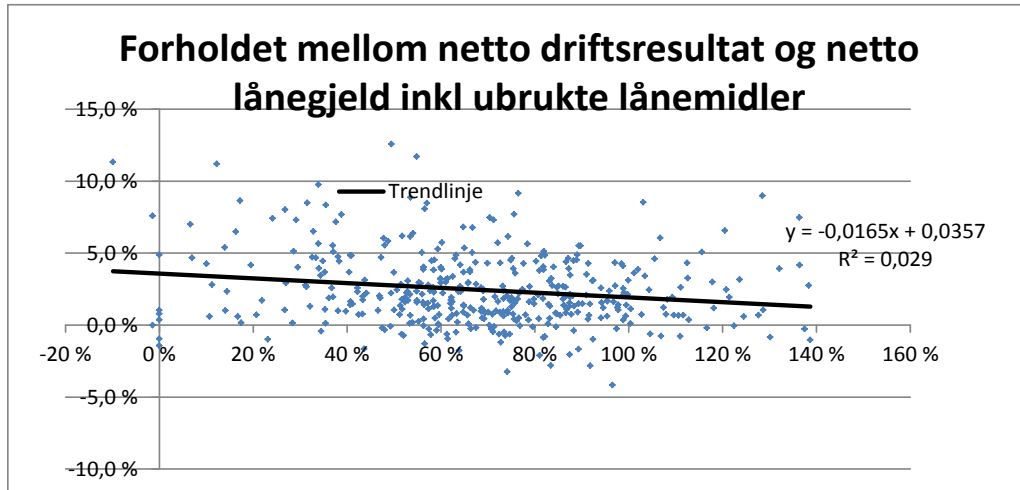
Tabell 17 viser at de kommunene som havner nede i høyre hjørne har lave netto driftsresultat og vil få en relativt stor økning i rentekostnader dersom renten stiger. De kommunene som har lave gjennomsnittlige netto driftsresultat har i utgangspunktet en stor utfordring med å få balanse i driften og enhver forverring vil da oppleves som krevende. Figur 25 viser at det er en viss tendens til at de kommunene som har lavest gjennomsnittlig netto driftsresultat vil få størst negativ effekt av en økning på 1 % poeng på netto rentebærende lånegjeld. Dette forsterker vår hypotese om «Matteus – effekt».

Figur 25: Forholdet mellom gjennomsnittlig netto driftsresultat (X-aksen) og endring i netto driftsresultat (Y-aksen) på grunn av økning i 1 % poeng på netto rentebærende lånegjeld, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

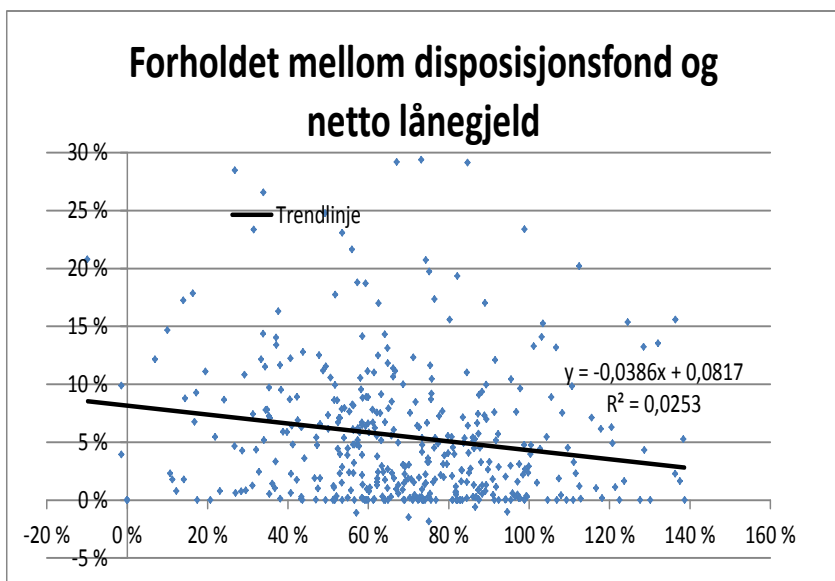
Effekten i netto driftsresultat av en renteoppgang i netto rentebærende lånegjeld illustreres i spredningsdiagram vist i Figur 25. Den rette linjen i figuren er regresjonslinjen og den positive helningen viser en sammenheng mellom gjennomsnittlig netto driftsresultat og endringer i netto driftsresultat ved en økning av renten med 1 % poeng på netto rentebærende lånegjeld. Regresjonslinjen gir oss en determinasjonskoeffisient $R^2 = 0,0292$. Den forteller oss at om lag 3 % av variasjonen mellom de to overnevnte variablene blir forklart med den

foretatt regresjon analyse. Den lave verdi av R^2 indikerer en meget svak positiv lineær relasjon mellom disse to variablene. Med andre ord spredningen rundt regresjonslinjen er nærmeste lik den totale spredningen.

Figur 26: Forholdet mellom netto driftsresultat (Y-aksen) og netto rentebærende lånegjeld (X-aksen) i % av brutto driftsinntekter for kommunene i 2012, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Når vi ser på sammenhengen mellom netto driftsresultat og netto rentebærende lånegjeld i Figur 26 viser netto driftsresultat en fallende tendens med økende lånegjeld. Den lineære trendlinjen trukket gjennom punktene gir en determinasjonskoeffisient med $R^2 = 0,029$. Den forteller at om lag 3 % av variasjonen i netto lånegjeld blir forklart med den foretatte regresjons analysen. Den lave verdien av R^2 indikerer en meget svak negativ lineær relasjon. Samtidig fremgår det av regresjonslinjen at det er betydelig variasjon rundt denne. De kommunene som har høy gjeld må nytte større deler av inntektene til å betjene renter og avdrag, det vil da være naturlig at det blir mer krevende å oppnå et tilfredsstillende netto driftsresultat.

Figur 27: Forholdet mellom disposisjonsfond (Y-aksen) og netto rentebærende lånegjeld (X-aksen) for kommunene i 2012, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Figur 27 viser en tendens til at disposisjonsfondet målt i % av brutto driftsinntekter faller med økende netto rentebærende lånegjeld, men variasjon er stor. Disposisjonsfondet sier noe om hvor robust kommunen er til å tåle en eventuell økning i rentekostnadene.

Når vi ser på Spredningsdiagram vist i Figur 27 illustrerer det sammenhengen mellom disposisjonsfond og netto rentebærende lånegjeld. Den lineære trendlinje trukket gjennom punktene gir en determinasjonskoeffisient med $R^2 = 0,0253$, det vil si at om lag 2,5 % av variasjonen i netto rentebærende lånegjeld og disposisjonsfond blir forklart med den foretatt regresjon analysen. Den lave verdien av R^2 indikerer en meget svak negativ lineær relasjon mellom disse to variablene, og denne modellen gir oss ikke noen særlig god forklaring på korrelasjon mellom disse variablene.

Tabell 18 viser hvordan en endring i netto driftsresultat blir påvirket av en økning i rentenivå på 1 % poeng på netto lånegjeld fordelt på kommunene ut i fra frie inntekter i 2012. Denne tabellen illustrerer at det er en tendens til at de kommunene med høye frie inntekter vil bli mindre negativt påvirket av en renteoppgang enn kommuner som har et lavt inntektsnivå.

Frie inntekter	Endring i netto driftsresultat			Andel av kommunene
	< - 0,5 %	- 1 - - 0,5 %	> -1 %	
Høy >= 112	10 %	14 %	1 %	25 %
Middels høy >=103 og < 112	4 %	14 %	1 %	19 %
Middels lav >= 97 og < 103	8 %	22 %	3 %	33 %
Lav < 97	4 %	14 %	4 %	22 %
Andel av kommunene	26 %	65 %	9 %	100 %

Tabell 18: Endring i netto driftsresultat som følge av en økning i 1 % poeng på netto rentebærende lånegjeld fordelt å kommunene ut i fra korrigerede frie inntekter i 2012 , kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB og KRD.

Videre har vi i Tabell 19 analysert de 175 kommunene som vi har klassifisert som mest sårbare for eventuell økning i kostnadene som følge av en økning i rentenivået. Vi har kommet frem til at en økning i rentenivået vil gi en reduksjon i netto driftsresultat i gjennomsnitt på 0,7 % poeng, noe som er likt gjennomsnittet for alle kommunene vist i Tabell 19. For 80 % av disse kommunene vil en renteøkning på 1 % poeng gi en reduksjon i netto driftsresultat på mer enn 0,5 % poeng når en kun ser på effekten av en renteøkning på netto rentebærende lånegjeld.

Endring i netto driftsresultat i % poeng	Antall kommuner	Andel	Gj.snitt effekt
- 0,5 - 0,0 %	35	20 %	-0,3 %
- 1 - - 0,5 %	120	69 %	-0,7 %
< -1 %	20	11 %	-1,1 %
Totalt	175	100 %	-0,7 %

Tabell 19: Endring i netto driftsresultat som følge av en økning i 1 % poeng på netto rentebærende lånegjeld for de «sårbare» kommunene i 2012 , kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Av Tabell 19 kan man se at for de «svake» kommunene vil ca. 80 % få sveket netto driftsresultat med mer enn 0,5 % poeng. Dette kan støtte vår hypotese om «Matteus-effekt». Ved å sammenligne Tabell 19 med Tabell 17 ser vi at for alle kommunene samlet sett så er det 74 % som vil få svekket netto driftsresultat med mer enn 0,5 % poeng.

5.2 Finansielle aktiva

I vår analyse av Finansielle aktiva, vil vi ta med bankinnskudd, sertifikater og obligasjoner som er oppført i balansen til kommunene. Av Tabell 20 går det fram at det utgjør ca. 54 mrd. kr 31.12.12. Det er om lag 18 % av brutto driftsinntekter til kommunene. Dersom rentenivå stiger med 1 % poeng så øke kommunene sine renteinntekter med 540 mill. kr. noe som utgjør 0,18 % av driftsinntektene. Det forutsetter at det ikke foreligger noen avtale om eventuell fast rente og vi ser bort ifra eventuelle kortsiktige effekter av et verdifall på obligasjonene.

År	Bankinnskudd, sertifikater og obligasjoner i mill kr	Bank-innskudd, sertifikater og obligasjoner i % av brutto driftsinntekter	Endring i netto driftsresultat dersom renta øker med 1 % poeng
2009	50 146	20 %	0,20 %
2010	52 651	20 %	0,20 %
2011	55 273	20 %	0,20 %
2012	53 942	18 %	0,18 %

Tabell 20: Bankinnskudd, sertifikater og obligasjoner i mill. kr og i % av brutto driftsinntekter for årene 2009 - 2012, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Videre i vår analyse har vi sett på hver enkelt kommune og gruppert de i forhold til bank, sertifikat og obligasjoner i prosent av brutto driftsinntekter. Det går fram av Tabell 21 at for 58 % av kommunene så utgjør innskudd i bank og obligasjoner mindre enn 20 % av brutto driftsinntekter. For denne store gruppen vil en økning i rentenivået bety lite i ekstra inntekter. Mens for 23 % av kommunene så utgjør bank og obligasjoner over 30 % av brutto driftsinntekter, for dem vil en rente økning ha større påvirkning i form av ekstra renteinntekter.

Bank, sertifikat og obligasjoner i % av brutto driftsinntekter	Bank, sertifikater og obligasjoner - andel av total	Brutto driftsinntekter andel av total	Andel av kommunene	Bank, sertifikat og obligasjoner i % av brutto driftsinntekter
<= 10 %	5 %	29 %	25 %	3 %
> 10 % og <= 20 %	27 %	33 %	33 %	15 %
> 20 % og <= 30 %	21 %	16 %	19 %	24 %
> 30 % og <= 40 %	25 %	14 %	14 %	33 %
> 40 % og <= 50 %	15 %	6 %	5 %	44 %
> 50 %	7 %	2 %	4 %	61 %
Totalsum	100 %	100 %	100 %	18 %

Tabell 21: Bankinnskudd, sertifikater og obligasjoner fordelt på kommunene ut fra andel av brutto driftsinntekter i mill. kr og i % av brutto driftsinntekter for årene 2009 - 2012, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

I Tabell 22 ser vi på effekten av en eventuell renteøkning og sammenligner det med gjennomsnittlig netto driftsresultat. Tendensen er at lave netto driftsresultat gir lave ekstra renteinntekter som følge av en renteoppgang. De kommunene som har mindre enn 1 % i gjennomsnittlig netto driftsresultat vil en stor andel (79 %) oppnå mindre eller lik 0,2 % økning i netto driftsresultat. De kommunene som oppnår mer enn 0,4 % forbedring i netto driftsresultat vil over halvparten være de kommunene som har et netto driftsresultat som er 4 % eller høyere.

Effekt av 1 % økning rente bank og obligasjoner på netto driftsresultat				
Gj.sn netto driftsresultat	<= 0,2 %	> 0,2 % - <= 0,4 %	> 0,4 %	Andel av kommunene
>= 4 %	8 %	10 %	5 %	23 %
< 4 % - >= 3 %	3 %	5 %	0 %	9 %
< 3 % - >= 2 %	9 %	6 %	2 %	17 %
< 2 % - >= 1 %	15 %	6 %	0 %	22 %
< 1 %	24 %	5 %	1 %	30 %
Andel av kommunene	58 %	33 %	9 %	100 %

Tabell 22: Endring i netto driftsresultat som følge av 1 % poeng høyere rente på bankinnskudd, sertifikater og obligasjoner fordelt på kommunene ut fra gjennomsnittlig netto driftsresultat, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Når en ser på hvilken effekt en renteoppgang gir i økte renteinntekter og sammenligner det med inntektsnivået, så viser Tabell 23 at det ikke er en entydig sammenheng. I utgangspunktet var det antatt at de kommunene som har høye inntekter ville være de som økte renteinntektene mest med en renteoppgang. Dette kommer ikke fram av resultatene.

Effekt av 1 % økning rente bank og obligasjoner på netto driftsresultat				
Frie inntekter	> 0,2 % -			Andel av kommunane
	<= 0,2 %	<= 0,4 %	> 0,4 %	
Lav < 97	11 %	9 %	4 %	25 %
Middels lav >= 97 og < 103	12 %	7 %	1 %	19 %
Middels høy >= 103 og < 112	22 %	10 %	1 %	33 %
Høy >= 112	13 %	7 %	2 %	22 %
Andel av kommunene	58 %	33 %	9 %	100 %

Tabell 23: Endring i netto driftsresultat som følge av 1 % poeng høyere rente på bankinnskudd, sertifikater og obligasjoner fordelt på kommunene ut fra korrigerte frie inntekter - 2012, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

5.3 Pensjonsutgiftene

I kapittel 4.2.4 har vi gjort rede for hvordan pensjonsutgiftene kan bli endret dersom rentenivået stiger. I vår analyse har vi beregnet at total effekten av en rente oppgang på 1 % poeng kan redusere pensjonsutgiftene med cirka 1 mrd. kr. Det er gjort med forutsetning om at effekten av en renteoppgang regnes med grunnlag i 40 % av pensjonsmidlene som er i kommunene sin balanse. Da har vi tatt høyde for en mulig negativ effekt av verdi fall på obligasjoner ved en renteoppgang. Vi mener å ha et forsiktig anslag og forventer at denne effekten vil være ganske likt fordelt på kommunene. Tabell 24 viser at forskjellene mellom kommunen er små. I den midterste kolonnen som inneholder 39 % av kommunene ligger effekten av reduserte pensjonsutgifter i et intervall mellom 0,35 % til 0,40 % poeng. Dette viser at påvirkningen for disse kommunene er ganske like, med en variasjon på 0,05 % poeng.

Hvis vi ser på virkingen av reduserte pensjonsutgifter på netto driftsresultat og sammenligner det med oppnådd netto driftsresultat. Da er det en tendens vist i Tabell 24 til at de kommunene som har lavest netto driftsresultat vil størst andel få størst positiv effekt i bedring av resultatet. På bakgrunn av dette kan en si at effekten av en renteoppgang på pensjonsutgiftene vil være til størst hjelp for de kommunene som har oppnådd lavest netto driftsresultat de siste årene.

Gj.sn netto driftsresultat	Effekt på netto driftsresultat			Andel av kommunene
	< 0,35 %	>= 0,35 % og < 0,40 %	>= 0,40 %	
>= 4 %	10 %	10 %	4 %	23 %
< 4 % - >= 3 %	3 %	5 %	1 %	9 %
< 3 % - >= 2 %	9 %	5 %	3 %	17 %
< 2 % - >= 1 %	9 %	7 %	5 %	22 %
< 1 %	9 %	12 %	9 %	30 %
Andel av kommunene	40 %	39 %	21 %	100 %

Tabell 24: Endring i netto driftsresultat i % poeng som følge av 1 % poeng høyere avkastning på pensjonsmidlene i 2012. Fordelt på kommunene ut fra oppnådd gjennomsnittlig netto driftsresultat og gruppert på effekten på netto driftsresultat. Kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

I Tabell 25 har vi vist hvordan det legges ulik vekt på pensjonsmidlene som har en renteavhengig avkastning. Vi har beregnet at kommunene har oppnådd et gjennomsnittlig netto driftsresultat på 2,4 %, dersom renten øker med 1 % poeng vil og 40 % av pensjonsmidlene få en tilsvarende økning i avkastningen vil netto driftsresultat øke med 0,4 % poeng og andelen av de kommunene som har mindre enn 1 % i netto driftsresultat vil gå ned fra 30 % til 21 %.

Gj.sn netto driftsresultat	Ulik vekt på pensjonsmidlene som har en renteavhengig avkastning - (Alt 0 - ingen endring)				
	Alt 0	40 %	50 %	60 %	70 %
>= 4 %	23 %	27 %	28 %	28 %	28 %
< 4 % - >= 3 %	9 %	10 %	11 %	12 %	13 %
< 3 % - >= 2 %	17 %	18 %	20 %	20 %	21 %
< 2 % - >= 1 %	22 %	23 %	22 %	22 %	21 %
< 1 %	30 %	21 %	19 %	18 %	17 %
Andel av kommunene	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Gj.sn netto driftsresultat	2,4 %	2,8 %	2,9 %	3,0 %	3,1 %

Tabell 25: Endring i andel kommuner i de forskjellige gruppene for netto driftsresultat avhengig av hvor stor effekt en renteendring på 1 % poeng vil ha på avkastningen til pensjonsmidlene, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Tabell 26 viser at når en ser på inntektsnivået til kommunene så er det en tendens til at de kommunene som har høyest inntektsnivå ville ha størst effekt på netto driftsresultat som følge av lavere pensjonsutgifter. Ut ifra de tallene er det ikke noe grunnlag for å si at effekten på reduserte pensjonsutgifter vil være med å redusere «inntektsforskjellene». Det ser mer ut til at tendensen er at forskjellene vil bli større men som vi har pekt på tidligere er det ingen store utslag her. Kommunene ligger tett når det gjelder endring i netto driftsresultat.

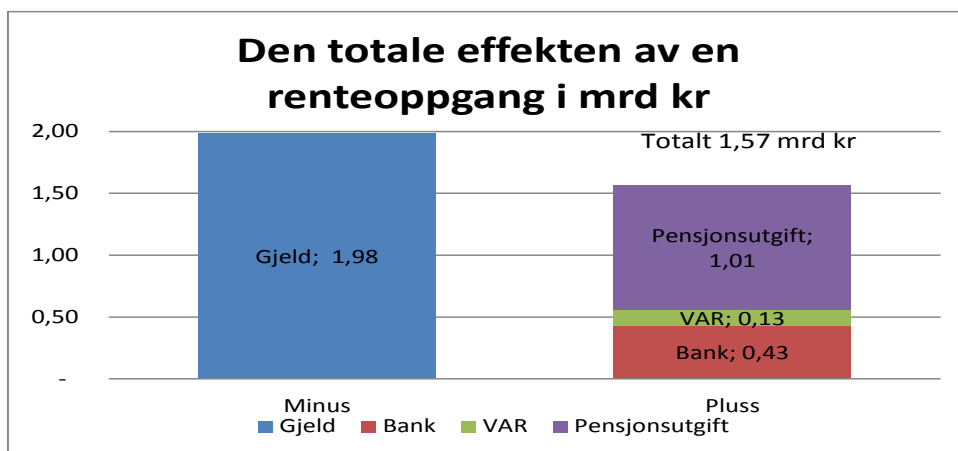
Frie inntekter	< 0,35 %	>= 0,35 %	>= 0,40 %	Andel av kommunene
		og < 0,40 %		
Lav < 97	15 %	6 %	1 %	22 %
Middels lav >= 97 og < 103	15 %	14 %	4 %	33 %
Middels høy >=103 og < 112	4 %	9 %	7 %	19 %
Høy >= 112	6 %	10 %	9 %	25 %
Andel av kommunene	40 %	39 %	21 %	100 %

Tabell 26: Endring i netto driftsresultat som følge av 1 % poeng høyere avkastning på pensjonsmidlene fordelt på kommunene ut fra korrigerte frie inntekter - 2012, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB og KRD

5.4 Selvkostområdene

Effekten av 1 % renteoppgang har vi beregnet til å kunne gi grunnlag for å kreve inn 129 mill. kr i ekstra avgifter innenfor selvkostområdene. Vi har da bare tatt med de kommunene som ikke har organisert disse tjenestene i egne selskap som for eksempel IKS, AS eller kommunale foretak. Av de 423 kommunen i vårt datasett er det 54 kommuner som ikke vil få noen effekt fra selvkostområdet som følge av en renteoppgang, dette fordi området blir driftet av et eget selskap. Det er bare i 34 kommuner at virkningen på netto driftsresultat er større enn 0,1 % poeng. Vi har derfor ikke laget noen videre analyser på kommunenivå for dette området, men utslaget vil være med i de totale beregningene som presenteres i kapittel 5.5.

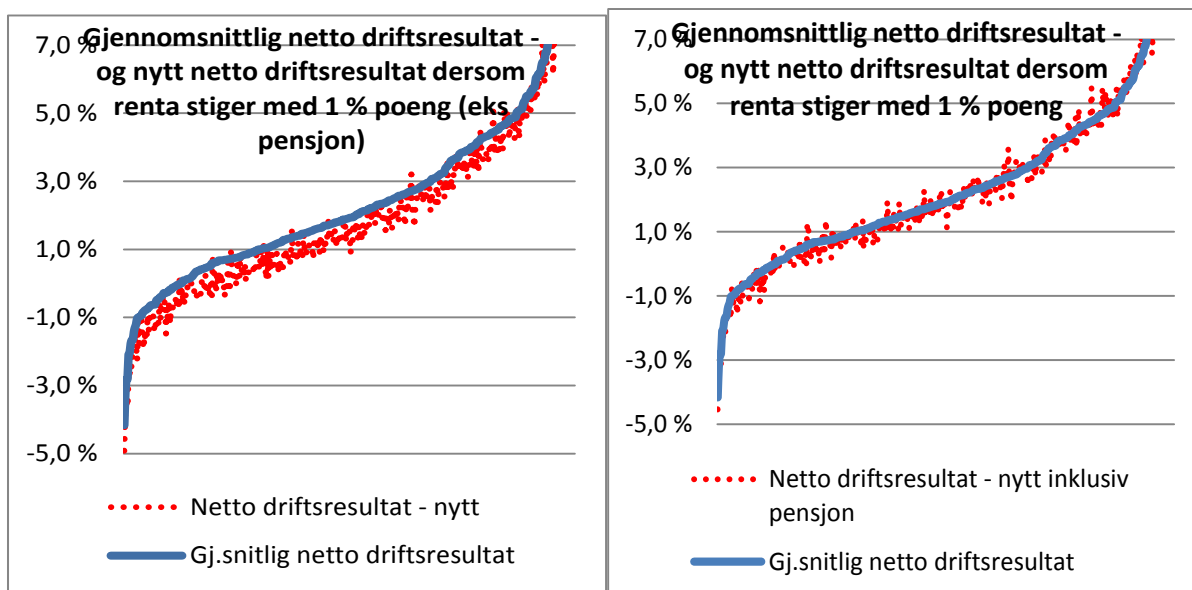
5.5 Totaleffekten

Figur 28: Endring i mrd. kr i inntekter og kostnader for kommunene dersom renten stiger med 1 % poeng - 2012, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

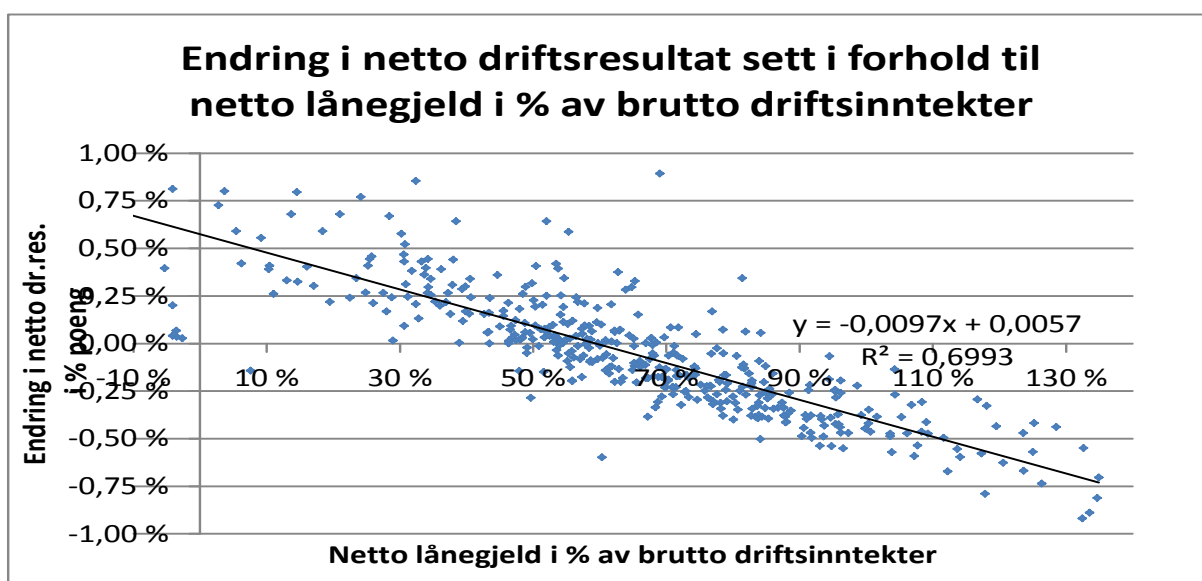
Den totale effekten av en renteoppgang på 1 % poeng er vist i Figur 28 som en stablet kolonne graf. Der går det fram at den totale økningen i netto renteutgifter vil være cirka 2 mrd. kroner. Her har vi tatt hensyn til formidlingslån og rentekompensasjon. Økte renteinntekter, inntekter fra selvkostområde (VAR) og reduserte pensjonsutgifter har vi beregnet til å være nesten 1,6 mrd. kr. Økte netto kostnader for kommunene ved en renteoppgang blir da cirka 0,4 mrd. kr. Det utgjør om lag 0,14 % av driftsinntektene til kommunene. Det betyr at netto driftsresultat i gjennomsnitt blir svekket med 0,14 % poeng. Effekten av en renteoppgang kan være forsinket i tid noe vi har pekt på tidligere i 4.2 i oppgaven, spesielt vil det gjelde for pensjon.

Når en holder pensjon utenom vil de fleste kommunene få en negativ effekt på netto driftsresultat som følge av en renteoppgang på 1 % poeng (venstre del av figuren) beregnet til 0,48 % poeng i snitt. Dersom en tar med effekten på pensjonsutgiftene så ser en av Figur 29 at en renteøkning vil gi en positiv effekt i en stor andel av kommunene (høyre del av figuren).

Figur 29: Endring i netto driftsresultat i % poeng for kommunene uten effekten (venstre) av reduserte pensjonsutgifter og med effekten (høyre) – 2012, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

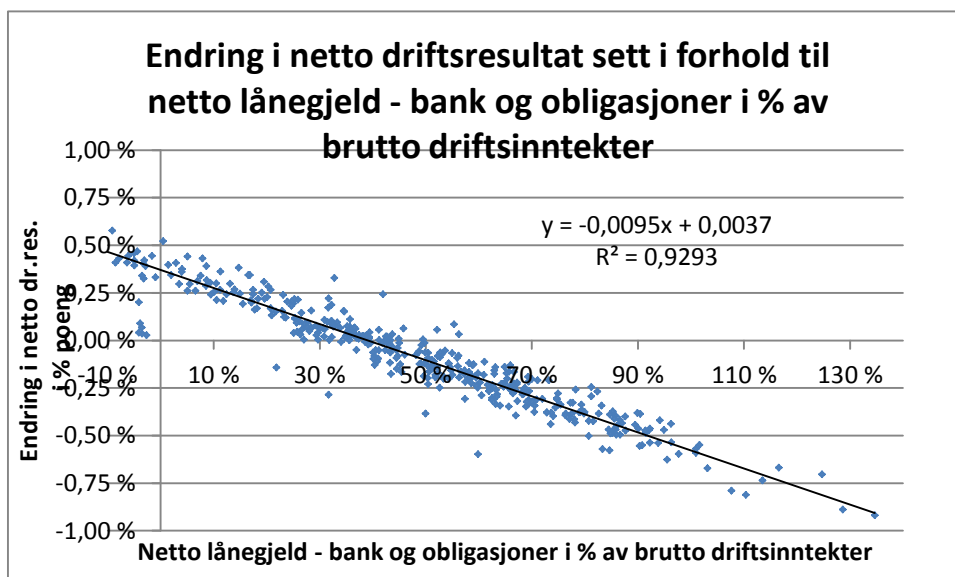
Sammenhengen mellom endring i netto driftsresultat og netto rentebærende lånegjeld er vist i Figur 30. Endringer i netto driftsresultat i % er plottet mot netto lånegjeld i % av brutto driftsinntekter. Den rette linjen i figuren er regresjonslinjen og den negative helningen viser en klar sammenheng mellom netto driftsresultat og netto rentebærende lånegjeld. Samtidig fremgår det liten variasjon rundt regresjonslinja, dette vil si at det er en ganske klar sammenheng mellom netto rentebærende lånegjeld i % av brutto driftsinntekter og den totale endringen i netto driftsresultat ved en renteoppgang på 1 % poeng.

Figur 30: Endring i netto driftsresultat i % poeng (Y-aksen) for kommunene dersom renta stiger med 1 % poeng sett i forhold til netto rentebærende lånegjeld (X-aksen), kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

I Figur 30 kan man se at, når netto lånegjeld utgjør 60 % eller mer av brutto driftsinntekter, vil de fleste kommunene få en negativ effekt av en renteoppgang. For de kommunene som har en netto rentebærende lånegjeld i intervallet mellom 40 – 70 %, vil effekten av en renteoppgang være moderat. Den lineære trendlinjen trukket gjennom punktene gir en determinasjonskoeffisient med $R^2 = 0,6993$. Den forteller at om lag 70 % av variasjonen i endringene av netto driftsresultat blir forklart i den foretatte regresjons linjen.

Dersom en i tillegg reduserer den netto rentebærende lånegjelden med bank og obligasjoner som vist Figur 31 så får en enda klarere sammenheng med endring i netto driftsresultat som følge av 1 % poeng endring i rentenivået.

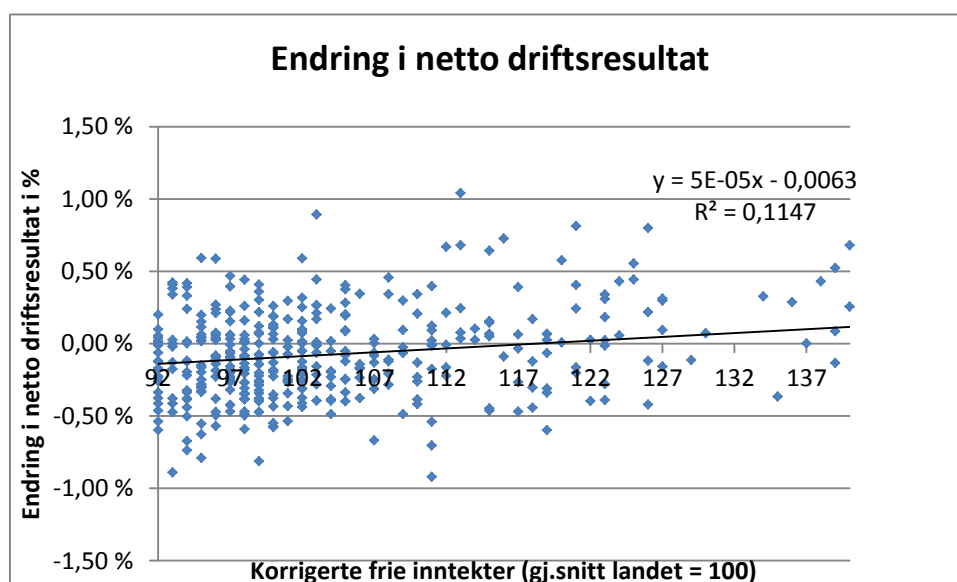
Figur 31: Endring i netto driftsresultat i % poeng (Y-aksen) for kommunene dersom renten stiger med 1 % poeng sett i forhold til netto rentebærende lånegjeld – redusert med verdien av midlene i bank, sertifikater og obligasjoner i % av brutto driftsinntekter (X-aksen), kilde bearbeidet data fra KOSTRA/SSB.

Figur 31 viser at de kommunene som har en netto rentebærende lånegjeld redusert for bank og obligasjoner som utgjør mindre enn cirka 40 % av brutto driftsinntekter, vil med stor sannsynlighet se en positiv virkning av en renteoppgang. I intervallet 30 – 50 % så vil de fleste kommunene få en ganske moderat endring i netto driftsresultat som følge av en renteoppgang. Her er $R^2 = 0,93$, noe som betyr at 93 % av variasjonen mellom disse to variablene blir forklart med den foretatt regresjon analysen. Verdien av R^2 indikerer en meget sterk negativ lineær relasjon. Det betyr at effekten av en renteoppgang vil være ganske likt fordelt mellom kommunene med om lag same nivå på netto rentebærende lånegjeld – redusert med bank og obligasjoner.

Totalt sett så vil 44 % av kommunene få en positiv effekt av en renteoppgang, mens 56 % vil få en negativ effekt av en renteoppgang. En stor gruppe av kommunene (om lag 60 %) vil effekten av en renteoppgang på netto driftsresultat være mindre enn 0, 2 % poeng, se Tabell 27.

5.5.1 Har inntektsnivået noe å si?

Vi ønsker å få belyst om det er noen sammenheng mellom korrigerede frie inntekter og endring i netto driftsresultat og som følge av en renteoppgang.

Figur 32: Endring i netto driftsresultat i % poeng dersom renten øker med 1 % poeng vs. korrigerede frie inntekter, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB og KR D.

Av Figur 32 kan man se at kommuner med lave korrigerede frie inntekter vil en større andel oppleve en negativ effekt ved en renteoppgang. Kommuner med et relativt høyt inntektsnivå vil en større andel få positiv effekt av et økt rentenivå. Denne relasjonen vises i Tabell 27. Determinasjonskoeffisient med $R^2 = 0,1147$, forteller at om lag 11,5 % av variasjonen mellom disse to variablene blir forklart med den foretatt regresjon analysen. Den lave verdien av R^2 indikerer en svak lineær relasjon mellom disse to variablene. Det kommer også frem av Figur 32. at det finnes en betydelig variasjon rundt regresjonslinjen, noe som vil si at endringer i netto driftsresultat varierer mye mellom kommuner med om lag samme nivå på korrigerede frie inntekter.

	Effekt av 1 % økning rente totalt på netto driftsresultat				Andel av kommunene
	$\geq 0,2\%$	$< 0,2\% - \geq 0,0\%$	$< 0,0\%$ og $\geq -0,3\%$	$< -0,3\%$	
Frie inntekter					
Høye > 111	7 %	10 %	5 %	3 %	25 %
Middels høye ≥ 103 og ≤ 111	2 %	5 %	9 %	4 %	19 %
Midels lav ≥ 97 og < 103	2 %	9 %	13 %	9 %	33 %
Lave - < 97	2 %	7 %	7 %	7 %	22 %
Andel av kommunene	13 %	31 %	34 %	22 %	100 %

Tabell 27: Total endring i netto driftsresultat som følge av 1 % poeng høyere rente fordelt i grupper og på grupper av kommunene ut fra korrigerte frie inntekter - 2012, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB og KRD.

5.5.2 Har tidligere oppnådd netto driftsresultat noe å si?

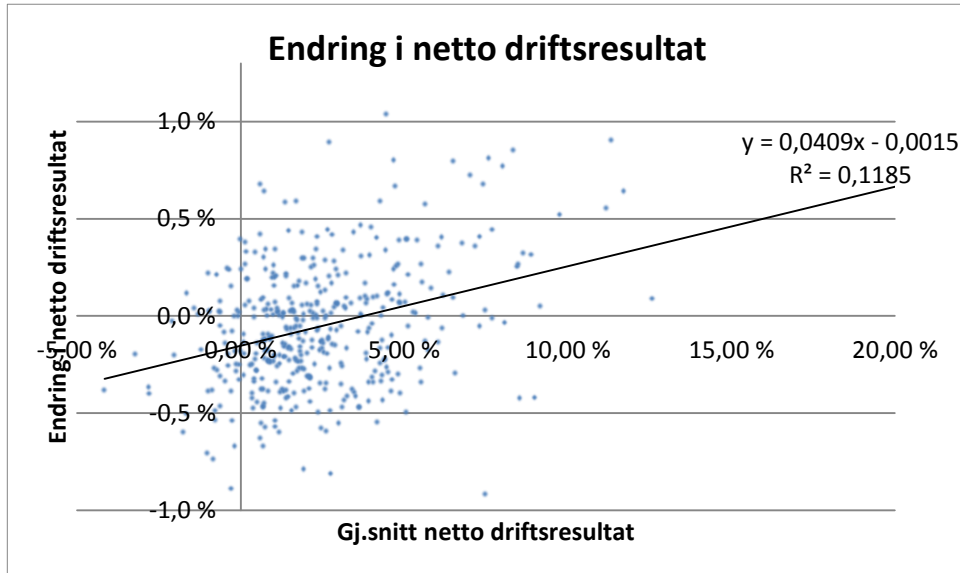
Vi ønsker å få belyst om det er noen sammenheng mellom oppnådd netto driftsresultat tidligere og effekten av en renteoppgang på kommunene sin økonomi.

	Effekt av 1 % økning rente totalt på netto driftsresultat				Andel av kommunene
	$\geq 0,2\%$	$< 0,2\% - \geq 0,0\%$	$< 0,0\%$ og $\geq -0,3\%$	$< -0,3\%$	
Gj.sn netto driftsresultat					
$\geq 4\%$	7 %	7 %	5 %	4 %	23 %
$< 4\% - \geq 3\%$	1 %	3 %	2 %	3 %	9 %
$< 3\% - \geq 2\%$	1 %	6 %	5 %	4 %	17 %
$< 2\% - \geq 1\%$	1 %	6 %	10 %	4 %	22 %
$< 1\%$	2 %	8 %	11 %	9 %	30 %
Andel av komm	13 %	31 %	34 %	22 %	100 %

Tabell 28: Total endring i netto driftsresultat som følge av 1 % poeng høyere rente fordelt i grupper og på grupper av kommunene ut fra gjennomsnittlig netto driftsresultat, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

I Tabell 28 ser man hvordan flere av de kommunene som har oppnådd et gjennomsnittlige netto driftsresultat som er større enn 3 % har en tendens til å ha en positiv effekt av et økt rentenivå. Tilsvarende er det en motsatt effekt hvor en større andel av de kommunene som har oppnådd netto driftsresultat som er lavere enn 2 %, vil oppleve en negativ økonomisk effekt av et økt rentenivå.

Når man ser på Figur 33 og Tabell 28 viser de en tendens til at endringer i netto driftsresultat øker med stigende netto driftsresultat, her er variasjonen stor. Det tilsier at mange av de kommunene som har behov for å forbedre sitt netto driftsresultat vil ha større utfordringer med dette, dersom rentenivået stiger.

Figur 33: Total endring i netto driftsresultat (Y-aksen) som følge av 1 % poeng høyere rente sett i forhold til kommunene sitt gjennomsnittlig netto driftsresultat (X-aksen), kilde bearbejdede data fra KOSTRA/SSB.

Når vi ser på Spredningsdiagram vist i Figur 27 illustrerer det sammenhengen mellom endringer i netto driftsresultat og gjennomsnitt netto driftsresultat. Den lineære trendlinje trukket gjennom punktene gir en determinasjonskoeffisient med $R^2 = 0,1185$, det vil si at om lag 11,85 % av variasjonen mellom disse to variablene blir forklart med den foretatte regresjon analysen. Den lave verdien av R^2 indikerer en svak positiv lineær relasjon mellom disse. Det kommer fram av Figur 33. at det finnes en betydelig variasjon rundt regresjonslinjen, det vil si at endringer i netto driftsresultat varierer mye mellom kommuner med om lag samme nivå på gjennomsnitt netto driftsresultat

5.5.3 Har avsatt fond noe å si?

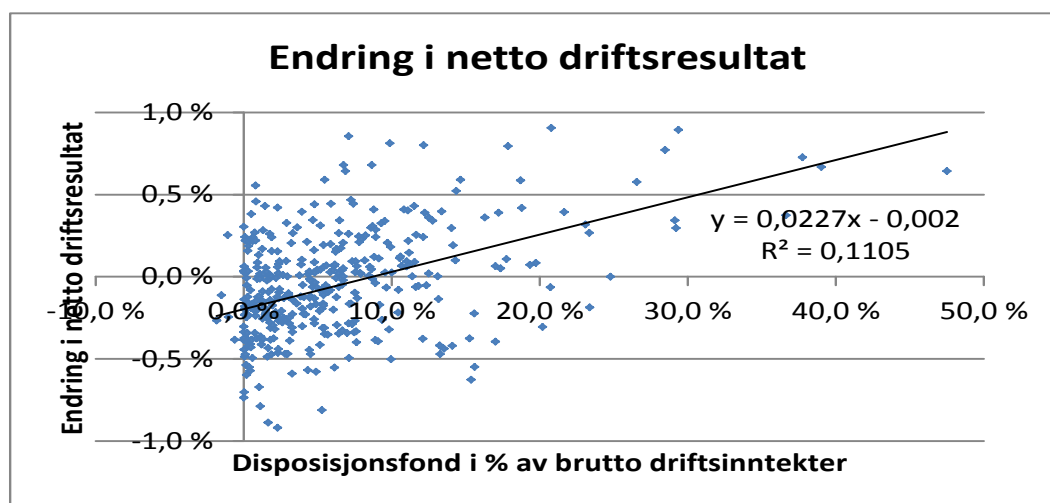
Vi ønsker å få belyst om det er noen sammenheng mellom disposisjonsfondet sin størrelse og effekten av en renteoppgang på kommunene sin økonomi.

Tabell 29 viser at det er en tendens til at et høyere disposisjonsfond tilsier at kommunen vil ha en positiv effekt av en renteoppgang, dette gjelder ikke for alle. Når vi ser på de kommunene som har et disposisjonsfond > 5 % er det en større andel av kommunene som vil ha en positiv effekt av en renteoppgang. På den andre siden og ut i fra våre funn, ser vi at de kommunene som har et relativt lavt disposisjonsfond, dvs.< 5% vil det være en større andel (cirka 2/3) av kommunene som vil ha en negativ effekt av en renteoppgang.

Disposisjonsfond i % brutto drifts-inntekter	Effekt av 1 % poeng økning rente på netto driftsresultat				Andel av kommunene
	>= 0,2 %	< 0,2 % - >= 0,0 %	< 0,0 % og >= - 0,3 %	< -0,3 %	
>= 10 %	6 %	6 %	2 %	2 %	17 %
< 10 % - >= 5 %	4 %	10 %	7 %	4 %	25 %
< 5 % - >= 1 %	1 %	8 %	15 %	7 %	31 %
< 1 %	1 %	7 %	10 %	9 %	27 %
Andel av kommunene	13 %	31 %	34 %	22 %	100 %

Tabell 29: Total endring i netto driftsresultat som følge av 1 % poeng høyere rente fordelt i grupper og på grupper av kommunene ut fra disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Effekten i netto driftsresultat ved en renteoppgang illustreres i spredningsdiagram vist i Figur 34, der regresjonslinjen og den positive hellingen viser en sammenheng mellom Total endring i netto driftsresultat og endringer i disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter ved en økning av renten med 1 prosentpoeng.

Figur 34: Total endring i netto driftsresultat (Y-aksen) som følge av 1 % poeng høyere rente sett i forhold til kommunene sitt disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter (X-aksen), kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

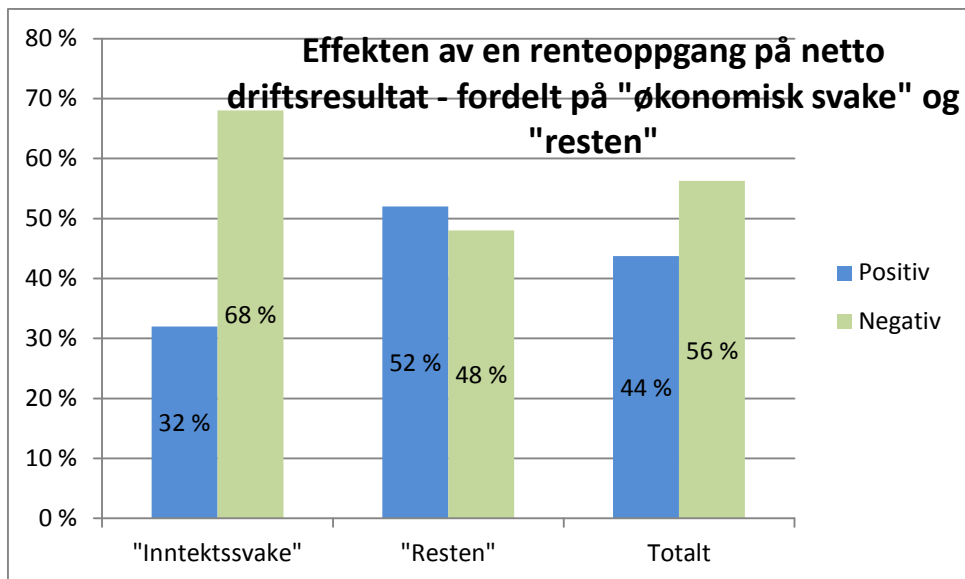
Regresjonslinjen gir oss en determinasjonskoeffisient $R^2 = 0,1105$. Den forteller at om lag 11 % av variasjonen mellom disse to variablene blir forklart med den foretatte regresjonsanalysen. I tillegg viser den positive helningen en sammenheng mellom endringen i netto driftsresultat og økonomiske rammebetingelser målt ved disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter. Det kommer fram av Figur 34. at det finnes en betydelig variasjon rundt regresjonslinjen, det vil si at endringer i netto driftsresultat varierer mye mellom kommuner med om lag samme nivå på Disposisjonsfondet.

5.5.4 Er de «svake» kommunene mer utsatt?

Av de «svake» kommunene (175) som har hatt lave netto driftsresultat og et lavt inntektsnivå, går det fram av Figur 35 at 68 % av disse kommunene vil tape på en renteoppgang. Av de resterende 248 kommunene vil 48 % tape på en renteoppgang, mens 52 % vil ha en positiv effekt. Dette viser ganske klart at av de «svake» kommunene som har et lavt inntektsnivå og svake gjennomsnittlige netto driftsresultat vil en høyere andel få en negativ effekt av en renteoppgang.

Disposisjonsfond i % brutto drifts- inntekter	Effekt av 1 % økning rente totalt på netto driftsresultat				Andel av kommunene
	$\geq 0,2\%$	$< 0,2\% -$ $\geq 0,0\%$	$< 0,0\%$ og $\geq -0,3\%$	$< -0,3\%$	
$\geq 10\%$	2 %	1 %	2 %	1 %	6 %
$< 10\% - \geq 5\%$	1 %	7 %	7 %	3 %	18 %
$< 5\% - \geq 1\%$	2 %	9 %	19 %	7 %	37 %
$< 1\%$	2 %	9 %	15 %	14 %	39 %
Andel av kommunene	6 %	26 %	43 %	25 %	100 %

Tabell 30: Total endring i netto driftsresultat som følge av 1 % poeng høyere rente fordelt i grupper og på grupper av kommunene ut fra disposisjonsfond i % av brutto driftsinntekter, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Figur 35: Total endring i netto driftsresultat på kommunene sin økonomi – positiv eller negativ – fordelt de «svake» (175) og resten og totalt, kilde bearbeide data fra KOSTRA/SSB.

Vi har sett på hvordan de «inntektssvake» kommuner er rustet med hensyn til disposisjonsfond til å takle en reduksjon i netto driftsresultat. Tabell 30 går det fram at 24 % av kommunene i denne gruppen har et disposisjonsfond som er større enn 5 % av brutto driftsinntekter. Av de kommunene som vil få redusert netto driftsresultat og har mindre enn 5 % i disposisjonsfond utgjør 55 % (96 stk.) av disse kommunene. Dette vil være sårbare kommuner som ikke har noen buffer til å takle en negativ effekt av en renteoppgang. For disse kommunene kan eventuell forsinket positive effekter på pensjonsutgiftene være vanskelig å takle. Dersom en tok vekk den positive effekten av reduserte pensjonsutgifter så ville 95 % av disse «inntektssvake» kommunene tape på en renteoppgang.

6 Analyse og tolkning av resultater

Den totale virkningen av en renteoppgang for kommunene sin økonomi er sammensatt og variasjon er stor. Noe av forklaringen til det er at kommunene sin økonomi er veldig forskjellig med hensyn til inntektsnivå, kostnadsstruktur og gjeldsnivå. Gjeldsnivået til kommunene målt i forhold til brutto driftsinntekter varierer fra nesten 0 % til opp imot 150 %. Samtidig vil noen av effektene være av mer kortvarig karakter som for eksempel obligasjoner, disse kan ha en negativ effekt på kort sikt, men på lengre sikt kan det gå over til positiv effekt. Samlet for kommunene og vurdert litt over tid, kan en renteoppgang være tilnærmet nøytral og det kan også være ting som tyder på at den kan gi en positiv effekt i den totale kommuneøkonomien på sikt.

For den enkelte kommune vil det hjelpe lite om effekten totalt sett er positiv dersom effekten i egen kommunen er negativ. Effekten av en renteoppgang kan føre til at forskjellene mellom kommunene sin økonomi vil bli større. De kommunene som har lav lånegjeld og penger i bank vil bli vinnerne. Ut i fra vår analyse har vi sett at vinnerne også gjerne er kommuner som har et relativt høyt inntektsnivå, et disposisjonsfond av en viss størrelse og netto driftsresultater som er på det nivået med TBUs anbefaling om 3 %.

Kommunene sin økonomi er svært ulik. Det gjelder i forhold til inntektsnivå, oppnådde gjennomsnittlig netto driftsresultat, disposisjonsfondet sin andel av de totale inntekter og netto lånegjeld i % av brutto driftsinntekter. Det gjør at effekten av en renteoppgang vil være svært forskjellig mellom kommunene og hvordan kommunene kan håndtere den samme effekten.

Effekten av en renteoppgang kan være lik med hensyn til endring i netto driftsresultat, men konsekvensen eller virkningen kan være ulik.

- ✚ Kommuner som har en robusthet i avsatt disposisjonsfond eller at inntektsnivået er relativt høyt, vil ha en bedre forutsetning for å kunne håndtere en negativ effekt av en renteoppgang og er ikke tvunget til å gjøre endringer for å redusere kostnadene så raskt.
- ✚ De kommunene som har relativt høye inntekter vil som oftest ha et større handlingsrom til å gjøre reduksjoner i kostnadene som gjør at de kan drive i balanse. Disse reduksjonene kan nok møte lokal motstand fra de som vil bli direkte rammet av

endringene, men sett i et overordnet perspektiv så vil disse endringene bli sett på som lite dramatiske.

Vi har kommet frem til at de kommunene som har lav netto lånegjeld vil stort sett ha en positiv effekt av en renteoppgang. Med en netto rentebærende lånegjeld som er mindre enn 60 % av brutto driftsinntekter så vil de fleste kommunene ha en positiv til svak negativ effekt av en renteoppgang. Dersom en reduserer den rentebærende gjelden med bank og obligasjoner, vil de fleste kommunene der den utgjør mindre enn 40 % av driftsinntektene ha en positiv effekt av en renteoppgang.

I denne oppgaven har vi sett på effekten av en renteoppgang på fire forskjellige område for kommunene:

- ✚ Nettorentebærende lånegjeld
- ✚ Bankinnskudd og obligasjoner
- ✚ Selvkostområde – beregning av kalkulert rentekostnad
- ✚ Pensjonsutgift

Effekten på netto rentebærende gjeld vil ved en renteoppgang gi en rask effekt i økonomien fordi det er ganske liten andel av gjelden som har en rentebinding som strekker seg veldig langt fram i tid. Tall fra KOSTRA viser at det er mindre enn 25 % av lånene som har en rentebinding over 1 år og at bare 3 % har en rentebinding som går over 5 år. Totalt sett er det grunn til å regne med at effekten av en renteoppgang vil vise seg ganske raskt i kommunenes økonomi.

På den Finansielle Aktiva ser vi at i Bankinnskudd vil effekten av en renteoppgang gi en rask positiv effekt. Vi har ikke funnet noe data som tilsier at det er noe særlig omfang av faste renter på bankinnskudd. Når det gjelder Obligasjoner kan man forvente å få en negativ effekt ved en renteoppgang, men ved fornying av obligasjoner på et senere tidspunkt vil effekten være positiv. Vi har ingen oversikt over hva som er tidslengden på obligasjonene og det gjør det vanskelig å lage noen beregning som kan gi oss mer fullverdig data. Nå utgjør obligasjonene bare 16 % av omløpsmidlene, mens bankinnskudd utgjør 68 %, slik at den eventuelle negative effekten ved obligasjoner vil være relativt begrenset. Når en ser på enkeltkommuner kan det være grunn til å være klar over at effekten over en renteoppgang kan påvirke positiv på bankinnskudd og negativ på obligasjoner som er tegnet på et tidligere tidspunkt. Hver kommune må derfor vurdere om obligasjoner blir inkludert eller ikke i

beregning av total effekten ved en rente økning. Den delen av aktiva som handler om Aksjer og andeler utgjør 16 % av omløpsmidlene. Vi har ikke vurdert om verdien på aksjene vil bli påvirket av en renteoppgang. Aksjer har i høy grad risiko knyttet til børssvingninger og uforutsette hendelser som kan påvirke aksjekursene. Dette kan man se i Figur 8 som viser Pensjons Fond Utland, i 2011 ser man en nedgang i aksje, dvs. en korreksjon på cirka 10 % som rammet aksjemarkedet, forårsaket av Tsunamien i Japan i mars 2011.

Når det gjelder selvkostområdet så har vi bare sett på det som kommunen driver direkte selv. Vi har i denne oppgaven ikke tatt med kommunene sine konserntall. Det betyr at vi har holdt utenom kommunale selskap. Dermed ble det gjennomført en ekstra kontroll slik at data for selvkostområdet var fra kommunen som selv produserer tjenesten og ikke fra et kommunalt selskap. De resultatene vi har kommet fram til her er eventuell økning i de kalkulerede kapitalkostnadene som kommunen kan ta seg ekstra betalt for. Dette kan være et viktig bidrag i enkelt kommuner, men totalt sett regner vi med at denne vil i liten grad påvirke netto driftsresultat.

De kommunale selskapene som drifter selvkostområder og som eventuelt har finansiert sine investeringer med høy grad av egenkapital, kan få økt sine netto inntekter som følge av en renteoppgang. Det skulle i teorien kunne gi grunnlag for økt «utbytte» til kommunen som eier, men usikkerheten rundt dette punkt er stort og dermed velger vi å holde det utenfor.

Det er forventet at kommunene sine pensjonsutgifter blir redusert når rentenivået stiger. Dette fordi pensjonsselskapene får sine inntekter fra avkastningen på kapitalen, i tillegg til innbetalinger fra kommunene. Meste parten av pensjonsselskapene sin kapital (cirka 70 %) er avhengig av rentenivået med hensyn til avkastningen. En stor del av dette vil være i obligasjoner som kan få en negativ utvikling på kort sikt. Dessuten er det også litt usikkerhet med hensyn til den koblingen som er opp i mot kommunene sine pensjonsmidler i balansen. I tillegg er det den effekten at pensjonskostnadene ikke er lik pensjonsutgiftene, forskjellen er premieavviket. De siste årene har en opparbeidet et premieavvik som skal kostnadsføres de neste 10 år. Var tidligere 15 år, er forslag om å redusere det ytterligere til 5 eller 7 år. Vi har på grunnlag av dette valgt å være litt forsiktig med hensyn til å beregne effekten i reduserte pensjonsutgifter og har heller valgt å bruke 40 % av pensjonsmidlene som grunnlag for å beregne reduserte pensjonsutgifter som følge av økte renteinntekter på kapitalen. Med disse

forutsetningene tatt i betraktning vil en renteøkning i 1 % bidra til cirka 1,0 mrd. i reduserte pensjonsutgifter, det vil si en forbedring i netto driftsresultat på cirka 0,4 % poeng.

Kommunene sine Skatteinntektene kan bli redusert ved en renteoppgang. Vi har valgt å ikke regne inn denne effekten fordi de totale skatteinntektene til kommunene er noe som blir bestemt av Stortinget ut i fra en målsetting og prioritering om hvor store inntekter kommune skal ha. Det kan skje en reduksjon i skatteinntektene i det året renteoppgangen skjer, men den langsiktige effekten trenger ikke å være negativ. Ut ifra det, har vi derfor ikke lagt inn noen effekt av reduserte skatteinntekter som følge av en renteoppgang.

I oppgaven har vi sett spesielt på noen økonomisk «svake» kommuner (175). De har som kjennetegn at de gjerne har et lavt inntektsnivå og lave netto driftsresultat. Dersom en ser bort i fra den positive effekten som en renteoppgang kan ha på pensjonsutgiftene så vil 95 % av disse kommunene få en negativ utvikling i økonomien med en renteoppgang. Når en tar med effekten i reduserte pensjonsutgifter så blir andelen av disse kommunene redusert til 68 % som vil tape på en renteoppgang. Når en ser på de resterende 248 kommunene, er det 48 % som vil tape på en renteoppgang. Det viser ganske tydelig at det er blant de økonomisk svake kommunene hvor størst andel vil få en negativ effekt ved en renteoppgang. Dette er kommuner som i utgangspunktet har behov for å gjøre endringer for å få en bærekraftig økonomi.

Der er to andre forhold som kan være med å gjøre endringene i økonomien ekstra vanskelig å takle:

- ✚ Fra og med 2014 kan ikke momskompensasjon fra investeringer inntektsføres i drift
- ✚ Premieavviket fra pensjonsfond som kommunene har opparbeidet over tid har blitt rimelig stort (20 mrd.) og skal kostnadsføres i årene som kommer. Det vil gi som resultat at pensjonskostnadene vil holde seg på et rimelig høyt nivå selv om pensjonsutgiftene skulle gå ned ved en renteoppgang.

MVA kompensasjon fra investering har utgjort cirka 60 % av netto driftsresultat når en ser på årene fra og med 2010 til og med 2012. Dersom kravet til 3 % netto driftsresultat skal opprettholdes må kommunene redusere sine kostnader betydelig. Det kan bli ekstra krevende for de kommunene som får en negativ effekt av en renteoppgang.

Rent regnskapsteknisk så har disse to forholdene vært omdiskutert om de har en god faglig begrunnelse og en ser at nå blir reglementet endret. Men resultatet er at kommunene har fått insitament som ikke ivaretar de krav som en har til generasjonsprinsippet. MVA kompensasjon er den som har gitt klareste effekt ved at kommunene har fått økt sitt netto driftsresultat ved å øke investeringene og at det også kunne være lånefinansiert.

Premieavvik ble innført for å gi kommunene jevnere pensjonskostnader. Det som kan skje nå ved en renteoppgang er at kommunene får økte rentekostnader og at pensjonskostnadene holder seg høye da det akkumulert premieavviket må kostnadsføres. Dessuten kan det også være at en renteoppgang gir litt forsinket effekt i avkastningen på pensjonsmidlene slik vi har pekt på tidligere i oppgave. Så dersom en skulle få en relativ rask renteoppgang så kan det være lite gunstig for kommunene. Det som en bør håpe på er at renteoppgangen skjer gradvis og jevnt over flere år, slik at en slipper store og raske endringer i økonomien.

7 Konklusjon

En renteoppgang vil kunne gi både negative og positive følger for kommunene sin økonomi. Samlet sett så er det mye som tyder på at en økning i rentenivået vil være omtrent nøytralt for kommuneøkonomien. Det som gjør at de enkelte kommuner ikke kan være nøytral til en renteendring er at effekten av en renteøkning kan gi relativt store utslag i den enkelte kommune, enten positive eller negative. For de kommunene som har en netto rentebærende lånegjeld redusert med bankinnskudd og obligasjoner som utgjør mindre enn 40 % av brutto driftsinntekter vil med stor sannsynlighet ha en positiv effekt av en renteoppgang. Grunnen til at disse kommunene kommer positivt ut er at reduserte pensjonsutgifter og økte inntekter på VAR området som følge av en renteoppgang, vil være større enn de netto rentekostnadene som kommune har. For disse kommunene vil en renteoppgang være med å styrke formuesbevaring og gjøre de mer økonomisk bærekraftige.

De kommunene som har hatt svake netto driftsresultat og har et relativt lavt inntektsnivå (175 kommuner) vil 2/3 få en negativ effekt av en renteoppgang. Dette er kommuner som i utgangspunktet burde redusert sine kostnader for å få en bærekraftig økonomi på sikt. Et annet kjennetegn er at en stor del av disse kommunene har liten buffer i form av disposisjonsfond. For disse kommunene kan derfor selv mindre økonomiske effekter av en renteoppgang bli oppfattet som relativt krevende. For resten av kommunene (248) er bilde at omtrent 50 % vil ha en negativ effekt av en renteoppgang. Disse kommunene vil ha et bedre økonomisk fundament til å håndtere de økte kostnadene enn kommunene med svak netto driftsresultat. Det er derfor grunn til å anta at en stor del av de kommunene som sliter økonomisk i dag vil få forverret sin situasjon ved en renteoppgang. De vil forverre sin evne til formuesbevaring og økonomiske bærekraftighet. Disse kommunene bør benytte det lave rentenivået til å skaffe seg en økonomisk buffer eller få redusert netto rentebærende lånegjeld. Mens en stor andel av de kommunene som har en god økonomi vil nyte godt av en renteoppgang. Forskjellene mellom kommunene kan dermed bli større og vi får den såkalte Matteus effekten.

Vår anbefaling til kommunene er at de bør gjøre en finansiell analyse av sin kommune. Den bør gi et grunnlag for å kunne vurdere hvordan økonomien vil endre seg ved en renteoppgang. Ut i fra analysen bør det så gjøres vurderinger om hvilke tiltak en bør sette i gang. Et tiltak som kan være aktuelt er å sikre lånerenten, dette bør bare gjøres av de som har behov for det

fordi en slik sikring har som regel en kostnad. Det må også tas hensyn til at noen av effektene av en renteoppgang kan være forskjellige ut i fra hvilket tidsperspektiv en har. En renteoppgang kan også gi reduserte skatteinntekter for kommunene på kort sikt.

Disse kommunene bør således utnytte det lave rentenivået til å forbedre økonomien, slik at de står bedre rustet til å takle konsekvensene av en renteoppgang. En ser med all tydelighet at det er de økonomisk svake kommunene som vil tape på en renteoppgang og forskjellene i kommunene sin økonomi kan bli større.

Vi føler at pensjonsområdet er noe som burde vært sett mer på for å få til gode modeller på hvordan en renteendring vil påvirke kommunene sin økonomi.

Det ville vært av interesse å få kartlagt hvilke kommuner som i dag har sikret seg med fast rente på lånegjelden og fått vurdert om det er de kommunene som har behov for det ut i fra et faglig ståsted. Dette kan være et område det vil være interessant å gå videre med i et nytt forskningsprosjekt for å få klarlagt om rentesikring som er benyttet bygger på et godt nok faglig grunnlag.

8 Litteraturliste

Bok

Bodie, Z., Kane, A., & Alan, M. (2009). *Investments*. New York, USA: McGraw-Hill Irwin

Hagen, T. P., & Sørensen, R. J. (2006): *Kommunal organisering. Effektivitet, styring og demokrati*. Oslo., Universitetsforlaget AS.

Handegård B. H. (2010) *Regresjonsanalyse*, Martinussen M.(Red), Arai D., Friborg O., Hagtvet K. A., Jacobsen B. K., Lie S. & Morch W. T. (2010): *Kvantitativ forskningsmetodologi i samfunns- og helsefag*. Bergen. Fagbokforlaget

Hellevik O. (2002): *Forskningsmetode i sosiologi og statistikk* (7. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.

Holme, I. M., & Bernt K. S. (1996): *Metodevalg og metodebruk*. 3. utgave, Oslo: Tano.

Johannessen, A., Tufte, P. A., & Kristoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt

Jørgensen J. P. (Red.). (2012): *Kommunalfinans – en veileder for kommunale ledere og politikere*, Fredrikstad. NKK Kommunaløkonomiske forslag.

Levine D. M, Stephan D. F., Krehbiel C. T., Berenson M. L. (2008): *Statistics for Managers using Microsoft Excel, Fifth Edition, Pearson International Edition, Pearson Education*

Robinson M. (1998): *Accrual accounting and the efficiency of the core public sector*. *Financial accountability & Management*, 14 (1) February, 1998,0267-4424. Blacwell Publisher Ltd.

Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A. (2009): *Research methods for business students*. (fifth edition), England: Pearson Education Limited.

Solerød H & Gundersen [F. \(1996\):](#)*Tall i tid og rom : kvantitative metoder for geografer og samfunnsplanleggere.* Otta, TANO A.S. (Boken finnes også digital i følgende link:
<http://www.nb.no/nbsok/nb/510f21330af03f1b7982b841aa16a184.nbdigital;jsessionid=1C74EC0FB8DB6BAA969F899E423A629D.nbdigital3?lang=no#37>; Tano)

Sunde Ø. (2006): *Kommuneregnskapet*. 5. utgave, Moss: NKK Kommunaløkonomisk Forlag.

Internett

AF Kommunepartner – *et kompetansesenter for kommunal finansforvaltning, Ord og Uttrykk*,
<http://www.kommunepartner.no/> (hentet 10.02. 2014).

Befring, Edvard: *"Kvantitativ metode"* (2013). De nasjonale forskningsetiske komiteene.
<http://www.etikkom.no/FBIB/Introduksjon/Metoder-og-tilnarminger/Kvantitativ-metode/>
(hentet 10.02. 2014).

Dagens Naringsliv(DN) (2010): *Kommunenes gjeld rett til vær*.
<http://www.dn.no/forsiden/politikkSamfunn/article1825211.ece> (hentet 29.12.2013)

Eriksen, John (19.9.2013) Normal rente kan doble kommunekostnader http://kommunal-rapport.no/artikkel/normal_rente_kan_doble_kommunenes_kostnader (hentet 29.01.2014)

Finansdepartementet (2013): Brev- Maksimale beregningsrenten i Livforsikring fra 1. januar 2014, Brev 28.06.2013 til Finanstilsynet
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/andre/brev/utvalgte-brev/2013/maksimal-beregningsrente-i-livsforsikrin.html?id=731913> (hentet 29.01.2014)

Finanstilsynet (2013): Høring-Maksimal beregningsrente i livsforsikring etter 1. januar 2014. Brev av (26.04.2013),
http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Aktuelt_vedlegg/2013/2_kvartal/Horing_Maksimal_beregningsrente_i_livsforsikring_etter_1_januar_2014_brev_til_horingsinstanser_datert_26_april_2013.pdf (hentet 28.02.2014)

Finanstilsynet (2012): Høring-Maksimal beregningsrente i livsforsikring etter 1. januar 2013. Brev av (04.06.2012),

http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Aktuelt_vedlegg/2012/2_kvartal/Brev_til_hoeringsinstanser_datert_4_juni_2012.pdf (hentet 28.02.2014)

Finanstilsynet (2010): Høring-Maksimal beregningsrente i livsforsikring etter 1. januar 2011.

http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/H%C3%B8ringer_vedlegg/2010/Maksimal%20beregningrente%20i%20livsforsikring%20etter%201.%20januar%202011.pdf (hentet 28.02.2014)

Finanstilsynet (2010): Finanstilsynet har besluttet å sette ned beregningsrenten i livsforsikring, (pressemelding 32/2010, 30.08.2010)

http://www.finanstilsynet.no/no/Artikkelarkiv/Pressemeldinger/2010/3_kvartal/Finanstilsynet-har-besluttet-a-sette-ned-beregningrente-i-livsforsikring/ (hentet 28.02.2014)

Foreningen for god kommunal regnskapsskikk (GKRS) Foreningen for God Kommunal Regnskapsskikk(2005a); *Notat- Regnskapsmessige problemstillinger knyttet til momskompensasjon*; (Kristiansand 3. februar 2005)

http://gkrs.no/edokumenter/Notater/notat_momskompensasjon.pdf (hentet 11.12.2013)

Foreningen for god kommunal regnskapsskikk (GKRS): KRS 1 (2005b); *Klassifisering av anleggsmidler og omløpsmidler, Langsiktig gjeld og kortsiktig gjeld*, (Fastsatt som KRS av styret i Foreningen GKRS (23.06.2005))

<http://www.gkrs.no/index.php/component/content/article/19-kommunal-regnskapstandard/kommunal-regnskapstandard/1-krs-1-klassifisering-av-anleggsmidler-omlopsmidler-langsiktig-og-kortsiktig-gjeld> (hentet 11.02.2014)

Foreningen for god kommunal regnskapsskikk (GKRS):, (juni, 2010): Kommuneregnskapet Rammeverk og grunnleggende prinsipper,

http://www.gkrs.no/edokumenter/rammeverk/Notat_HU_Rammeverk_styrevedtatt_100622.pdf , (hentet 02.01.2014)

Foreningen for god kommunal regnskapsskikk (GKRS), (Desember, 2011) :
Kommuneregnskapet Rammeverk og grunnleggende prinsipper,
http://www.gkrs.no/edokumenter/rammeverk/Notat_Rammeverk_fastsatt_111215.pdf (hentet 02.01.2014)

Foreningen for god kommunal regnskapsskikk (GKRS), Kommuneregnskapet Rammeverk og grunnleggende prinsipper,
http://www.gkrs.no/edokumenter/rammeverk/Notat_Rammeverk_fastsatt_111215.pdf , (hentet 02.01.2014)

Grønmo S (2012): *Samfunnsvitenskapelige metoder, Kapittel 12* (powerpoint presentasjon) FagBokforlag, <http://fagbokforlaget.no/boker/sv-metode/download/Presentasjon%20kapittel%2012.ppt> (hentet 10.02. 2014).

Hjelmbrekke, S. & Aastvedt, A (2011): *Praktisering av sjølvkostprinsippet i kommunane*: Telemark Forskning TF-rapport nr. 288
http://www.regjeringen.no/upload/KRD/Vedlegg/KOMM/Rapporter/praktisering_av_sjolvkostprinsippet_i_kommunane.pdf (hentet 31.05.2013)

Husbanken (05.2010): *HB 7.B.8 - Retningslinjer om kompensasjon for utgifter til renter til investeringer i skoleanlegg fra Husbanken*, [http://regelverk.husbanken.no/regelvrk/hb-nr.nsf/EAC1E60DDEF9AA3FC125783E0043F6A2/\\$FILE/7b8.pdf](http://regelverk.husbanken.no/regelvrk/hb-nr.nsf/EAC1E60DDEF9AA3FC125783E0043F6A2/$FILE/7b8.pdf) (hentet 4.01.2014)

Husbanken (2013) Tredje kvartalsrapport ,
<http://www.husbanken.no/~media/Statistikk/Husbanken3kvartalsrapport2013.ashx> , (hentet 14.01.2014)

Kittelsen, S. (2011): *Renter og kommuneøkonomi- Myter og fakta om rentenes virkning*.
<http://www.regjeringen.no/upload/KRD/Vedlegg/KOMM/TBU/2011/Kittelsen.pdf> (hentet 29.12.2013)

Klassekampen (2011): *Advarer mot gjeldsbombe*.
<http://www.klassekampen.no/59194/article/item/null/advarer-mot-gjeldsbombe> (hentet 29.12.2013)

Kommunalbanken Norge (KBN) (2013): *KBNdialog(3/2013):Budsjettrenter 2014-2017*, Børge Daviknes http://www.kommunalbanken.no/media/95222/kbndialog_0313_web.pdf , , KBNdialog publisert 24.sept 2013, (hentet 02.01.2014)

Kommunal og moderniseringsdepartement(KMD)(2013), *reduksjon i amortiseringstiden for premieavvik*, Brev (23.09.2013)
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/Dokument/Hoyringar/Hoyringsdokument/2013/horing---reduksjon-i-amortiseringstiden-/horingsbrev.html?id=735983> (hentet 27.1.2014)

Kommunal og moderniseringsdepartement(KMD)(2014), *Kap. 582 Rentekompensasjon for skole- og svømmeanlegg og kirkebygg*:<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/regpubl/prop/2013-2014/prop-1-s-20132014-/10/3.html?id=740187> (hentet 27.1.2014)

Kommunal og regional departement (KRD)(2003), Kommunalavdelingen H-2140, (2003): *Retningslinje for beregning av selvkost for kommunale betalingstjeneste*,
<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/krd/bro/2003/0001/ddd/pdfv/168723-h2140.pdf>
(hentet 28.09. 2013).

Kommunal og regional departement (KRD) : *Definisjonskatalog*
www.regjeringen.no/upload/kilde/krd/rus/.../164957-vedlegg_8.doc (hentet 02.02.2014)

Kommunal og regional departement (KRD) (2006): *Kommuneregnskapet- Effektiv ressursbruk og formuesbevaring*- Publisert, juni 2006
http://www.regjeringen.no/upload/kilde/krd/rap/2006/0021/ddd/pdfv/288827-rapport_-kommuneregnskapet_-effektiv_ressursbruk_og_formuesbevaring.pdf (hentet 31.01.2014)

Kommunal og regional departement(KRD)(2013) TBU rapport, (nov. 2013): *Rapport fra Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi(TBU), november 2013*.
http://www.regjeringen.no/upload/KRD/KOMM/TBU_Rapport_des2013_ny.pdf (hentet 30.12.2013)

Kommunal og regional departement(KRD)(2013) Høring – reduksjon i amortiseringstiden for premieavvik, 23.09.13

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/hoeringer/hoeringsdok/2013/horing---reduksjon-i-amortiseringstiden-/horingsbrev.html?id=735983> (hentet 04.03.2014)

Kommunal og regional departement(KRD)(2013): *Kommuneproposisjon Prop 146 S (2012 – 2013)*

<http://www.regjeringen.no/pages/38323308/PDFS/PRP201220130146000DDDPDFS.pdf>
(hentet 27.12.2013)

KOSTRA publisering (2013): *Veiledning til bruker*, (17.06.2013),

<http://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/attachment/123579?ts=13f42573578> (hentet 27.12.2013)

Lie Kjetil, Mauland Helge og Aastvedt Ailin (2005): *Formuesbevaring, kapitalkostnader og resultatbegreper*, <http://www.tmforsk.no/publikasjoner/filer/1075.pdf> Telemarksforskning - Bø Rapport nr. 219 2005 (hentet 02.01.2013)

Nordlys (2013): *Kommunenes gjeld rett til værs*.

[http://www.nordlys.no/nyheter/article6826938.ece_\(hentet_29.12.2013\)](http://www.nordlys.no/nyheter/article6826938.ece_(hentet_29.12.2013))

Norges Bank NB: (juni,2012): *Pengepolitisk rapport 2/12*. http://www.norges-bank.no/pages/89426/PPR_2_12.pdf

http://www.norges-bank.no/pages/89426/PPR_2_12.pdf
(hentet 02.02.2014)

Norges Bank NB: (juni,2013): *Pengepolitisk rapport 2/13*. <http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/publikasjoner/pengepolitisk-rapport/ppr-2-13/>

<http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/publikasjoner/pengepolitisk-rapport/ppr-2-13/> (hentet 30.09.2013)

Norges Bank NB: (januar, 2014): *Endringer i styringsrenten*. <http://www.norges-bank.no/no/prisstabilitet/rentemoter/styringsrenten/oversikt-endringer-i-styringsrenten/>

<http://www.norges-bank.no/no/prisstabilitet/rentemoter/styringsrenten/oversikt-endringer-i-styringsrenten/> (hentet 30.01.2014)

Norges Bank Investment Management (NBIM) (2013): *Statens Pensjonsfond Utland*, årsrapport http://www.nbim.no/globalassets/reports/2013/annual-report/arsrapport_2013.pdf (hentet 30.01.2014)

Norges Bank Investment Management(NBIM): *Ord og uttrykk* <http://www.nbim.no/no/om-oss/ord-og-uttrykk/> (hentet 29.12.2013)

Norges Fondsmeglerforbund (2012): *Informasjon til kunder om egenskaper og risiko knyttet til finansielle instrumenter*, hentet fra:

<http://www.arcticsec.no/documents/4%20-%20Informasjonsnotat%20aksjer.pdf> (hentet 31.03.2014)

Norges Kemner- og kommuneøkonomers forbund(NKKF): *Høringsuttale – Reduksjon i amortiseringstiden for premieavvik*, 14.11.2013

http://nkkf.no/edokumenter/horinger/reduksjon_i_amortiseringstiden_for_premieavvik.pdf?6b6e8 (hentet 04.04.14)

Norsk Offentlig Utredning NOU(2009:16), *Globale miljøutfordringer – norsk politikk – Om bærekraftig utvikling-*, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2009/nou-2009-16/3.html?id=576346> (hentet 02.01.2014)

Norsk Offentlig Utredning (NOU 2011:1): *Bedre rustet mot finanskriser, Kriseforløpet internasjonalt 2007 – 2010* <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2011/nou-2011-1/2/1.html?id=631156> (hentet 31.01.2014)

Solerød H & Gundersen F. (1996): *Tall i tid og rom : kvantitative metoder for geografer og samfunnsplanleggere*.<http://www.nb.no/nbsok/nb/510f21330af03f1b7982b841aa16a184.nbdigital;jsessionid=1C74EC0FB8DB6BAA969F899E423A629D.nbdigital3?lang=no#37>; Otta, TANO A.S.

Statistisk Sentralbyrå(SSB) Statistikkbanken: *Excel fil med Kommuneregnskapsdata for perioden 2003-2012* <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/saveselections.asp> (hentet 31.01.2014)

Statistisk Sentralbyrå(SSB) (2014): Statistikkbanken: *Tabell med Offentlig forvaltning – inntekter, utgifter, overskudd, Kommunes underskudd, påløpte verdier i Millioner KR, for perioden 2009-2013* <http://www.ssb.no/offentlig-sektor/statistikker/offinnut/aar/2014-02-21?fane=tabell&sort=nummer&tabell=164392>perioden 2009-2013 hentet(21.02.2014)

Informasjon til kunder om egenskaper og risiko knyttet til finansielle instrumenter <http://www.arcticsec.no/documents/4%20-%20Informasjonsnotat%20aksjer.pdf> (hentet 31.03.2014)

Lovsamling

Lovdata FOR 2009-04-03 nr. 422, *forskrift om kompensasjons for utgifter til renter til investeringer for istandsetting av kirker og kirkeinventar fra Husbanken,* [http://regelverk.husbanken.no/regelvrk/hb-nr.nsf/75C2F26A34FEED9BC1256FF10032294E/\\$FILE/8a11.pdf](http://regelverk.husbanken.no/regelvrk/hb-nr.nsf/75C2F26A34FEED9BC1256FF10032294E/$FILE/8a11.pdf) (hentet 30.12.2013)

Lovdata FOR 2009-12-17 nr. 1724, *forskrift om kompensasjons for utgifter til renter til investeringer i skole- og svømmeanlegg fra Husbanken,* <http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20091217-1724.html> (hentet 30.12.2013)

Lovdata, Kommuneloven(Koml.): Lov om kommuner og fylkeskommuner: fra 01.01.1993, med siste endring fra: LOV-2013-02-08-7 fra 01.01.2014, LOV-2013-05-24-20. Http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-09-25-107#KAPITTEL_12 (hentet 31.10.2013)

Kilde KOSTRA/SSB

Kommune	Netto driftsresultat i % av brutto driftsinntekter				I % av brutto driftsinntekter		
	2010	2011	2012	Gj.sn 2010 - 2012	Disposisjonsfond	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner
0101 Halden	-0,8 %	-8,1 %	-3,7 %	-4,2 %	0,3 %	93,2 %	3,2 %
0104 Moss	1,8 %	1,6 %	-0,5 %	1,0 %	1,8 %	11,1 %	6,0 %
0105 Sarpsborg	2,9 %	0,4 %	1,3 %	1,5 %	5,7 %	83,9 %	33,5 %
0106 Fredrikstad	-0,5 %	2,0 %	2,9 %	1,5 %	1,3 %	86,0 %	23,0 %
0111 Hvaler	8,4 %	-3,8 %	0,8 %	1,8 %	5,5 %	76,8 %	23,1 %
0118 Aremark	0,7 %	-7,9 %	2,2 %	-1,7 %	0,0 %	39,5 %	14,2 %
0119 Marker	2,6 %	0,2 %	-0,6 %	0,7 %	0,9 %	55,6 %	6,7 %
0121 Rømskog	4,7 %	5,5 %	4,0 %	4,7 %	39,0 %	28,4 %	57,8 %
0122 Trøgstad	3,5 %	1,4 %	8,4 %	4,4 %	9,5 %	34,6 %	38,2 %
0123 Spydeberg	1,3 %	1,2 %	3,1 %	1,8 %	4,2 %	70,0 %	19,5 %
0124 Askim	2,4 %	3,5 %	10,6 %	5,5 %	7,0 %	86,1 %	22,1 %
0125 Eidsberg	-0,1 %	1,3 %	3,2 %	1,5 %	4,0 %	76,1 %	17,5 %
0127 Skiptvet	1,7 %	1,4 %	3,9 %	2,3 %	8,8 %	10,4 %	16,8 %
0128 Rakkestad	1,8 %	1,6 %	1,0 %	1,5 %	3,3 %	86,8 %	11,3 %
0135 Råde	0,8 %	2,0 %	3,1 %	2,0 %	0,4 %	67,5 %	27,2 %
0136 Rygge	0,7 %	-1,3 %	0,1 %	-0,2 %	0,6 %	63,5 %	11,6 %
0137 Våler (Østf.)	-1,8 %	-0,8 %	0,6 %	-0,7 %	5,8 %	53,6 %	24,2 %
0138 Hobøl	-0,3 %	0,0 %	0,6 %	0,1 %	0,0 %	55,1 %	10,6 %
0211 Vestby	2,3 %	5,5 %	5,2 %	4,3 %	20,2 %	108,4 %	51,0 %
0213 Ski	2,4 %	4,3 %	6,2 %	4,3 %	7,6 %	87,5 %	24,3 %
0214 Ås	2,5 %	0,9 %	3,4 %	2,3 %	2,7 %	95,3 %	42,7 %
0215 Frogn	2,4 %	2,4 %	3,0 %	2,6 %	6,4 %	80,7 %	15,1 %
0216 Nesodden	5,8 %	6,1 %	2,6 %	4,8 %	3,9 %	77,0 %	14,5 %
0217 Oppegård	2,9 %	5,6 %	5,1 %	4,5 %	7,3 %	85,2 %	24,7 %
0219 Bærum	2,1 %	5,3 %	6,5 %	4,6 %	19,7 %	71,8 %	44,7 %
0220 Asker	7,5 %	2,6 %	4,5 %	4,9 %	17,0 %	85,4 %	18,3 %
0221 Aurskog-Høland	0,1 %	-0,2 %	3,2 %	1,0 %	0,0 %	-4,1 %	0,0 %
0226 Sørums	0,9 %	-3,7 %	2,8 %	0,0 %	3,9 %	-5,3 %	7,7 %
0227 Fet	3,5 %	3,3 %	2,2 %	3,0 %	6,1 %	113,7 %	23,3 %
0228 Rælingen	0,9 %	3,2 %	2,3 %	2,1 %	2,3 %	96,1 %	22,6 %
0229 Enebakk	-0,9 %	4,6 %	2,0 %	1,9 %	4,5 %	81,7 %	41,3 %
0230 Lørenskog	5,7 %	3,4 %	-0,8 %	2,7 %	5,3 %	134,7 %	24,4 %
0231 Skedsmo	2,4 %	4,9 %	2,3 %	3,2 %	6,6 %	56,4 %	31,3 %
0233 Nittedal	5,5 %	5,4 %	1,9 %	4,3 %	14,7 %	5,4 %	34,1 %
0234 Gjerdrum	6,1 %	-0,9 %	2,5 %	2,5 %	23,4 %	94,4 %	44,8 %
0235 Ullensaker	0,7 %	1,3 %	3,8 %	1,9 %	1,1 %	117,8 %	10,2 %
0236 Nes (Ak.)	6,8 %	5,0 %	4,0 %	5,3 %	6,4 %	55,0 %	17,0 %
0237 Eidsvoll	4,4 %	-0,8 %	1,2 %	1,6 %	12,5 %	58,6 %	27,8 %
0238 Nannestad	3,7 %	3,2 %	3,3 %	3,4 %	15,2 %	99,3 %	28,8 %
0239 Hurdal	5,2 %	6,3 %	7,6 %	6,4 %	8,0 %	50,1 %	30,0 %
0402 Kongsvinger	0,6 %	1,4 %	1,9 %	1,3 %	3,3 %	71,5 %	19,4 %
0403 Hamar	4,5 %	0,9 %	8,1 %	4,5 %	8,8 %	56,0 %	32,4 %
0412 Ringsaker	0,6 %	4,2 %	3,5 %	2,8 %	18,8 %	53,5 %	58,4 %
0415 Løten	3,0 %	5,4 %	1,8 %	3,4 %	17,0 %	58,8 %	30,4 %
0417 Stange	3,5 %	3,3 %	2,1 %	3,0 %	8,5 %	62,3 %	32,2 %
0418 Nord-Odal	0,8 %	1,1 %	3,9 %	1,9 %	0,0 %	84,0 %	14,9 %
0419 Sør-Odal	-3,4 %	1,5 %	6,0 %	1,4 %	0,3 %	95,4 %	14,7 %
0420 Eidskog	3,0 %	7,0 %	2,1 %	4,1 %	0,7 %	78,2 %	7,7 %
0423 Grue	-0,7 %	1,3 %	0,9 %	0,5 %	1,8 %	73,4 %	4,9 %
0425 Åsnes	-0,1 %	1,7 %	-0,1 %	0,5 %	0,1 %	55,9 %	-2,3 %
0426 Våler (Hedm.)	-1,1 %	3,6 %	2,9 %	1,8 %	4,5 %	73,4 %	18,4 %
0427 Elverum	0,8 %	0,7 %	-1,9 %	-0,1 %	3,1 %	76,2 %	8,0 %
0428 Trysil	-0,4 %	3,0 %	1,5 %	1,4 %	5,1 %	82,8 %	11,7 %
0429 Åmot	-2,0 %	0,1 %	3,0 %	0,3 %	3,1 %	75,8 %	10,3 %
0430 Stor-Elvdal	3,3 %	1,7 %	-2,5 %	0,8 %	1,7 %	66,0 %	10,1 %
0432 Rendalen	4,7 %	6,6 %	6,2 %	5,8 %	11,2 %	45,6 %	19,0 %
0434 Engerdal	2,5 %	-1,8 %	11,3 %	4,0 %	0,8 %	25,8 %	30,8 %
0436 Tolga	1,6 %	2,2 %	1,2 %	1,7 %	4,4 %	50,9 %	11,2 %
0437 Tynset	1,4 %	3,2 %	2,8 %	2,5 %	2,3 %	66,1 %	17,0 %
0438 Alvdal	1,8 %	1,6 %	2,5 %	2,0 %	6,3 %	39,9 %	19,1 %
0439 Folldal	-0,6 %	-0,3 %	3,6 %	0,9 %	3,0 %	66,5 %	15,0 %
0441 Os (Hedm.)	3,2 %	4,9 %	2,3 %	3,5 %	9,1 %	83,8 %	7,5 %
0501 Lillehammer	4,4 %	1,4 %	5,9 %	3,9 %	5,8 %	57,1 %	12,3 %

Vedlegg til rapporten

Kilde KOSTRA/SSB

Kommune	Netto driftsresultat i % av brutto driftsinntekter				I % av brutto driftsinntekter		
	2010	2011	2012	Gj.sn 2010 - 2012	Disposisjonsfond	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner
0502 Gjøvik	3,6 %	0,1 %	5,2 %	3,0 %	7,8 %	57,7 %	40,7 %
0511 Dovre	-0,4 %	1,9 %	-0,2 %	0,4 %	6,2 %	58,0 %	14,8 %
0512 Lesja	3,5 %	-1,7 %	-1,1 %	0,3 %	2,4 %	51,8 %	18,9 %
0513 Skjåk	7,6 %	9,2 %	5,4 %	7,4 %	8,7 %	21,0 %	47,5 %
0514 Lom	4,0 %	7,9 %	6,2 %	6,0 %	12,5 %	44,7 %	40,7 %
0515 Vågå	3,9 %	4,2 %	0,2 %	2,7 %	4,9 %	80,6 %	30,1 %
0516 Nord-Fron	3,9 %	4,1 %	3,0 %	3,7 %	7,3 %	46,7 %	21,0 %
0517 Sel	5,9 %	0,7 %	0,4 %	2,3 %	2,4 %	60,5 %	14,4 %
0519 Sør-Fron	0,3 %	1,4 %	1,4 %	1,0 %	4,7 %	23,5 %	21,5 %
0520 Ringeby	4,2 %	11,6 %	6,1 %	7,3 %	12,3 %	68,0 %	25,6 %
0521 Øyer	2,3 %	1,4 %	3,7 %	2,4 %	4,8 %	69,9 %	19,6 %
0522 Gausdal	3,3 %	2,6 %	8,6 %	4,9 %	19,3 %	78,5 %	42,9 %
0528 Østre Toten	0,3 %	1,5 %	0,6 %	0,8 %	2,9 %	59,8 %	17,4 %
0529 Vestre Toten	-0,3 %	0,2 %	1,3 %	0,4 %	0,0 %	87,6 %	8,2 %
0532 Jevnaker	2,4 %	2,5 %	2,3 %	2,4 %	5,4 %	69,3 %	6,4 %
0533 Lunner	3,4 %	1,3 %	0,6 %	1,8 %	2,9 %	65,3 %	22,0 %
0534 Gran	2,5 %	4,0 %	-0,8 %	1,9 %	6,7 %	49,1 %	10,0 %
0536 Søndre Land	1,8 %	-0,8 %	3,3 %	1,5 %	4,8 %	38,0 %	33,0 %
0538 Nordre Land	4,4 %	-0,8 %	1,6 %	1,7 %	7,1 %	49,7 %	18,0 %
0540 Sør-Aurdal	3,8 %	4,9 %	2,9 %	3,9 %	4,8 %	52,5 %	25,2 %
0541 Etnedal	1,2 %	5,6 %	5,7 %	4,2 %	11,1 %	16,1 %	19,3 %
0542 Nord-Aurdal	5,1 %	6,6 %	6,8 %	6,2 %	17,7 %	48,8 %	17,8 %
0543 Vestre Slidre	0,3 %	3,3 %	-0,3 %	1,1 %	9,7 %	32,4 %	20,6 %
0544 Øystre Slidre	9,5 %	13,5 %	3,6 %	8,9 %	23,1 %	49,8 %	41,2 %
0545 Vang	8,9 %	7,1 %	6,8 %	7,6 %	9,9 %	-4,1 %	37,3 %
0602 Drammen	3,4 %	-0,2 %	0,7 %	1,3 %	4,4 %	29,0 %	-5,8 %
0604 Kongsberg	2,5 %	1,5 %	1,1 %	1,7 %	0,2 %	55,4 %	14,2 %
0605 Ringerike	0,1 %	1,4 %	4,5 %	2,0 %	0,0 %	43,3 %	6,6 %
0612 Hole	-5,1 %	0,5 %	4,2 %	-0,1 %	0,2 %	81,0 %	21,3 %
0615 Flå	5,8 %	3,9 %	5,6 %	5,1 %	13,4 %	33,9 %	32,4 %
0616 Nes (Busk.)	1,2 %	3,7 %	3,4 %	2,8 %	1,2 %	28,0 %	9,9 %
0617 Gol	2,9 %	0,3 %	2,7 %	1,9 %	14,0 %	34,3 %	28,8 %
0618 Hemsedal	-1,3 %	-2,3 %	1,7 %	-0,6 %	6,7 %	71,1 %	26,8 %
0619 Ål	8,9 %	3,6 %	2,9 %	5,1 %	4,3 %	26,0 %	15,5 %
0620 Hol	1,9 %	4,9 %	8,3 %	5,0 %	21,6 %	53,8 %	58,7 %
0621 Sigdal	6,3 %	2,7 %	5,1 %	4,7 %	4,7 %	43,4 %	25,7 %
0622 Krødsherad	-0,5 %	0,0 %	5,7 %	1,7 %	5,5 %	18,4 %	32,5 %
0623 Modum	-0,1 %	1,4 %	3,6 %	1,6 %	2,3 %	37,6 %	14,6 %
0624 Øvre Eiker	1,4 %	3,6 %	-0,4 %	1,5 %	9,2 %	72,0 %	19,7 %
0625 Nedre Eiker	1,4 %	2,0 %	1,9 %	1,8 %	0,3 %	71,1 %	8,5 %
0626 Lier	2,3 %	0,9 %	3,2 %	2,1 %	2,1 %	77,0 %	9,7 %
0627 Røyken	3,3 %	2,4 %	3,1 %	2,9 %	0,6 %	22,5 %	13,1 %
0628 Hurum	-1,4 %	-0,7 %	3,9 %	0,6 %	2,3 %	6,2 %	9,3 %
0631 Flesberg	3,0 %	3,0 %	1,8 %	2,6 %	1,0 %	32,9 %	11,9 %
0632 Rollag	3,7 %	5,4 %	2,7 %	3,9 %	5,2 %	30,9 %	24,0 %
0633 Nore og Uvdal	5,1 %	6,1 %	5,4 %	5,5 %	3,3 %	34,2 %	22,9 %
0701 Horten	0,5 %	3,6 %	2,6 %	2,2 %	1,1 %	56,8 %	14,9 %
0702 Holmestrand	6,3 %	1,6 %	6,0 %	4,6 %	6,6 %	83,7 %	6,0 %
0704 Tønsberg	-1,4 %	-2,6 %	2,9 %	-0,4 %	0,0 %	55,9 %	5,5 %
0706 Sandefjord	6,5 %	2,1 %	7,5 %	5,4 %	17,2 %	10,3 %	13,2 %
0709 Larvik	-0,2 %	-2,1 %	2,7 %	0,1 %	0,5 %	31,8 %	17,1 %
0711 Svelvik	1,9 %	0,2 %	-4,2 %	-0,7 %	0,0 %	69,3 %	2,9 %
0713 Sande (Vestf.)	2,9 %	2,3 %	0,5 %	1,9 %	3,8 %	58,3 %	20,9 %
0714 Hof	2,4 %	1,3 %	-0,8 %	1,0 %	5,9 %	36,0 %	18,8 %
0716 Re	2,3 %	0,0 %	2,5 %	1,6 %	2,0 %	74,7 %	11,3 %
0719 Andebu	0,0 %	2,2 %	5,7 %	2,6 %	6,7 %	54,5 %	22,7 %
0720 Stokke	4,4 %	0,1 %	2,6 %	2,4 %	4,7 %	53,7 %	13,6 %
0722 Nøtterøy	4,6 %	3,7 %	4,6 %	4,3 %	6,3 %	69,0 %	23,8 %
0723 Tjøme	-1,8 %	0,1 %	3,5 %	0,6 %	15,4 %	120,6 %	25,1 %
0728 Lardal	1,4 %	-0,3 %	3,0 %	1,4 %	18,7 %	55,3 %	66,1 %
0805 Porsgrunn	0,4 %	1,1 %	2,7 %	1,4 %	9,6 %	94,5 %	39,6 %
0806 Skien	-2,7 %	-1,2 %	1,2 %	-0,9 %	1,2 %	78,5 %	4,9 %
0807 Notodden	1,8 %	-0,7 %	1,0 %	0,7 %	2,2 %	75,2 %	5,8 %

Vedlegg til rapporten

Kilde KOSTRA/SSB

Kommune	Netto driftsresultat i % av brutto driftsinntekter				I % av brutto driftsinntekter			
	2010	2011	2012	Gj.sn 2010 - 2012	Disposisjonsfond	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner	
0811 Siljan	8,1 %	2,8 %	0,1 %	0,1 %	3,7 %	7,2 %	30,6 %	35,0 %
0814 Bamble	2,9 %	0,8 %	0,4 %	0,4 %	1,4 %	11,8 %	61,0 %	12,2 %
0815 Kragerø	-1,2 %	-2,9 %	1,8 %	-0,8 %	0,0 %	0,0 %	103,6 %	12,1 %
0817 Drangedal	-1,2 %	2,7 %	6,9 %	2,8 %	1,8 %	0,0 %	7,6 %	-14,2 %
0819 Nome	1,8 %	0,1 %	0,8 %	0,9 %	0,1 %	0,0 %	69,9 %	3,6 %
0821 Bø (Telem.)	2,5 %	-0,1 %	-1,3 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	95,9 %	14,3 %
0822 Sauherad	-1,5 %	-0,1 %	2,9 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	72,2 %	2,2 %
0826 Tinn	5,5 %	3,6 %	1,9 %	3,7 %	8,7 %	0,0 %	37,9 %	18,4 %
0827 Hjartdal	2,0 %	-1,7 %	-1,6 %	-0,4 %	7,8 %	0,0 %	31,2 %	16,2 %
0828 Seljord	1,5 %	0,3 %	1,2 %	1,0 %	2,2 %	0,0 %	71,2 %	9,5 %
0829 Kviteseid	10,6 %	3,0 %	0,9 %	4,8 %	6,4 %	0,0 %	37,2 %	16,5 %
0830 Nissedal	-5,8 %	3,3 %	4,6 %	0,7 %	2,9 %	0,0 %	50,3 %	17,0 %
0831 Fyresdal	12,5 %	10,4 %	10,6 %	11,2 %	0,8 %	0,0 %	9,2 %	26,2 %
0833 Tokke	3,6 %	6,6 %	-2,4 %	2,6 %	8,9 %	0,0 %	39,3 %	30,7 %
0834 Vinje	9,0 %	6,8 %	6,6 %	7,5 %	7,5 %	0,0 %	67,7 %	30,9 %
0901 Risør	2,9 %	2,1 %	3,1 %	2,7 %	2,4 %	0,0 %	82,0 %	15,6 %
0904 Grimstad	1,6 %	3,0 %	1,6 %	2,0 %	1,4 %	0,0 %	70,3 %	17,0 %
0906 Arendal	2,1 %	-0,5 %	-1,2 %	0,1 %	0,8 %	0,0 %	24,8 %	10,9 %
0911 Gjerstad	10,8 %	2,1 %	-0,4 %	4,2 %	15,6 %	0,0 %	132,6 %	31,0 %
0912 Vegårshei	-4,2 %	1,0 %	3,0 %	-0,1 %	1,5 %	0,0 %	67,8 %	30,4 %
0914 Tvedestrand	0,8 %	-0,8 %	0,4 %	0,1 %	1,5 %	0,0 %	49,5 %	8,4 %
0919 Froland	6,9 %	-0,2 %	0,5 %	2,4 %	0,6 %	0,0 %	91,8 %	5,9 %
0926 Lillesand	3,7 %	-1,2 %	0,6 %	1,1 %	4,3 %	0,0 %	125,0 %	24,1 %
0928 Birkenes	0,6 %	-0,9 %	-0,3 %	-0,2 %	1,0 %	0,0 %	112,3 %	9,1 %
0929 Åmli	4,1 %	2,6 %	4,9 %	3,9 %	1,5 %	0,0 %	98,7 %	38,5 %
0935 Iveland	10,6 %	4,0 %	6,4 %	7,0 %	37,7 %	0,0 %	2,8 %	46,1 %
0937 Evje og Hornnes	4,0 %	5,3 %	4,1 %	4,5 %	10,5 %	0,0 %	54,5 %	29,2 %
0938 Bygland	-1,5 %	6,0 %	1,2 %	1,9 %	8,6 %	0,0 %	48,9 %	35,8 %
0940 Valle	3,6 %	1,1 %	3,5 %	2,7 %	6,7 %	0,0 %	61,7 %	37,0 %
0941 Bykle	-2,0 %	5,4 %	16,1 %	6,5 %	17,9 %	0,0 %	14,5 %	48,9 %
1001 Kristiansand	1,1 %	1,2 %	2,5 %	1,6 %	7,6 %	0,0 %	93,3 %	19,3 %
1002 Mandal	3,3 %	3,2 %	3,3 %	3,3 %	1,2 %	0,0 %	109,0 %	31,9 %
1003 Farsund	1,8 %	0,5 %	0,4 %	0,9 %	0,8 %	0,0 %	85,5 %	25,9 %
1004 Flekkefjord	1,7 %	-0,1 %	1,5 %	1,0 %	1,5 %	0,0 %	65,5 %	7,2 %
1014 Vennesla	4,0 %	4,9 %	5,0 %	4,6 %	7,5 %	0,0 %	58,9 %	18,8 %
1017 Songdalen	1,5 %	-5,3 %	4,1 %	0,1 %	4,0 %	0,0 %	96,2 %	44,4 %
1018 Søgne	0,5 %	3,4 %	4,2 %	2,7 %	5,4 %	0,0 %	81,6 %	40,7 %
1021 Marnardal	9,1 %	4,5 %	6,7 %	6,8 %	36,6 %	0,0 %	62,8 %	58,7 %
1026 Åseral	18,7 %	1,5 %	15,0 %	11,7 %	47,5 %	0,0 %	52,0 %	81,6 %
1027 Audnedal	8,4 %	-6,8 %	6,6 %	2,7 %	29,4 %	0,0 %	69,0 %	119,6 %
1029 Lindesnes	3,3 %	4,1 %	5,7 %	4,4 %	0,2 %	0,0 %	82,9 %	18,4 %
1032 Lyngdal	-0,9 %	0,1 %	4,1 %	1,1 %	5,2 %	0,0 %	53,3 %	18,2 %
1034 Hægebostad	6,4 %	1,5 %	-1,0 %	2,3 %	14,1 %	0,0 %	54,6 %	39,1 %
1037 Kvinesdal	7,5 %	2,9 %	1,2 %	3,8 %	10,7 %	0,0 %	63,0 %	34,5 %
1046 Sirdal	13,4 %	8,3 %	5,8 %	9,2 %	17,4 %	0,0 %	74,5 %	46,5 %
1101 Eigersund	0,3 %	2,2 %	2,0 %	1,5 %	4,8 %	0,0 %	53,5 %	14,7 %
1102 Sandnes	1,0 %	1,8 %	2,9 %	1,9 %	5,4 %	0,0 %	43,2 %	16,5 %
1103 Stavanger	0,5 %	3,3 %	3,1 %	2,3 %	1,8 %	0,0 %	38,9 %	11,9 %
1106 Haugesund	-0,9 %	0,9 %	0,0 %	0,0 %	0,2 %	0,0 %	67,0 %	6,0 %
1111 Sokndal	11,5 %	-2,1 %	1,4 %	3,6 %	13,3 %	0,0 %	97,3 %	12,0 %
1112 Lund	0,5 %	-0,4 %	1,2 %	0,4 %	6,0 %	0,0 %	52,5 %	22,8 %
1114 Bjerkreim	0,0 %	3,9 %	2,9 %	2,2 %	7,1 %	0,0 %	48,5 %	41,9 %
1119 Hå	6,6 %	7,3 %	8,1 %	7,3 %	10,8 %	0,0 %	25,2 %	33,7 %
1120 Klepp	2,7 %	4,3 %	1,6 %	2,8 %	8,6 %	0,0 %	47,3 %	21,5 %
1121 Time	6,3 %	1,9 %	0,4 %	2,9 %	0,8 %	0,0 %	51,6 %	7,0 %
1122 Gjesdal	1,0 %	3,7 %	5,0 %	3,2 %	7,1 %	0,0 %	79,0 %	33,5 %
1124 Sola	0,7 %	3,3 %	5,2 %	3,1 %	4,0 %	0,0 %	49,1 %	12,1 %
1127 Randaberg	-2,5 %	3,4 %	2,6 %	1,2 %	1,9 %	0,0 %	58,1 %	28,5 %
1129 Forsand	10,7 %	-9,5 %	-1,4 %	-0,1 %	24,8 %	0,0 %	46,4 %	10,7 %
1130 Strand	0,3 %	1,5 %	3,0 %	1,6 %	4,4 %	0,0 %	48,4 %	22,0 %
1133 Hjelmeland	9,7 %	-3,6 %	-3,4 %	0,9 %	1,0 %	0,0 %	61,8 %	12,0 %
1134 Suldal	10,8 %	10,3 %	2,9 %	8,0 %	28,5 %	0,0 %	24,2 %	58,1 %
1135 Sauda	-0,4 %	2,7 %	0,2 %	0,8 %	11,0 %	0,0 %	81,9 %	36,1 %

Vedlegg til rapporten

Kilde KOSTRA/SSB

Kommune	Netto driftsresultat i % av brutto driftsinntekter				I % av brutto driftsinntekter		
	2010	2011	2012	Gj.sn 2010 - 2012	Disposisjonsfond	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner
1141 Finnøy	0,2 %	2,5 %	4,0 %	2,2 %	3,6 %	39,8 %	29,3 %
1142 Rennesøy	0,8 %	-0,5 %	2,0 %	0,8 %	0,4 %	103,9 %	20,6 %
1144 Kvitsøy	9,7 %	1,3 %	3,0 %	4,7 %	12,1 %	28,8 %	16,4 %
1145 Bokn	3,7 %	3,4 %	3,2 %	3,5 %	11,5 %	30,7 %	38,5 %
1146 Tysvær	0,6 %	2,9 %	3,1 %	2,2 %	5,4 %	73,0 %	22,4 %
1149 Karmøy	-0,8 %	-2,4 %	2,1 %	-0,3 %	1,9 %	43,5 %	20,4 %
1151 Utsira	27,2 %	6,5 %	4,0 %	12,6 %	11,5 %	45,0 %	48,9 %
1160 Vindafjord	4,9 %	5,6 %	5,6 %	5,3 %	7,9 %	60,9 %	28,6 %
1201 Bergen	1,6 %	1,4 %	1,0 %	1,4 %	1,2 %	47,9 %	-3,5 %
1211 Etne	2,9 %	5,3 %	4,3 %	4,2 %	14,3 %	60,2 %	34,0 %
1216 Sveio	2,9 %	3,5 %	0,6 %	2,3 %	2,3 %	48,8 %	17,9 %
1219 Bømlo	0,8 %	1,9 %	0,4 %	1,0 %	0,9 %	62,3 %	7,9 %
1221 Stord	-1,1 %	-0,1 %	1,7 %	0,2 %	0,0 %	13,1 %	14,0 %
1222 Fitjar	1,6 %	2,6 %	2,8 %	2,3 %	1,8 %	60,0 %	17,9 %
1223 Tysnes	0,7 %	2,2 %	1,6 %	1,5 %	7,6 %	58,4 %	26,3 %
1224 Kvinnherad	4,6 %	-5,5 %	5,5 %	1,6 %	0,1 %	90,4 %	5,1 %
1227 Jondal	2,2 %	2,6 %	2,5 %	2,4 %	10,6 %	47,4 %	24,1 %
1228 Odda	0,1 %	4,5 %	-2,7 %	0,6 %	0,9 %	70,7 %	15,3 %
1231 Ullensvang	1,4 %	1,4 %	0,4 %	1,1 %	6,2 %	46,6 %	19,0 %
1232 Eidfjord	11,1 %	9,8 %	13,0 %	11,3 %	20,8 %	-11,6 %	31,7 %
1233 Ulvik	11,0 %	6,9 %	7,1 %	8,3 %	7,1 %	32,4 %	75,1 %
1234 Granvin	-1,7 %	3,5 %	5,1 %	2,3 %	6,5 %	54,7 %	38,2 %
1235 Voss	-1,6 %	-1,0 %	-0,3 %	-1,0 %	0,1 %	58,1 %	22,9 %
1238 Kvam	1,9 %	7,8 %	2,7 %	4,1 %	4,8 %	95,5 %	32,0 %
1241 Fusa	-0,6 %	0,7 %	-0,9 %	-0,3 %	1,9 %	62,0 %	13,9 %
1242 Samnanger	1,0 %	3,1 %	3,6 %	2,6 %	0,9 %	65,2 %	20,2 %
1243 Os (Hord.)	3,3 %	-2,0 %	3,7 %	1,7 %	10,4 %	91,5 %	34,1 %
1244 Austevoll	3,1 %	6,2 %	7,9 %	5,7 %	0,2 %	68,0 %	33,9 %
1245 Sund	-1,7 %	-0,1 %	3,8 %	0,7 %	2,4 %	58,5 %	17,5 %
1246 Fjell	-0,7 %	-3,1 %	-1,1 %	-1,7 %	10,0 %	84,1 %	3,4 %
1247 Askøy	0,9 %	0,8 %	1,9 %	1,2 %	0,2 %	114,1 %	16,4 %
1251 Vaksdal	2,7 %	1,9 %	4,7 %	3,1 %	12,8 %	40,6 %	33,0 %
1252 Modalen	8,0 %	8,6 %	9,4 %	8,6 %	9,3 %	14,7 %	17,9 %
1253 Osterøy	3,8 %	-1,6 %	0,0 %	0,7 %	0,0 %	46,9 %	10,6 %
1256 Meland	2,1 %	-1,3 %	0,5 %	0,4 %	0,0 %	76,6 %	9,4 %
1259 Øygarden	5,3 %	6,7 %	5,2 %	5,7 %	0,8 %	57,3 %	13,8 %
1260 Radøy	0,8 %	0,2 %	3,0 %	1,3 %	1,3 %	54,8 %	15,5 %
1263 Lindås	1,2 %	-4,5 %	6,8 %	1,2 %	10,0 %	65,1 %	29,2 %
1264 Austrheim	5,8 %	3,5 %	2,2 %	3,8 %	3,9 %	55,2 %	23,0 %
1265 Fedje	4,7 %	4,3 %	5,0 %	4,7 %	12,2 %	3,7 %	43,5 %
1266 Masfjorden	6,3 %	3,3 %	4,6 %	4,8 %	11,7 %	34,6 %	24,5 %
1401 Flora	0,9 %	1,4 %	3,5 %	1,9 %	0,0 %	105,3 %	14,9 %
1411 Gulen	6,0 %	11,8 %	5,2 %	7,7 %	5,9 %	34,2 %	40,4 %
1412 Solund	2,6 %	-0,6 %	1,8 %	1,3 %	2,2 %	54,0 %	15,5 %
1413 Hyllestad	2,2 %	-0,3 %	0,2 %	0,7 %	0,3 %	61,6 %	7,2 %
1416 Høyanger	-0,5 %	4,1 %	-1,1 %	0,8 %	-0,6 %	83,4 %	3,6 %
1417 Vik	7,7 %	5,0 %	5,7 %	6,1 %	0,0 %	50,5 %	47,5 %
1418 Balestrand	0,0 %	1,6 %	4,0 %	1,9 %	1,4 %	33,3 %	25,4 %
1419 Leikanger	9,7 %	-3,0 %	6,6 %	4,4 %	15,6 %	76,7 %	11,8 %
1420 Sogndal	0,8 %	3,0 %	5,1 %	3,0 %	7,6 %	51,9 %	21,2 %
1421 Aurland	5,8 %	9,2 %	4,5 %	6,5 %	2,4 %	30,6 %	2,9 %
1422 Lærdal	-0,5 %	1,9 %	0,5 %	0,6 %	0,4 %	96,6 %	5,7 %
1424 Årdal	-0,2 %	-3,4 %	-2,5 %	-2,0 %	0,1 %	84,7 %	14,7 %
1426 Luster	9,2 %	-0,2 %	0,6 %	3,2 %	11,1 %	56,7 %	37,1 %
1428 Askvoll	2,5 %	-1,9 %	-3,0 %	-0,8 %	0,0 %	77,6 %	8,1 %
1429 Fjaler	-1,2 %	3,6 %	0,5 %	1,0 %	3,0 %	65,2 %	14,0 %
1430 Gaular	0,0 %	-1,0 %	-0,9 %	-0,6 %	0,0 %	57,3 %	28,0 %
1431 Jølster	1,9 %	2,0 %	4,1 %	2,6 %	5,3 %	82,9 %	26,6 %
1432 Førde	2,8 %	0,6 %	4,1 %	2,5 %	4,9 %	117,3 %	32,6 %
1433 Naustdal	-1,6 %	-0,4 %	1,9 %	-0,1 %	0,0 %	72,9 %	4,2 %
1438 Bremanger	8,6 %	0,6 %	2,2 %	3,8 %	0,0 %	76,9 %	56,1 %
1439 Vågsøy	1,8 %	1,0 %	-0,5 %	0,8 %	0,6 %	71,6 %	11,7 %
1441 Selje	-0,9 %	-0,1 %	-2,0 %	-1,0 %	0,0 %	87,8 %	5,2 %

Vedlegg til rapporten

Kilde KOSTRA/SSB

Kommune	Netto driftsresultat i % av brutto driftsinntekter				I % av brutto driftsinntekter		
	2010	2011	2012	Gj.sn 2010 - 2012	Disposisjonsfond	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner
1443 Eid	3,2 %	-0,2 %	0,4 %	1,1 %	4,7 %	96,2 %	32,9 %
1444 Hornindal	4,1 %	8,7 %	5,6 %	6,2 %	20,7 %	70,4 %	27,0 %
1445 Gloppen	7,1 %	2,8 %	4,7 %	4,9 %	0,0 %	-3,6 %	0,0 %
1449 Stryn	1,7 %	2,3 %	4,3 %	2,8 %	1,1 %	47,4 %	8,1 %
1502 Molde	2,7 %	-1,0 %	0,5 %	0,7 %	0,0 %	17,1 %	7,7 %
1504 Ålesund	-1,1 %	-1,0 %	-0,9 %	-1,0 %	0,8 %	19,5 %	1,1 %
1505 Kristiansund	1,5 %	2,1 %	-1,1 %	0,8 %	1,6 %	81,4 %	14,8 %
1511 Vanylven	-2,2 %	0,9 %	2,8 %	0,5 %	0,0 %	64,9 %	10,4 %
1514 Sande (M. og R.)	5,2 %	3,1 %	3,2 %	3,8 %	0,5 %	77,9 %	8,6 %
1515 Herøy (M. og R.)	8,8 %	5,0 %	2,7 %	5,5 %	2,6 %	86,0 %	24,0 %
1516 Ulstein	-1,6 %	-1,1 %	2,1 %	-0,2 %	1,0 %	43,4 %	4,6 %
1517 Hareid	-2,7 %	-0,2 %	1,1 %	-0,6 %	0,0 %	100,7 %	10,6 %
1519 Volda	3,3 %	2,1 %	-1,7 %	1,2 %	1,9 %	103,6 %	16,0 %
1520 Ørsta	0,2 %	0,5 %	1,2 %	0,6 %	0,0 %	91,8 %	12,8 %
1523 Ørskog	1,3 %	-0,7 %	2,3 %	1,0 %	8,5 %	68,5 %	19,1 %
1524 Norddal	0,2 %	-0,3 %	-0,7 %	-0,3 %	6,2 %	54,1 %	32,4 %
1525 Stranda	-3,3 %	-2,2 %	1,2 %	-1,4 %	0,0 %	-4,1 %	0,0 %
1526 Stordal	3,4 %	4,2 %	7,8 %	5,1 %	0,0 %	78,6 %	38,0 %
1528 Sykkylven	-1,0 %	0,2 %	0,0 %	-0,3 %	0,2 %	93,0 %	0,8 %
1529 Skodje	3,4 %	-2,5 %	1,1 %	0,7 %	12,1 %	87,7 %	14,8 %
1531 Sula	4,1 %	4,5 %	5,3 %	4,6 %	8,9 %	101,6 %	25,2 %
1532 Giske	2,1 %	-5,8 %	2,8 %	-0,3 %	1,6 %	133,5 %	4,8 %
1534 Haram	4,1 %	-7,3 %	3,1 %	0,0 %	0,0 %	118,1 %	40,8 %
1535 Vestnes	3,4 %	-2,2 %	5,9 %	2,4 %	0,0 %	65,8 %	31,1 %
1539 Rauma	4,0 %	0,8 %	0,3 %	1,7 %	1,6 %	58,4 %	15,3 %
1543 Nesset	3,9 %	1,5 %	-3,5 %	0,7 %	2,7 %	81,7 %	22,9 %
1545 Midsund	0,7 %	2,5 %	2,2 %	1,8 %	0,3 %	82,4 %	27,7 %
1546 Sandøy	6,8 %	-3,8 %	-0,8 %	0,8 %	29,1 %	81,4 %	64,6 %
1547 Aukra	22,7 %	24,5 %	23,8 %	23,7 %	29,2 %	64,8 %	61,3 %
1548 Fræna	3,9 %	-0,5 %	-0,1 %	1,1 %	0,2 %	82,9 %	-0,2 %
1551 Eide	5,3 %	-4,9 %	1,6 %	0,7 %	9,8 %	106,8 %	37,8 %
1554 Averøy	5,0 %	3,5 %	1,0 %	3,2 %	1,6 %	119,6 %	32,5 %
1557 Gjemnes	-8,0 %	-3,4 %	1,6 %	-3,2 %	0,0 %	70,3 %	10,8 %
1560 Tingvoll	1,0 %	1,1 %	0,0 %	0,7 %	4,5 %	106,2 %	14,1 %
1563 Sunndal	1,4 %	2,1 %	4,0 %	2,5 %	9,5 %	55,5 %	20,5 %
1566 Surnadal	4,2 %	4,3 %	3,3 %	3,9 %	11,6 %	71,7 %	23,1 %
1567 Rindal	3,6 %	3,2 %	2,8 %	3,2 %	11,0 %	57,7 %	25,8 %
1571 Halså	1,7 %	4,7 %	6,6 %	4,3 %	0,5 %	93,7 %	15,6 %
1573 Smøla	4,1 %	0,5 %	2,9 %	2,5 %	4,9 %	74,0 %	15,9 %
1576 Aure	6,0 %	4,7 %	4,4 %	5,0 %	11,1 %	63,0 %	30,4 %
1601 Trondheim	4,4 %	3,2 %	5,2 %	4,3 %	2,2 %	95,4 %	30,7 %
1612 Hemne	3,9 %	1,7 %	0,9 %	2,1 %	8,2 %	52,0 %	32,9 %
1613 Snillfjord	2,8 %	-1,8 %	3,2 %	1,4 %	3,2 %	51,4 %	27,5 %
1617 Hitra	4,4 %	4,5 %	2,8 %	3,9 %	13,5 %	128,5 %	32,3 %
1620 Frøya	6,6 %	5,7 %	7,4 %	6,6 %	6,3 %	116,7 %	35,5 %
1621 Ørland	1,5 %	-1,2 %	-2,8 %	-0,8 %	0,0 %	126,4 %	12,8 %
1622 Agdenes	15,4 %	4,6 %	5,5 %	8,5 %	23,3 %	27,5 %	10,1 %
1624 Rissa	4,4 %	2,2 %	0,7 %	2,4 %	5,5 %	100,4 %	31,5 %
1627 Bjugn	-0,4 %	-1,2 %	2,7 %	0,4 %	0,1 %	109,3 %	17,9 %
1630 Åfjord	1,1 %	2,9 %	1,4 %	1,8 %	7,5 %	104,4 %	22,0 %
1632 Roan	6,0 %	-0,4 %	-3,5 %	0,7 %	0,0 %	123,6 %	7,1 %
1633 Osen	0,2 %	0,3 %	2,5 %	1,0 %	1,9 %	42,7 %	8,1 %
1634 Oppdal	4,7 %	5,6 %	4,3 %	4,9 %	9,1 %	59,6 %	23,9 %
1635 Rennebu	4,2 %	2,8 %	1,6 %	2,9 %	5,6 %	62,2 %	25,7 %
1636 Meldal	2,8 %	4,9 %	5,8 %	4,5 %	3,6 %	71,8 %	15,1 %
1638 Orkdal	2,2 %	4,0 %	5,9 %	4,0 %	8,2 %	53,0 %	21,5 %
1640 Røros	2,6 %	-1,3 %	-2,4 %	-0,4 %	1,3 %	84,9 %	16,4 %
1644 Holtålen	0,8 %	4,0 %	5,7 %	3,5 %	0,4 %	88,1 %	2,5 %
1648 Midtre Gauldal	7,0 %	-3,0 %	3,8 %	2,6 %	3,3 %	107,2 %	6,3 %
1653 Melhus	4,6 %	3,9 %	6,6 %	5,1 %	7,1 %	111,6 %	25,0 %
1657 Skaun	9,8 %	7,0 %	3,6 %	6,8 %	13,1 %	60,6 %	19,4 %
1662 Klæbu	2,8 %	5,2 %	4,1 %	4,0 %	8,9 %	55,8 %	11,1 %
1663 Malvik	3,7 %	3,1 %	1,2 %	2,7 %	3,9 %	74,2 %	19,9 %

Vedlegg til rapporten

Kilde KOSTRA/SSB

Kommune	Netto driftsresultat i % av brutto driftsinntekter				I % av brutto driftsinntekter		
	2010	2011	2012	Gj.sn 2010 - 2012	Disposisjonsfond	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner
1664 Selbu	-1,0 %	-3,0 %	-2,3 %	-2,1 %	4,5 %	77,6 %	28,4 %
1665 Tydal	4,6 %	7,1 %	4,9 %	5,5 %	6,6 %	45,6 %	14,0 %
1702 Steinkjer	2,5 %	2,0 %	2,5 %	2,3 %	3,9 %	51,2 %	16,0 %
1703 Namsos	1,5 %	1,5 %	-2,1 %	0,3 %	1,6 %	72,8 %	4,2 %
1711 Meråker	0,9 %	2,3 %	-1,0 %	0,7 %	4,4 %	99,9 %	13,8 %
1714 Stjørdal	2,0 %	1,0 %	1,4 %	1,5 %	5,2 %	87,9 %	9,9 %
1717 Frosta	8,3 %	1,4 %	-3,6 %	2,0 %	3,3 %	83,9 %	13,0 %
1718 Leksvik	-1,1 %	-1,0 %	0,2 %	-0,6 %	0,0 %	68,8 %	-3,2 %
1719 Levanger	2,8 %	1,7 %	0,5 %	1,7 %	3,0 %	91,7 %	7,2 %
1721 Verdal	4,5 %	2,6 %	2,2 %	3,1 %	2,9 %	96,2 %	10,3 %
1724 Verran	0,3 %	0,6 %	1,6 %	0,8 %	1,5 %	71,4 %	4,3 %
1725 Namdalseid	2,7 %	1,4 %	0,8 %	1,6 %	6,4 %	68,2 %	15,5 %
1736 Snåase Snåsa	5,1 %	1,1 %	7,2 %	4,5 %	9,3 %	85,1 %	18,1 %
1738 Lierne	3,0 %	2,2 %	4,3 %	3,2 %	6,7 %	57,4 %	21,8 %
1739 Røyrvik	-2,9 %	5,8 %	-2,7 %	0,1 %	2,3 %	62,9 %	11,9 %
1740 Namsskogan	-0,2 %	3,3 %	0,5 %	1,2 %	6,1 %	63,2 %	9,8 %
1742 Grong	5,5 %	4,0 %	2,2 %	3,9 %	7,5 %	84,8 %	15,6 %
1743 Høylandet	3,1 %	-0,6 %	-2,0 %	0,2 %	5,4 %	50,4 %	25,3 %
1744 Overhalla	1,4 %	1,3 %	2,4 %	1,7 %	3,3 %	70,9 %	6,7 %
1748 Fosnes	4,7 %	1,4 %	-1,3 %	1,6 %	6,1 %	52,0 %	18,2 %
1749 Flatanger	1,9 %	-0,2 %	2,9 %	1,5 %	5,5 %	57,6 %	7,7 %
1750 Vikna	-1,4 %	2,5 %	3,1 %	1,4 %	1,3 %	82,7 %	9,9 %
1751 Nærøy	0,0 %	1,6 %	2,3 %	1,3 %	0,5 %	84,4 %	6,8 %
1755 Leka	4,0 %	1,3 %	1,1 %	2,1 %	7,9 %	50,0 %	14,6 %
1804 Bodø	2,6 %	2,0 %	2,0 %	2,2 %	4,1 %	81,3 %	22,3 %
1805 Narvik	2,7 %	3,0 %	1,9 %	2,5 %	0,0 %	60,9 %	-2,3 %
1811 Bindal	3,3 %	9,3 %	4,3 %	5,6 %	26,6 %	30,2 %	39,4 %
1812 Sømna	1,4 %	6,8 %	2,8 %	3,7 %	11,4 %	62,6 %	19,8 %
1813 Brønnøy	2,8 %	2,7 %	0,0 %	1,8 %	0,7 %	78,0 %	12,7 %
1815 Vega	-1,6 %	-1,1 %	-0,4 %	-1,0 %	0,0 %	134,9 %	10,2 %
1816 Vevelstad	5,0 %	6,1 %	3,5 %	4,9 %	12,2 %	36,2 %	27,6 %
1818 Herøy (Nordl.)	9,2 %	11,7 %	6,1 %	9,0 %	13,2 %	125,2 %	38,6 %
1820 Alstahaug	1,0 %	5,1 %	3,2 %	3,1 %	5,7 %	88,7 %	14,2 %
1822 Leirfjord	6,8 %	4,1 %	0,1 %	3,7 %	2,7 %	61,8 %	22,5 %
1824 Vefsn	2,6 %	6,2 %	2,0 %	3,6 %	10,5 %	72,5 %	16,3 %
1825 Grane	0,8 %	-0,6 %	1,9 %	0,7 %	6,9 %	38,4 %	53,0 %
1826 Hattfjelldal	9,8 %	3,2 %	0,4 %	4,4 %	7,8 %	31,4 %	91,3 %
1827 Dønna	6,6 %	7,2 %	3,1 %	5,6 %	7,7 %	74,4 %	8,5 %
1828 Nesna	1,3 %	2,7 %	2,3 %	2,1 %	5,4 %	78,1 %	15,7 %
1832 Hemnes	3,8 %	2,1 %	0,5 %	2,1 %	0,9 %	84,2 %	32,0 %
1833 Rana	2,7 %	3,3 %	2,6 %	2,9 %	1,3 %	63,9 %	43,6 %
1834 Lurøy	1,1 %	1,7 %	5,2 %	2,7 %	7,4 %	25,5 %	27,1 %
1835 Træna	14,3 %	4,7 %	4,1 %	7,7 %	8,7 %	71,2 %	21,4 %
1836 Rødøy	-4,0 %	-2,7 %	4,5 %	-0,7 %	0,3 %	46,3 %	20,4 %
1837 Meløy	4,2 %	5,1 %	-3,9 %	1,8 %	9,9 %	48,0 %	23,3 %
1838 Gildeskål	2,1 %	1,1 %	-1,8 %	0,5 %	2,6 %	80,0 %	5,1 %
1839 Beiarn	1,0 %	1,5 %	10,5 %	4,3 %	5,0 %	64,4 %	25,1 %
1840 Saltdal	1,5 %	0,9 %	0,5 %	1,0 %	0,1 %	35,3 %	3,6 %
1841 Fauske	0,1 %	-1,2 %	0,3 %	-0,3 %	1,8 %	67,2 %	17,3 %
1845 Sørfold	-2,3 %	1,9 %	0,4 %	0,0 %	8,9 %	56,5 %	39,0 %
1848 Steigen	5,4 %	0,4 %	-1,9 %	1,3 %	2,5 %	79,2 %	6,0 %
1849 Håbmer Hamarøy	-1,3 %	-0,8 %	-0,7 %	-0,9 %	0,0 %	-2,7 %	0,0 %
1850 Divtasvuodna Tysfj	-0,2 %	11,6 %	-7,4 %	1,3 %	0,0 %	61,4 %	4,1 %
1851 Lødingen	0,9 %	0,5 %	5,3 %	2,2 %	0,0 %	46,3 %	9,4 %
1852 Tjeldsund	-1,4 %	-0,4 %	0,3 %	-0,5 %	5,1 %	59,7 %	7,4 %
1853 Evenes	1,6 %	1,0 %	-0,2 %	0,8 %	0,0 %	-3,5 %	0,0 %
1854 Ballangen	-5,9 %	-2,9 %	0,4 %	-2,8 %	0,0 %	80,1 %	-7,5 %
1856 Røst	-1,4 %	0,0 %	2,5 %	0,4 %	0,2 %	91,1 %	5,3 %
1859 Flakstad	2,4 %	-2,4 %	-3,7 %	-1,2 %	0,2 %	68,2 %	2,9 %
1860 Vestvågøy	0,5 %	0,6 %	1,1 %	0,7 %	0,1 %	67,3 %	8,7 %
1865 Vågan	0,1 %	0,6 %	-0,1 %	0,2 %	0,3 %	59,7 %	27,4 %
1866 Hadsel	1,7 %	1,9 %	0,6 %	1,4 %	0,6 %	36,9 %	11,7 %
1867 Bø (Nordl.)	2,0 %	1,9 %	2,3 %	2,1 %	0,0 %	95,8 %	10,5 %

Vedlegg til rapporten

Kilde KOSTRA/SSB

Kommune	Netto driftsresultat i % av brutto driftsinntekter				I % av brutto driftsinntekter		
	2010	2011	2012	Gj.sn 2010 - 2012	Disposisjonsfond	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner
1868 Øksnes	1,4 %	1,0 %	1,9 %	1,5 %	0,0 %	78,7 %	12,1 %
1870 Sortland	5,5 %	2,7 %	3,9 %	4,0 %	5,3 %	80,4 %	11,0 %
1871 Andøy	4,3 %	4,3 %	0,2 %	2,9 %	0,0 %	56,1 %	3,2 %
1901 Harstad (t.o.m. 201	-1,3 %	-3,8 %	2,8 %	-0,8 %	0,0 %	107,7 %	11,4 %
1902 Tromsø	4,5 %	2,4 %	1,2 %	2,7 %	1,6 %	93,6 %	8,8 %
1911 Kvæfjord	2,8 %	0,7 %	-1,2 %	0,8 %	0,1 %	40,7 %	-1,3 %
1913 Skånland	2,3 %	2,4 %	3,0 %	2,6 %	2,0 %	90,9 %	11,8 %
1915 Bjarkøy (t.o.m. 201	1,9 %	-0,3 %	-0,3 %	0,4 %	2,9 %	65,3 %	32,5 %
1917 Ibestad	1,8 %	-1,4 %	4,9 %	1,7 %	0,3 %	40,4 %	12,0 %
1919 Gratangen	-0,9 %	2,9 %	0,1 %	0,7 %	2,3 %	108,3 %	16,1 %
1920 Lavangen	10,5 %	6,1 %	7,7 %	8,1 %	4,8 %	53,5 %	9,8 %
1922 Bardu	-3,9 %	1,7 %	4,4 %	0,8 %	4,5 %	84,9 %	26,8 %
1923 Salangen	-2,5 %	-1,2 %	2,2 %	-0,5 %	0,0 %	68,4 %	-6,9 %
1924 Målselv	0,4 %	0,1 %	2,4 %	0,9 %	0,3 %	69,7 %	13,4 %
1925 Sørreisa	2,8 %	3,0 %	3,5 %	3,1 %	2,8 %	88,4 %	10,2 %
1926 Dyrøy	2,9 %	5,9 %	4,0 %	4,3 %	7,3 %	74,3 %	8,6 %
1927 Tranøy	3,5 %	2,3 %	-0,5 %	1,7 %	1,3 %	58,6 %	6,0 %
1931 Lenvik	4,0 %	-2,4 %	2,2 %	1,3 %	0,9 %	83,9 %	3,9 %
1933 Balsfjord	3,6 %	4,1 %	1,5 %	3,1 %	1,6 %	79,0 %	12,9 %
1936 Karlsøy	3,6 %	-0,4 %	2,4 %	1,9 %	-1,8 %	71,0 %	2,6 %
1938 Lyngen	11,7 %	8,4 %	2,3 %	7,5 %	2,3 %	132,5 %	-2,2 %
1939 Storfjord	-5,7 %	-1,3 %	-1,5 %	-2,8 %	1,1 %	88,3 %	8,8 %
1940 Gáivuotna Kåfjord	-0,5 %	1,0 %	2,3 %	0,9 %	-1,5 %	66,8 %	5,8 %
1941 Skjervøy	-1,7 %	0,3 %	1,6 %	0,1 %	0,0 %	79,1 %	4,4 %
1942 Nordreisa	-1,7 %	2,2 %	3,1 %	1,2 %	-1,0 %	91,4 %	10,1 %
1943 Kvænangen	-0,8 %	4,3 %	21,9 %	8,5 %	-1,1 %	54,2 %	40,4 %
2002 Vardø	9,4 %	5,5 %	10,7 %	8,5 %	14,1 %	100,3 %	6,2 %
2003 Vadsø	0,1 %	2,5 %	0,5 %	1,0 %	0,2 %	94,8 %	1,0 %
2004 Hammerfest	-1,3 %	0,0 %	1,2 %	0,0 %	2,3 %	53,9 %	11,3 %
2011 Guovdageaidnu Ka	-1,7 %	-4,2 %	0,7 %	-1,8 %	0,0 %	60,3 %	0,5 %
2012 Alta	-1,7 %	2,5 %	1,7 %	0,9 %	1,9 %	68,8 %	11,5 %
2014 Loppa	8,9 %	9,1 %	3,5 %	7,2 %	16,3 %	33,7 %	22,4 %
2015 Hasvik	10,2 %	9,1 %	9,9 %	9,8 %	14,4 %	30,8 %	30,3 %
2017 Kvalsund	5,0 %	0,0 %	-1,6 %	1,1 %	0,1 %	48,2 %	9,9 %
2018 Måsøy	3,0 %	4,1 %	5,9 %	4,3 %	1,9 %	66,9 %	23,6 %
2019 Nordkapp	-0,2 %	-1,4 %	3,2 %	0,5 %	0,0 %	90,7 %	1,2 %
2020 Porsanger Porsángu	0,4 %	-1,9 %	-0,5 %	-0,6 %	0,0 %	48,0 %	5,6 %
2021 Kárásjohka Karasjo	-9,9 %	2,0 %	4,0 %	-1,3 %	0,0 %	53,1 %	8,2 %
2022 Lebesby	-1,0 %	-1,0 %	6,7 %	1,6 %	0,2 %	51,7 %	8,0 %
2023 Gamvik	-2,6 %	-2,2 %	3,4 %	-0,5 %	0,0 %	70,0 %	5,1 %
2024 Berlevåg	-0,1 %	-0,2 %	2,0 %	0,6 %	6,7 %	13,7 %	37,6 %
2025 Deatnu Tana	1,0 %	2,4 %	2,9 %	2,1 %	1,8 %	87,4 %	12,6 %
2027 Unjárga Nesseby	3,8 %	6,5 %	7,9 %	6,0 %	13,2 %	104,3 %	48,2 %
2028 Båtsfjord	-0,1 %	-0,3 %	4,0 %	1,2 %	3,1 %	94,7 %	10,0 %
2030 Sør-Varanger	3,5 %	4,9 %	2,5 %	3,6 %	2,8 %	123,6 %	28,7 %

Vedlegg til rapporten

Egne beregninger - Kilde KOSTRA/SSB - år 2012

Kommune	Effekten av en renteøkning på 1 % poeng i % av brutto driftsinntekter på ulike område					Korrigerte frie inntekter
	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner	Pensjonsutgiftene	Selvkost	Totalt	Gj.snitt landet = 100, kilde KRD
0101 Halden	-0,9 %	0,0 %	0,4 %	0,1 %	-0,4 %	98
0104 Moss	-0,1 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	0,3 %	98
0105 Sarpsborg	-0,8 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	-0,1 %	97
0106 Fredrikstad	-0,9 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	-0,2 %	97
0111 Hvaler	-0,8 %	0,2 %	0,3 %	0,2 %	-0,1 %	97
0118 Aremark	-0,4 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	100
0119 Marker	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	92
0121 Rømskog	-0,3 %	0,6 %	0,4 %	0,0 %	0,7 %	112
0122 Trøgstad	-0,3 %	0,4 %	0,3 %	0,0 %	0,3 %	93
0123 Spydeberg	-0,7 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	97
0124 Askim	-0,9 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,3 %	98
0125 Eidsberg	-0,8 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	92
0127 Skiptvet	-0,1 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,4 %	99
0128 Rakkestad	-0,9 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,3 %	92
0135 Råde	-0,7 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	96
0136 Rygge	-0,6 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	98
0137 Våler (Østf.)	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	93
0138 Hobøl	-0,6 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,1 %	96
0211 Vestby	-1,1 %	0,5 %	0,3 %	0,0 %	-0,3 %	95
0213 Ski	-0,9 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,3 %	95
0214 Ås	-1,0 %	0,4 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	95
0215 Frogn	-0,8 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,3 %	98
0216 Nesodden	-0,8 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,3 %	95
0217 Oppegård	-0,9 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,3 %	99
0219 Bærum	-0,7 %	0,4 %	0,3 %	0,0 %	0,1 %	105
0220 Asker	-0,9 %	0,2 %	0,2 %	0,0 %	-0,4 %	104
0221 Aurskog-Høland	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,2 %	0,2 %	92
0226 Sørums	0,1 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	0,4 %	97
0227 Fet	-1,1 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,6 %	95
0228 Rælingen	-1,0 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,4 %	94
0229 Enebakk	-0,8 %	0,4 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	93
0230 Lørenskog	-1,3 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,8 %	99
0231 Skedsmo	-0,6 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	96
0233 Nittedal	-0,1 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,6 %	95
0234 Gjerdrum	-0,9 %	0,4 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	96
0235 Ullensaker	-1,2 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,8 %	95
0236 Nes (Ak.)	-0,6 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,0 %	95
0237 Eidsvoll	-0,6 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	92
0238 Nannestad	-1,0 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	-0,4 %	92
0239 Hurdal	-0,5 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	0,2 %	97
0402 Kongsvinger	-0,7 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	96
0403 Hamar	-0,6 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	99
0412 Ringsaker	-0,5 %	0,6 %	0,3 %	0,0 %	0,4 %	94
0415 Løten	-0,6 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,1 %	95
0417 Stange	-0,6 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	96
0418 Nord-Odal	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	98
0419 Sør-Odal	-1,0 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,4 %	97
0420 Eidskog	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	101
0423 Grue	-0,7 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	103
0425 Åsnes	-0,6 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	100
0426 Våler (Hedm.)	-0,7 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	102
0427 Elverum	-0,8 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,3 %	95
0428 Trysil	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,2 %	102
0429 Åmot	-0,8 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,2 %	105
0430 Stor-Elvdal	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	98
0432 Rendalen	-0,5 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	115
0434 Engerdal	-0,3 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,5 %	108
0436 Tolga	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	103
0437 Tynset	-0,7 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	108
0438 Alvdal	-0,4 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,2 %	103
0439 Folldal	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	108
0441 Os (Hedm.)	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,4 %	103
0501 Lillehammer	-0,6 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	98

Vedlegg til rapporten

Egne beregninger - Kilde KOSTRA/SSB - år 2012

Kommune	Effekten av en renteøkning på 1 % poeng i % av brutto driftsinntekter på ulike område					Korrigerte frie inntekter
	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner	Pensjonsutgiftene	Selvkost	Totalt	Gj.snitt landet = 100, kilde KRD
0502 Gjøvik	-0,6 %	0,4 %	0,3 %	0,0 %	0,2 %	96
0511 Dovre	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	0,0 %	97
0512 Lesja	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,1 %	113
0513 Skjåk	-0,2 %	0,5 %	0,4 %	0,0 %	0,7 %	113
0514 Lom	-0,4 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,4 %	99
0515 Vågå	-0,8 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	-0,1 %	109
0516 Nord-Fron	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,1 %	111
0517 Sel	-0,6 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	99
0519 Sør-Fron	-0,2 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,3 %	106
0520 Ringebru	-0,7 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	102
0521 Øyer	-0,7 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	-0,1 %	100
0522 Gausdal	-0,8 %	0,4 %	0,3 %	0,1 %	0,1 %	99
0528 Østre Toten	-0,6 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	0,0 %	92
0529 Vestre Toten	-0,9 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,3 %	94
0532 Jevnaker	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,2 %	93
0533 Lunner	-0,7 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	94
0534 Gran	-0,5 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	93
0536 Søndre Land	-0,4 %	0,3 %	0,5 %	0,0 %	0,4 %	98
0538 Nordre Land	-0,5 %	0,2 %	0,0 %	0,0 %	-0,3 %	99
0540 Sør-Aurdal	-0,5 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,1 %	102
0541 Etnedal	-0,2 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,4 %	105
0542 Nord-Aurdal	-0,5 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	100
0543 Vestre Slidre	-0,3 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,2 %	110
0544 Øystre Slidre	-0,5 %	0,4 %	0,3 %	0,1 %	0,3 %	102
0545 Vang	0,0 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,8 %	121
0602 Drammen	-0,3 %	-0,1 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	94
0604 Kongsberg	-0,6 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	104
0605 Ringerike	-0,4 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	0,1 %	97
0612 Hole	-0,8 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	-0,2 %	107
0615 Flå	-0,3 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,4 %	111
0616 Nes (Busk.)	-0,3 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	0,2 %	101
0617 Gol	-0,3 %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	0,3 %	101
0618 Hemsedal	-0,7 %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	0,0 %	102
0619 Ål	-0,3 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,2 %	103
0620 Hol	-0,5 %	0,6 %	0,3 %	0,0 %	0,4 %	150
0621 Sigdal	-0,4 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,2 %	98
0622 Krødsherad	-0,2 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	0,6 %	102
0623 Modum	-0,4 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,2 %	97
0624 Øvre Eiker	-0,7 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	92
0625 Nedre Eiker	-0,7 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,2 %	92
0626 Lier	-0,8 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,3 %	97
0627 Røyken	-0,2 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	0,2 %	94
0628 Hurum	-0,1 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	0,4 %	93
0631 Flesberg	-0,3 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	0,1 %	100
0632 Rollag	-0,3 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,3 %	127
0633 Nore og Uvdal	-0,3 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,3 %	143
0701 Horten	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	92
0702 Holmestrand	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,3 %	94
0704 Tønsberg	-0,6 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	95
0706 Sandefjord	-0,1 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	0,4 %	94
0709 Larvik	-0,3 %	0,2 %	0,4 %	0,2 %	0,4 %	93
0711 Svelvik	-0,7 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	95
0713 Sande (Vestf.)	-0,6 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,0 %	92
0714 Hof	-0,4 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,2 %	95
0716 Re	-0,7 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,3 %	95
0719 Andebu	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	94
0720 Stokke	-0,5 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	92
0722 Nøtterøy	-0,7 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	94
0723 Tjøme	-1,2 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	-0,6 %	95
0728 Lardal	-0,6 %	0,7 %	0,3 %	0,1 %	0,6 %	96
0805 Porsgrunn	-0,9 %	0,4 %	0,4 %	0,1 %	-0,1 %	97
0806 Skien	-0,8 %	0,0 %	0,3 %	0,0 %	-0,4 %	96
0807 Notodden	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,2 %	103

Vedlegg til rapporten

Egne beregninger - Kilde KOSTRA/SSB - år 2012

Kommune	Effekten av en renteøkning på 1 % poeng i % av brutto driftsinntekter på ulike område					Korrigerte frie inntekter
	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner	Pensjonsutgiftene	Selvkost	Totalt	Gj.snitt landet = 100, kilde KRD
0811 Siljan	-0,3 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	0,5 %	97
0814 Bamble	-0,6 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,1 %	100
0815 Kragerø	-1,0 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,5 %	98
0817 Drangedal	-0,1 %	-0,1 %	0,0 %	0,1 %	-0,1 %	99
0819 Nome	-0,7 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	104
0821 Bø (Telem.)	-1,0 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,4 %	97
0822 Sauherad	-0,7 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	99
0826 Tinn	-0,4 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	0,3 %	123
0827 Hjartdal	-0,3 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,2 %	113
0828 Seljord	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	106
0829 Kviteseid	-0,4 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	0,3 %	103
0830 Nissedal	-0,5 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	127
0831 Fyresdal	-0,1 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,6 %	125
0833 Tokke	-0,4 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,3 %	136
0834 Vinje	-0,7 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	141
0901 Risør	-0,8 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	98
0904 Grimstad	-0,7 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	97
0906 Arendal	-0,2 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,3 %	96
0911 Gjerstad	-1,3 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	-0,5 %	100
0912 Vegårshei	-0,7 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	100
0914 Tvedestrand	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	0,1 %	92
0919 Froland	-0,9 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,5 %	98
0926 Lillesand	-1,3 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	-0,6 %	96
0928 Birkenes	-1,1 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,7 %	94
0929 Åmli	-1,0 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	112
0935 Iveland	0,0 %	0,5 %	0,3 %	0,0 %	0,7 %	116
0937 Evje og Hornnes	-0,5 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,1 %	95
0938 Bygland	-0,5 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,3 %	127
0940 Valle	-0,6 %	0,4 %	0,4 %	0,1 %	0,2 %	167
0941 Bykle	-0,1 %	0,5 %	0,2 %	0,2 %	0,8 %	251
1001 Kristiansand	-0,9 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,4 %	99
1002 Mandal	-1,1 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	-0,4 %	92
1003 Farsund	-0,9 %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	-0,2 %	97
1004 Flekkefjord	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	98
1014 Vennesla	-0,6 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	97
1017 Songdalen	-1,0 %	0,4 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	94
1018 Søgne	-0,8 %	0,4 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	96
1021 Marnardal	-0,6 %	0,6 %	0,4 %	0,0 %	0,4 %	105
1026 Åseral	-0,5 %	0,8 %	0,3 %	0,1 %	0,6 %	174
1027 Audnedal	-0,7 %	1,2 %	0,4 %	0,0 %	0,9 %	103
1029 Lindesnes	-0,8 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	-0,2 %	96
1032 Lyngdal	-0,5 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	92
1034 Hægebostad	-0,5 %	0,4 %	0,3 %	0,0 %	0,2 %	100
1037 Kvinesdal	-0,6 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,1 %	115
1046 Sirdal	-0,7 %	0,5 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	201
1101 Eigersund	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	96
1102 Sandnes	-0,4 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,1 %	97
1103 Stavanger	-0,4 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	107
1106 Haugesund	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,2 %	97
1111 Sokndal	-1,0 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,5 %	99
1112 Lund	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	96
1114 Bjerkreim	-0,5 %	0,4 %	0,3 %	0,0 %	0,3 %	100
1119 Hå	-0,3 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,4 %	93
1120 Klepp	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	95
1121 Time	-0,5 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	95
1122 Gjesdal	-0,8 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	98
1124 Sola	-0,5 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	102
1127 Randaberg	-0,6 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	102
1129 Forsand	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	173
1130 Strand	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	98
1133 Hjelmeland	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	118
1134 Suldal	-0,2 %	0,6 %	0,3 %	0,1 %	0,8 %	166
1135 Sauda	-0,8 %	0,4 %	0,3 %	0,2 %	0,1 %	117

Vedlegg til rapporten

Egne beregninger - Kilde KOSTRA/SSB - år 2012

Kommune	Effekten av en renteøkning på 1 % poeng i % av brutto driftsinntekter på ulike område					Korrigerte frie inntekter
	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner	Pensjonsutgiftene	Selvkost	Totalt	Gj.snitt landet = 100, kilde KRD
1141 Finnøy	-0,4 %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	0,3 %	109
1142 Rennesøy	-1,0 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,6 %	100
1144 Kvitsøy	-0,3 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,2 %	121
1145 Bokn	-0,3 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,4 %	124
1146 Tysvær	-0,7 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	121
1149 Karmøy	-0,4 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,2 %	96
1151 Utsira	-0,5 %	0,5 %	0,0 %	0,1 %	0,1 %	149
1160 Vindafjord	-0,6 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	104
1201 Bergen	-0,5 %	0,0 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	99
1211 Etne	-0,6 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	102
1216 Sveio	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,1 %	98
1219 Bømlo	-0,6 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	97
1221 Stord	-0,1 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	0,3 %	94
1222 Fitjar	-0,6 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	0,0 %	103
1223 Tysnes	-0,6 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	105
1224 Kvinnherad	-0,9 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,5 %	109
1227 Jondal	-0,5 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	111
1228 Odda	-0,7 %	0,2 %	0,4 %	0,2 %	0,1 %	139
1231 Ullensvang	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,1 %	102
1232 Eidfjord	0,1 %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	0,9 %	233
1233 Ulvik	-0,3 %	0,8 %	0,4 %	0,0 %	0,9 %	147
1234 Granvin	-0,5 %	0,4 %	0,4 %	0,1 %	0,3 %	110
1235 Voss	-0,6 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,0 %	101
1238 Kvam	-1,0 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	108
1241 Fusa	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	99
1242 Samnanger	-0,7 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,0 %	111
1243 Os (Hord.)	-0,9 %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	-0,2 %	94
1244 Austevoll	-0,7 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	0,0 %	111
1245 Sund	-0,6 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	97
1246 Fjell	-0,8 %	0,0 %	0,3 %	0,0 %	-0,5 %	94
1247 Askøy	-1,1 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	-0,6 %	92
1251 Vaksdal	-0,4 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,3 %	123
1252 Modalen	-0,1 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	0,3 %	240
1253 Osterøy	-0,5 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	0,0 %	97
1256 Meland	-0,8 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,2 %	99
1259 Øygarden	-0,6 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	156
1260 Radøy	-0,5 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	98
1263 Lindås	-0,7 %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	0,0 %	114
1264 Austrheim	-0,6 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	0,1 %	114
1265 Fedje	0,0 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,8 %	126
1266 Masfjorden	-0,3 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,3 %	140
1401 Flora	-1,1 %	0,1 %	0,4 %	0,2 %	-0,4 %	104
1411 Gulen	-0,3 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,4 %	125
1412 Solund	-0,5 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	112
1413 Hyllestad	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	105
1416 Høyanger	-0,8 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,4 %	158
1417 Vik	-0,5 %	0,5 %	0,4 %	0,1 %	0,4 %	121
1418 Balestrand	-0,3 %	0,3 %	0,5 %	0,1 %	0,4 %	138
1419 Leikanger	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,2 %	101
1420 Sogndal	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,1 %	100
1421 Aurland	-0,3 %	0,0 %	0,3 %	0,0 %	0,1 %	178
1422 Lærdal	-1,0 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,6 %	142
1424 Årdal	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,2 %	121
1426 Luster	-0,6 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,2 %	126
1428 Askvoll	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	97
1429 Fjaler	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	99
1430 Gaular	-0,6 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	99
1431 Jølster	-0,8 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	104
1432 Førde	-1,2 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	-0,6 %	100
1433 Naustdal	-0,7 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	102
1438 Bremanger	-0,8 %	0,6 %	0,3 %	0,0 %	0,2 %	118
1439 Vågsøy	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	102
1441 Selje	-0,9 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,4 %	98

Vedlegg til rapporten

Egne beregninger - Kilde KOSTRA/SSB - år 2012

Kommune	Effekten av en renteøkning på 1 % poeng i % av brutto driftsinntekter på ulike område					Korrigerte frie inntekter
	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner	Pensjonsutgiftene	Selvkost	Totalt	Gj.snitt landet = 100, kilde KRD
1443 Eid	-1,0 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	-0,3 %	92
1444 Hornindal	-0,7 %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	-0,1 %	100
1445 Gloppen	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,1 %	99
1449 Stryn	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	95
1502 Molde	-0,2 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,3 %	99
1504 Ålesund	-0,2 %	0,0 %	0,3 %	0,1 %	0,2 %	97
1505 Kristiansund	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,2 %	100
1511 Vanylven	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	98
1514 Sande (M. og R.)	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,2 %	104
1515 Herøy (M. og R.)	-0,9 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	101
1516 Ulstein	-0,4 %	0,0 %	0,3 %	0,1 %	0,0 %	99
1517 Hareid	-1,0 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,5 %	92
1519 Volda	-1,0 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	-0,5 %	93
1520 Ørsta	-0,9 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,4 %	93
1523 Ørskog	-0,7 %	0,2 %	0,5 %	0,0 %	0,0 %	98
1524 Norddal	-0,5 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,2 %	141
1525 Stranda	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	95
1526 Stordal	-0,8 %	0,4 %	0,3 %	0,0 %	-0,1 %	105
1528 Sykkylven	-0,9 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,5 %	92
1529 Skodje	-0,9 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,4 %	94
1531 Sula	-1,0 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	-0,4 %	94
1532 Giske	-1,3 %	0,0 %	0,3 %	0,1 %	-0,9 %	93
1534 Haram	-1,2 %	0,4 %	0,4 %	0,1 %	-0,3 %	95
1535 Vestnes	-0,7 %	0,3 %	0,5 %	0,0 %	0,2 %	95
1539 Rauma	-0,6 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	101
1543 Nesset	-0,8 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	-0,1 %	107
1545 Midsund	-0,8 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	103
1546 Sandøy	-0,8 %	0,6 %	0,4 %	0,1 %	0,3 %	108
1547 Aukra	-0,6 %	0,6 %	0,2 %	0,1 %	0,3 %	181
1548 Fræna	-0,8 %	0,0 %	0,3 %	0,2 %	-0,3 %	99
1551 Eide	-1,1 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	94
1554 Averøy	-1,2 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	-0,4 %	100
1557 Gjemnes	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	104
1560 Tingvoll	-1,1 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,5 %	96
1563 Sunndal	-0,6 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	119
1566 Surnadal	-0,7 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	107
1567 Rindal	-0,6 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	109
1571 Halså	-0,9 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,4 %	101
1573 Smøla	-0,7 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	106
1576 Aure	-0,6 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	130
1601 Trondheim	-1,0 %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	-0,2 %	101
1612 Hemne	-0,5 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	0,3 %	102
1613 Snillfjord	-0,5 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	0,2 %	105
1617 Hitra	-1,3 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	-0,4 %	102
1620 Frøya	-1,2 %	0,4 %	0,4 %	0,1 %	-0,3 %	104
1621 Ørland	-1,3 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,7 %	94
1622 Agdenes	-0,3 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,3 %	103
1624 Rissa	-1,0 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	-0,3 %	98
1627 Bjugn	-1,1 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	-0,5 %	99
1630 Åfjord	-1,0 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	-0,3 %	99
1632 Roan	-1,2 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,7 %	107
1633 Osen	-0,4 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	0,2 %	102
1634 Oppdal	-0,6 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,1 %	100
1635 Rennebu	-0,6 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	119
1636 Meldal	-0,7 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	102
1638 Orkdal	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,1 %	92
1640 Rørås	-0,8 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	101
1644 Holtålen	-0,9 %	0,0 %	0,4 %	0,1 %	-0,4 %	102
1648 Midtre Gauldal	-1,1 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,6 %	98
1653 Melhus	-1,1 %	0,3 %	0,3 %	0,0 %	-0,5 %	96
1657 Skaun	-0,6 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	93
1662 Klæbu	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	98
1663 Malvik	-0,7 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	-0,1 %	92

Vedlegg til rapporten

Egne beregninger - Kilde KOSTRA/SSB - år 2012

Kommune	Effekten av en renteøkning på 1 % poeng i % av brutto driftsinntekter på ulike område					Korrigerte frie inntekter
	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner	Pensjonsutgiftene	Selvkost	Totalt	Gj.snitt landet = 100, kilde KRD
1664 Selbu	-0,8 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	0,0 %	109
1665 Tydal	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	0,2 %	160
1702 Steinkjer	-0,5 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	0,1 %	96
1703 Namsos	-0,7 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	97
1711 Meråker	-1,0 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,4 %	115
1714 Stjørdal	-0,9 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,4 %	93
1717 Frosta	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	102
1718 Leksvik	-0,7 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	98
1719 Levanger	-0,9 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,5 %	98
1721 Verdal	-1,0 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,5 %	97
1724 Verran	-0,7 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	110
1725 Namdalseid	-0,7 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	103
1736 Snåase Snåsa	-0,9 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	110
1738 Lierne	-0,6 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	115
1739 Røyrvik	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	139
1740 Namsskogan	-0,6 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,2 %	145
1742 Grong	-0,8 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,3 %	119
1743 Høylandet	-0,5 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,2 %	105
1744 Overhalla	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	97
1748 Fosnes	-0,5 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,1 %	119
1749 Flatanger	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	119
1750 Vikna	-0,8 %	0,1 %	0,3 %	0,0 %	-0,4 %	99
1751 Nærøy	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,4 %	99
1755 Leka	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	123
1804 Bodø	-0,8 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %	-0,1 %	102
1805 Narvik	-0,6 %	0,0 %	0,5 %	0,0 %	-0,1 %	106
1811 Bindal	-0,3 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,6 %	120
1812 Sømna	-0,6 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	102
1813 Brønnøy	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	99
1815 Vega	-1,3 %	0,1 %	0,5 %	0,0 %	-0,7 %	111
1816 Vevelstad	-0,4 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,4 %	117
1818 Herøy (Nordl.)	-1,3 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	-0,4 %	110
1820 Alstahaug	-0,9 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,4 %	100
1822 Leirfjord	-0,6 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	103
1824 Vefsn	-0,7 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	-0,1 %	105
1825 Grane	-0,4 %	0,5 %	0,4 %	0,1 %	0,6 %	115
1826 Hattfjellidal	-0,3 %	0,9 %	0,4 %	0,0 %	1,0 %	113
1827 Dønna	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,1 %	110
1828 Nesna	-0,8 %	0,2 %	0,3 %	0,0 %	-0,3 %	107
1832 Hemnes	-0,8 %	0,3 %	0,4 %	0,2 %	0,1 %	124
1833 Rana	-0,6 %	0,4 %	0,4 %	0,1 %	0,3 %	105
1834 Lurøy	-0,3 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	0,4 %	103
1835 Træna	-0,7 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	0,0 %	123
1836 Rødøy	-0,5 %	0,2 %	0,4 %	0,1 %	0,2 %	112
1837 Meløy	-0,5 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,2 %	123
1838 Gildeskål	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	123
1839 Beiarn	-0,6 %	0,3 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	149
1840 Saltdal	-0,4 %	0,0 %	0,5 %	0,0 %	0,2 %	97
1841 Fauske	-0,7 %	0,2 %	0,0 %	0,1 %	-0,4 %	110
1845 Sørfold	-0,6 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,2 %	161
1848 Steigen	-0,8 %	0,1 %	0,5 %	0,0 %	-0,2 %	108
1849 Håbmer Hamarøy	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	122
1850 Divtasvuodna Tysfjord	-0,6 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	127
1851 Lødingen	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	102
1852 Tjeldsund	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	107
1853 Evenes	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	113
1854 Ballangen	-0,8 %	-0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,4 %	105
1856 Røst	-0,9 %	0,1 %	0,5 %	0,0 %	-0,4 %	122
1859 Flakstad	-0,7 %	0,0 %	0,5 %	0,0 %	-0,2 %	106
1860 Vestvågøy	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	100
1865 Vågan	-0,6 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	0,2 %	100
1866 Hadsel	-0,4 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	0,2 %	99
1867 Bø (Nordl.)	-1,0 %	0,1 %	0,5 %	0,0 %	-0,4 %	102

Egne beregninger - Kilde KOSTRA/SSB - år 2012

Kommune	Effekten av en renteøkning på 1 % poeng i % av brutto driftsinntekter på ulike område					Korrigerte frie inntekter
	Netto rentebærende lånegjeld	Bank og obligasjoner	Pensjonsutgiftene	Selvkost	Totalt	Gj.snitt landet = 100, kilde KRD
1868 Øksnes	-0,8 %	0,1 %	0,5 %	0,0 %	-0,2 %	95
1870 Sortland	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	102
1871 Andøy	-0,6 %	0,0 %	0,5 %	0,0 %	-0,1 %	101
1901 Harstad (t.o.m. 201	-1,1 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,5 %	101
1902 Tromsø	-0,9 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,5 %	104
1911 Kvæfjord	-0,4 %	0,0 %	0,6 %	0,0 %	0,2 %	104
1913 Skånland	-0,9 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,4 %	106
1915 Bjarkøy (t.o.m. 201	-0,7 %	0,3 %	0,5 %	0,1 %	0,3 %	134
1917 Ibestad	-0,4 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,2 %	115
1919 Gratangen	-1,1 %	0,2 %	0,5 %	0,0 %	-0,5 %	115
1920 Lavangen	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	117
1922 Bardu	-0,8 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	-0,1 %	126
1923 Salangen	-0,7 %	-0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,3 %	105
1924 Målselv	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,2 %	0,0 %	107
1925 Sørreisa	-0,9 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,3 %	99
1926 Dyrøy	-0,7 %	0,1 %	0,5 %	0,0 %	-0,2 %	112
1927 Tranøy	-0,6 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	116
1931 Lenvik	-0,8 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,4 %	100
1933 Balsfjord	-0,8 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	105
1936 Karlsøy	-0,7 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	117
1938 Lyngen	-1,3 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,9 %	111
1939 Storfjord	-0,9 %	0,1 %	0,3 %	0,1 %	-0,4 %	135
1940 Gáivuotna Kåfjord	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,1 %	129
1941 Skjervøy	-0,8 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	118
1942 Nordreisa	-0,9 %	0,1 %	0,5 %	0,1 %	-0,2 %	107
1943 Kvænangen	-0,5 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,3 %	176
2002 Vardø	-1,0 %	0,1 %	0,5 %	0,0 %	-0,4 %	126
2003 Vadsø	-0,9 %	0,0 %	0,4 %	0,0 %	-0,5 %	111
2004 Hammerfest	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	0,0 %	143
2011 Guovdageaidnu Ka	-0,6 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	-0,6 %	119
2012 Alta	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,2 %	111
2014 Loppa	-0,3 %	0,2 %	0,5 %	0,0 %	0,4 %	141
2015 Hasvik	-0,3 %	0,3 %	0,5 %	0,1 %	0,5 %	139
2017 Kvalsund	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	142
2018 Måsøy	-0,7 %	0,2 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	137
2019 Nordkapp	-0,9 %	0,0 %	0,5 %	0,0 %	-0,4 %	118
2020 Porsanger Porsángu	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	0,0 %	111
2021 Kárášjohka Karasjo	-0,5 %	0,1 %	0,5 %	0,0 %	0,0 %	120
2022 Lebesby	-0,5 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	0,0 %	147
2023 Gamvik	-0,7 %	0,1 %	0,4 %	0,1 %	-0,1 %	146
2024 Berlevåg	-0,1 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,7 %	140
2025 Deatnu Tana	-0,9 %	0,1 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	119
2027 Unjárga Nesseby	-1,0 %	0,5 %	0,4 %	0,0 %	-0,1 %	141
2028 Båtsfjord	-0,9 %	0,1 %	0,5 %	0,0 %	-0,4 %	123
2030 Sør-Varanger	-1,2 %	0,3 %	0,4 %	0,1 %	-0,5 %	117